

GESCHIEDENIS VAN
ZUID - AFRIKA
VOOR SCHOOLGEBRUIK



DOOR
DR. E. C. GODÉE - MOLSBERGEN

GESCHIEDENIS VAN ZUID-AFRIKA

V

—

GESCHIEDENIS VAN ZUID-AFRIKA

VOOR SCHOOLGEBRUIK

SAAMGESTELD OP VERZOEK VAN
DE ZUID-AFRIKAANSE TAALBOND
DE ZUID-AFRIKAANSE ONDERWIJZERS UNIE
EN
DE AFRIKAANSE CHRISTELIKE VROUWEN VERENIGING

DOOR
DR. E. C. GODÉE-MOLSBERGEN
HOOGLEERAAR IN DE GESCHIEDENIS AAN HET VICTORIA COLLEGE TE STELLENBOSCH
LID VAN HET HISTORISCH GENOOTSCHAP TE UTRECHT

MET VIJF KAARTEN

LONGMANS, GREEN, EN CO.
39 PATERNOSTER ROW, LONDEN
NIEUW YORK, BOMBAY, EN CALCUTTA

1910

(Alle rechten verzekerd)

1

“Op U hebben onze vaders vertrouwd, zij hebben vertrouwd en Gij hebt ze uitgeholpen ;

Tot U hebben zij geroepen en zijn uitgered ; op U hebben zij vertrouwd en zijn niet beschaamd geworden.”

PSALM xxii., verzen 5 en 6.

“Kent gij dat volk vol heldenmoed
En toch zo lang geknecht ?
Het heeft geofferd goed en bloed
Voor vrijheid en voor recht.”

*Volkslied van de voormalige
Zuid-Afrikaanse Republiek.*

“Alles sal reg kom.”—PRESIDENT BRAND.

“At length we are in peace, God be praised, and long, very long, may it continue. All wars are follies, very expensive, and very mischievous ones. When will mankind be convinced of this, and agree to settle their differences by arbitration? Were they to do it, even by the cast of a die, it would be better than by fighting and destroying each other.”—BENJAMIN FRANKLIN, 1783.

EEN WOORD VOORAF

IEDER kent de geschiedenis van de boer, zijn zoon en de ezel. Om het ieder naar de zin te maken is onmogelijk. Zo zal dit geschiedenisboek, dat als alle menselijks zijn gebreken heeft, aan sommige lezers om de inhoud, aan anderen om de vorm, tot opmerkingen aanleiding geven.

Allereerst de inhoud. In het voor Zuid-Afrika gedenkwaardige jaar 1910, het Wonderjaar, zal dit boek op de scholen kunnen worden in gebruik genomen. De Unie van Zuid-Afrika, het droombeeld van velen, de vervulling van bijna aller wens, is dan een feit geworden. God heeft de Zuid-Afkaners, van welke nationaliteit hun voorvaderen en ze zelf misschien mogen geweest zijn, geleid in banen die geen menselijk wezen vooraf heeft kunnen vermoeden. Mannen en vrouwen van allerlei afstamming hebben Zuid-Afrika als woonplaats, als vaderland gekregen : een nieuwe natie is geboren !

Met smart heeft die geboorte plaats gehad. Bloed en lijden zijn onafscheidelijk van de wording van een volk. Dit lijden te herdenken is droeve maar dringende plicht. Dat er geen Zuid-Afkaner, hetzij Hollands of Engels zijn moedertaal is, gevonden worde, voor wie de geschiedenis van Zuid-Afrika pas begint met de jaren waarop hijzelf tot kennis des onderscheids kwam, of met de tijd waarop hij voet op Zuid-Afrikaanse bodem zette. Jong Zuid-Afrika, dat op de schoolbanken kennis nam van wat in de volgende bladzijden vermeld is, zal niet onkundig wezen van Zuid-Afrika's verleden, een geschiedenis zó biezonder, omdat we van de eerste dag af aan de lotgevallen van de blanken kunnen naspeuren tot op de dag van heden. Dan zal de jonge Afkaner reden tot dankbaarheid jegens God gevoelen voor de voorrechten zijn volk bewezen en met liefde vervuld worden voor eigen land en eigen volk, zonder daarom hoogmoedig anderen achting te onthouden.

Nu de vorm. Voor alles bedenke de onderwijzer zowel als de leerling dat geschiedenis niet wil zeggen : een reeks jaartallen en namen van buiten leren, verder niets. Maar de leerling onthoude,

dat geschiedenis leren, zonder een sterk geraamte van jaartallen te kennen, tot niets nut is. Een vijftigtal moet het eigendom van de leerling worden; niet alle meegedeelde jaartallen of datums zijn er om van buiten te leren, maar slechts om hem te dienen, die zou willen weten, bijvoorbeeld, wanneer de eerste gasleiding in Kaapstad werd aangelegd of wanneer Lerothodi stierf, en die geen boeken of kranten tot naslaan in de buurt heeft. De verstandige onderwijzer wete te kiezen en brenge door zijn onderwijs in de leerling verantwoordelijkheidsgevoel, waarheidsliefde, eerbied voor de mening van anderen, vaderlandsliefde en lust om meer te leren van de landen over zee, van het britse Rijk, maar vooral ook van de volken op het vasteland van Europa, tot beter begrip van de plaats van het Rijk, waarvan de Unie van Zuid-Afrika een deel uitmaakt.

En laat de onderwijzer veel vertellen! De pasbeginnenden krijgen bij hun kleine dosis jaartallen verhalen, levendig en begrijpelijk verteld, boven alles naar waarheid: Van Riebeeck's verblijf aan de Tafelbaai, heldendaden van Jochem Willemszoon, Woltemade, Richard King, Piet Uys, Generaal De Wet en anderen, gevechten als op Dingaansdag en bij Vechtkop, Generaal Colley's ridderlikheid, D'Urban's opkomen voor recht, President Steyn's ontkoming, de begrafenis van President Kruger, het lijden van weduwen en wezen, zowel hier als overzee van die van de gevallen Britten; kortom, datgene wat in het jeugdig gemoed snaren doet meetrillen van moed, liefde, eerbied en medelijden. Zo helpe geschiedenisonderwijs tot vorming van het karakter! De inleiding voor pasbeginnenden biedt rijke stof tot vertellen. In een boek als dit, van een paarhonderd bladzijden, was er geen plaats voor romantiese beschrijving van lotgevallen.

Om pasbeginnde van nut te zijn is er een gemakkelijke inleiding van §§ 1-66 bijgevoegd, die zelfs hem die nooit iets van aardrijkskunde en geschiedenis leerde geen moeite zal opleveren. De taal is zo eenvoudig gehouden als maar mogelijk is. Het met dikke letter gedrukte en de jaartallen-lijst zullen het kind een kennis van de vaderlandse geschiedenis geven, die het tot nu toe nog niet ontving. Maar ook voor studenten en Taalbondkandidaten, die een beknopt overzicht nodig hebben, zal het boek van dienst zijn. Zo is het kopen van dit boek een uitgaaf voor ééns, en jaren achtereen kan het met vrucht gebruikt worden.

Geen uiting bevat dit boek, die niet de toets aan de waarheid kan doorstaan. Geschiedenis schrijven is een werk in dienst van eerlijkheid en waarheid, maar vóór alles moet geschiedenis voor de jeugd wáár zijn en het jeugdig gemoed moet niet vergiftigd worden door valse voorstellingen. Schrijver dezes heeft getracht het "*suum cuique*"

niet uit het oog te verliezen. Zijn eigen standpunt zij hier vermeld voor hen, wie hij vreemd mocht zijn. Geroepen naar Zuid-Afrika om het jonge geslacht, de studenten van Victoria College te Stellenbosch, te helpen voorbereiden voor hun levenstaak, heeft hij, geboortig uit het land waar nog steeds het bloed kruipt waar het niet gaan kan, voor de Hollands sprekenden in Zuid-Afrika, het vererend verzoek van de Zuid-Afrikaanse Taalbond, de Zuid-Afrikaanse Onderwijzers Unie, en de Afrikaanse Christelijke Vrouwen Vereniging niet kunnen of willen afslaan om jong Zuid-Afrika in uitgebreider zin van nut te zijn met een Geschiedenis van Zuid-Afrika voor Schoolgebruik. De morele steun van die drie hoogst belangrijke lichamen was van grote waarde voor de schrijver. Dat dit boek aan de meerderheid van de jeugd van Zuid-Afrika mag geven wat bovengenoemde verenigingen en schrijver er zich van voorstellen!

Schrijver dezes heeft enige belangrijke tijdvakken van de geschiedenis van Zuid-Afrika zelfstandig onderzocht in de stukken die het Archief te Kaapstad bevat, voorts reeksen Blauwboeken, Groenboeken en andere gedrukte officiële stukken doorgegaan; wat inboorlingen-zaken betreft Dr. Theal's voortreffelijk standaardwerk gebruikt, nut getrokken van de archiefuitgaven van de kundige en werkzame oud-archivaris Leibbrandt, alsmede van Ds. Spoelstra's hoogst belangrijke bronnen-uitgave over Kerkzaken. Van de uitgebreide literatuur in vele talen over Zuid-Afrika heeft hij het merendeel en, naar hij hoopt, het belangrijkste gelezen.

Drukfouten zullen ongetwijfeld, als ze soms mochten voorkomen, door de lezer welwillend worden verontschuldigd, daar hij weet dat duizenden mijlen lagen tussen drukker en schrijver.

Voor op- en aanmerkingen van tot oordelen bevoegden houdt de schrijver zich ten zeerste aanbevolen en bij een mogelijke tweede druk zal met de voorgestelde verbeteringen rekening gehouden worden. Ook hoopt de schrijver kranten, maandbladen enzovoorts toegezonden te krijgen, waarin bespreking van dit boek voorkomt, waarvoor hij bij voorbaat zijn hartelijke dank betuigt.

Een vertaling in het Engels van dit boek is er van de hand van Mejuffrouw M. le Roux, B.A.

E. C. GODÉE-MOLSBERGEN.

STELLENBOSCH,

18 September, 1909.

INHOUD

	BLZ.
Opdracht	v
Motto	vi
Een woord vooraf	vii
Inleiding voor Pasbeginnenden	i
Eerste Hoofdstuk: Inleiding	15
Tweede „ Neerland's Opkomst	22
Derde „ De Oostindiese Companjie tot omstreeks 1650	25
Vierde „ Companjie-dienaren. Kaapse Plannen. In- landse Volken	29
Vijfde „ Van Johan van Riebeeck tot Simon van der Stel	34
Zesde „ De tijd van de Van der Stels	45
Zevende „ De achttiende Eeuw	55
Achtste „ De Kaapkolonie in Britse Bewaring, 1795-1803	69
Negende „ De Kaapkolonie onder de Bataafse Republiek, 1803-1806	73
Tiende „ De Kaapkolonie tot het vertrek van Lord Somerset, 1826	76
Elfde „ De Afschaffing van de Slavernij	85
Twaalfde „ De Kaapkolonie na het vertrek van Lord Somerset	88
Dertiende „ De Grote Trek en de Republiek Natal	103
Veertiende „ De Oranje-Rivier-Soevereiniteit, de Zandrivier- Conventie en de Conventie van Bloemfontein	118
Vijftiende „ Geschiedenis van Natal, 1844-1910	126
Zestiende „ Geschiedenis van de Oranje Vrijstaat	131
Zeventiende „ Geschiedenis van de Transvaal	137
Achttiende „ Een blij einde	160
Negentiende „ Delagoabaai, Duits Zuid West Afrika, Walvischbaai	164
Lijst van jaartallen	167
Aantekeningen	181

LIJST VAN DE KAARTEN

		BLZ.
1.	Uitslaande kaart van Zuid-Afrika <i>tegenover de titel</i>	
2.	Kaart van Vasco da Gama's reis	19
3.	Kaart van de uitgestrektheid van de Kaapkolonie in 1750	58
4.	Kaart van de uitbreiding van de Britse Kolonies in Zuid-Afrika tot 1847	119
5.	Kaart van de Slagvelden in Natal	155

GESCHIEDENIS VAN ZUID-AFRIKA

INLEIDING VOOR PASBEGINNENDEN ¹

§ 1. **Blanken in Europa in oude tijden.**—Zuid-Afrika heeft niet altijd blanke bewoners gehad. De blanke mensen woonden héél lang geleden in Europa en leefden toen op een manier als nu nog wilde volken doen.

Christendom.—Langzamerhand kregen ze kennis van het Christendom. Ze vormden ook afzonderlike volken, met eigen talen; sommige van die volken, vooral die bij de zee woonden, begonnen naar andere landen te varen, eerst met schepen die met roeiriemen vooruit kwamen, later met zeilschepen. De stoomboten waren toen nog niet uitgevonden.

§ 2. **Nut van het kompas.**—Eerst bleven de mensen dicht bij de kust, zodat ze niet op zee verdwalen konden, maar toen het kompas was uitgevonden (Uw onderwijzer zal er U misschien wel een kunnen laten zien), konden de mensen ook op zee hun weg vinden, ook al was er helemaal geen land te zien.

§ 3. **Portugezen.**—Prins Hendrik de Zeevaarder.—Een van die volken, die veel aan zeevaart deden, waren de Portugezen. Een koning-zoon uit Portugal, Prins Hendrik de Zeevaarder, gaf al zijn geld er voor om zijn volk tot knappe zeelui te maken. Hij leefde meer dan 400 jaren geleden en na zijn dood (1460) zetten dappere mannen zijn werk voort.

§ 4. **Portugezen langs Afrika's Westkust.**—Dias, 1486.—Zo kwamen de Portugezen hoe langer hoe meer naar het Zuiden langs de westkust van Afrika, tot in 1486 Bartholomeus Dias voorbij Afrika's zuidpunt voer. Zijn scheepjes gingen tot de mond van de Visrivier; toen wilden de matrozen niet verder, en op de terugreis werd de Kaap

¹ De inleiding voor meergevorderden begint op blz. 15.

gezien, die door Dias **Stormkaap** genoemd werd ; maar de Portugese koning gaf er de naam aan : **Kaap der Goede Hoop**.

§ 5. **Da Gama, 1497.**—**Natal ontdekt.**—In 1497 kwam Vasco da Gama met een vloot naar het Zuiden; op Kerstdag van dat jaar kwam hij bij een vruchtbaar land, dat hij Kerstmisland, **Natal**, doopte. De schepen van Vasco da Gama voeren langs de oostkust en toen naar Indië. Van toen af zond Portugal telkens vloeten naar Indië, die er grote schatten vandaan haalden ; over al de staties, die in Indië gemaakt werden, stond een onderkoning.

§ 6. **Saldanha.**—**Saldanha** ontdekte in 1503 de baai die nu **Tafelbaai** heet en de berg die hij **Kaaptafel** noemde, en later **Tafelberg** genoemd werd.

Dood van d'Almeida, 1510.—In 1510 keerde een portugese onderkoning, d'Almeida, uit Indië terug. Zijn matrozen kregen twist met **Hottentotten** die niet ver van de Tafelberg woonden; het kwam tot een **gevecht**, waarbij vele Portugezen sneuvelden; ook d'Almeida werd gedood.

Tafelbaai vermeden.—Na deze treurige gebeurtenis wilden de Portugezen liever niet meer in de buurt van de Tafelberg landen en voeren ze van het eiland Sint-Helena ineens door naar hun staties op de oostkust.

§ 7. De Portugezen hebben namen gegeven aan vele baaien, eilanden en rivieren.

Eerste Christelijke kerk in Zuid-Afrika.—In die tijd waren alle Christenen Katholiek en zo was de eerste **bidkapel**, die in Zuid-Afrika werd gebouwd (bij Mosselbaai) aan een Katholieke heilige gewijd.

Zendingwerk.—Ook deden de Portugezen veel moeite om de inboorlingen met het Christendom bekend te maken, maar dit **zendingwerk** leverde niets blijvends op; de Kaffers werden weer spoedig heidenen.

§ 8. **Portugal gaat achteruit.**—Toen Portugal in Europa hard achteruit ging, kon het zijn bezittingen buiten Europa niet goed tegen andere volken verdedigen. Fransen en Engelsen wilden de portugese koloniën veroveren, maar die naties waren nog niet sterk genoeg ter zee. De Nederlanders waren hierin gelukkiger.

§ 9. **Luther, Calvijn, en de Hervorming.**—Allen hebben zeker wel gehoord van Luther en van Calvijn. Deze mannen waren niet langer tevreden met de roomskatholieke godsdienst van hun tijd; daarom wilden ze die hervormen, en zo worden beiden Hervormers genoemd, en dragen hun volgers de algemene naam **Hervormden** of **Protestanten**.

§ 10. **Keizer Karel V.**—**Filips II.**—In de Nederlanden waren vele Hervormden, die bitter vervolgd werden om hun geloof door keizer

Karel V en zijn zoon koning **Filips II.** Het nederlandse volk kwam in opstand tegen de vorst, die tegelijk ook koning van Spanje was.

Tachtigjarige oorlog.—Zo begon de tachtigjarige oorlog (1568–1648), waarin de Nederlanders geleid werden door voortreffelijke mannen als **Prins Willem van Oranje** en zijn beide zoons **Maurits** en **Frederik-Hendrik**; door de grote staatsman **Johan van Oldenbarnevelt** en door vele anderen, over wie Uw onderwijzer U wel eens wat zal vertellen.

Republiek der Verenigde Nederlanden.—De oorlog liep zo af, dat de Nederlanders niet langer onder de koning van Spanje stonden, maar een **vrije Republiek der Verenigde Nederlanden** vormden.

§ 11. Tijdens de oorlog hadden de **Nederlanders** veel aan handel en zeevaart gedaan. Ze waren naar Indië gevaren en hadden er tegen de **Portugezen** gevochten. Maar dat deden de schepen van afzonderlijke kooplieden; om nu nog sterker te zijn tegen Portugal werd besloten dat die mensen, die schepen naar Indië zonden, een **grote maatschappij** zouden vormen.

Oostindiese Compagnie.—Zo kwam in 1602 de **Oostindiese Compagnie** in Nederland tot stand.

§ 12. **Heren xvii.**—Deze maatschappij werd bestuurd door zeventien voorname kooplieden, die **Heren Zeventien** (Heren xvii) genoemd werden. Ieder die dienst nam bij de Compagnie moest de **eed van getrouwheid** doen en aan de regering van de nederlandse Republiek en aan de Compagnie.

Gouverneur-Generaal.—Als bestuurder van de bezittingen in Indië werd in 1609 een **Gouverneur-Generaal** aangesteld; er werd zó flink gevochten tegen Portugezen en Engelsen, die er ook wilden komen, dat omstreeks 1650 de Nederlanders baas waren in Indië.

§ 13. **Post van koopman van belang.**—De Oostindiese Compagnie dreef in de eerste plaats **koopman-zaken** en zo was de inrichting dan ook als van een grote handel-zaak. Sommige dienaren hadden de titel van **koopman** en onder hun stonden boekhouders, winkeliers, enzovoorts: de koopman moest in verre landen zo goedkoop mogelijk goederen inkopen voor de Compagnie.

§ 14. Voor de scheepvaart had de Compagnie veel **schippers** en **matrozen** in dienst en om op de schepen en te land in Indië te vechten was een groot leger van **soldaten** nodig; die soldaten hadden heel zwaar werk te doen en werden slecht betaald.

§ 15. **Gevaren van de zeereis.**—De **zeereis** was in die dagen veel **gevaarlijker** dan nu; de kleine zeilschepen, die van hout gemaakt waren, konden gemakkelijk in **brand** geraken, **lek** worden, **zinken** of genomen worden door **zeerovers**. Maar vooral was er veel **ziekte** aan boord daar er niet genoeg frisse lucht, vers voedsel en drinkwater

voor de menschen was. Soms waren er van schepen met driehonderd menschen maar tien gezond.

§ 16. **Waarde van St.-Helena vermindert.**—Nieuw rustpunt nodig.—Men was daarom altijd heel blij als men bij het eiland **Sint-Helena** kwam, waar volop water, vruchten en wild was. Maar toen de vruchtbomen en het wild langzamerhand uitgeroeid werden door de ruwe matrozen en soldaten, wilde men een ander rustpunt zoeken op de lange reis naar Indië. Toen dacht men aan het land bij **Kaap de Goede Hoop**, zoals de Nederlanders het noemden.

§ 17. **Nut van Tafelbaai.**—Schepen van Engelsen, Fransen en Nederlanders liepen voor 1650 op hun reis naar of uit Indië dikwels de **Tafelbaai** binnen, om er, behalve vers water en wilde groenten, vee van de Hottentotten te krijgen. Ook zocht men onder gemerkte stenen naar brieven en berichten, achtergelaten door schepelingen die alweer van de Tafelvallei vertrokken waren naar Indië of naar Europa.

§ 18. **Schipbreuk van de 'Haerlem,' 1648.**—Door het stranden van een hollands schip, de **'Haerlem'** in 1648 werd men nog beter bekend met het land aan de Tafelbaai, doordat de schipbreukelingen maanden lang aan de voet van Tafelberg leefden, vóór een vloot uit Indië naar Nederland terugkeerde, die hen meenam. Op deze vloot was **Johan van Riebeeck**, een koopman in dienst van de Oostindische Companjie.

§ 19. **Bericht over de Tafelvallei.**—In het vaderland teruggekeerd vertelden de schipbreukelingen hoe heerlijk ze aan de **Tafelbaai** geleeft hadden en toen men naar een nieuw rustpunt zocht op de lange weg naar Indië (zie § 16) dachten Heren xvii (zie § 12) er over om bij de **Kaap** een fort te bouwen.

§ 20. **Van Riebeeck naar Tafelbaai.**—Na lang overleg gingen in 1651 drie scheepjes uit Holland naar de Kaap onder leiding van **Johan van Riebeeck** en 6 April 1652 lagen ze behouden en wel in de Tafelbaai. Van Riebeeck's wens was om voortaan 6 April altijd als herinneringsdag te doen vieren in Zuid-Afrika tot in lengte van dagen.

§ 21. **Fort gebouwd.**—Van Riebeeck was niet helemaal vrij om te doen wat hij wilde. Hij moest uitvoeren wat men hem schriftelijk had bevolen. Volgens opdracht bouwde hij een fort en noemde het **De Goede Hoop**, legde een groentetuin aan en meende toen klaar te zijn met zijn werk; hij wilde spoedig met zijn vrouw naar Indië vertrekken. Maar Heren xvii vonden dat hij nog langer aan de Kaap moest blijven.

§ 22. **Tegenspoed.**—Van Riebeeck had het heel treurig in het Fort. Eerst was er lange tijd droogte, en toen de winterregens kwamen werden bijna allen ziek en stierven er velen. Hottentotten die vee bezaten, waren niet in de buurt, zodat er bijna hongersnood was.

§ 23. **Hottentotten onder Harry.**—Harry als tolk.—Vlak bij het

Fort woonde een troepje arme Hottentotten, die van vis en afval leefden; hun **hoofdman** **kende** door schepelingen van engelse en andere schepen, maar vooral door de mannen van de 'Haerlem' (zie § 18), wat **engels en hollands**; deze **Harry**, zoals men hem noemde, diende als **tolk** toen eindelijk Hottentotstammen die veel vee bezaten bij het Fort kwamen. Als betaling namen ze aan: **platen koper, koperdraad en tabak**. Ten slotte bleek dat Harry de Hottentotten opstookte tegen de Nederlanders, zodat het met de veehandel lange tijd weer gedaan was.

§ 24. **Wilde dieren.**—**Sterke wind.**—**Rondebosch.**—Bij het Fort waren volop **wilde dieren**: leeuwen, tijgers, jakhalzen, bavianen, zee-koeien en slangen. Sprinkhanen dreigden al wat geplant was te zullen verwoesten. Van de **sterke windvlagen** had het koren in de Tafelvallei veel te lijden en daarom beproefde men de **korenbouw** achter de Tafelberg bij de **Liesbeekrivier**, waar een rond bos lag, nu **Rondebosch** geheten; daar lagen de korenvelden niet zo in de wind. De verkregen **ossen** waren nuttig bij het ploegen en het hout slepen uit de bossen. Maar niet lang had men nut van ze.

§ 25. **Zoon van Van Riebeeck geboren.**—**Harry steelt vee.**—Op een Zondag in **Oktober 1653**, toen in het Fort door de zieketrooster een preek werd voorgelezen en God gedankt werd voor de geboorte van een **zoontje** in het gezin **Van Riebeeck** (de enige Zuid-Afrikaner die ooit Goeverneur-Generaal van Indië werd), **stal Harry** bijna al het **vee**, en een **blanke jongen** die op het vee moest passen werd **doodgeslagen**. Toen Harry veel later terugkwam en zeide dat hij onschuldig was aan het gebeurde, strafte Van Riebeeck hem niet. Maar toen er meer klachten over hem kwamen werd **Harry** in 1658 **naar Robben-eiland** verbannen.

§ 26. **Slavernij.**—**Van Riebeeck heeft slaven.**—In de dagen van Van Riebeeck was er geen natie die er iets verkeerds in vond **slaven** te houden en **slavehandel** te drijven. Toen men zag dat de Hottentotten te lui of onwillig waren om voor de blanken te werken, wilde de **Kommandeur** (want die titel had Van Riebeeck) dat slaven het ruwe werk bij het Fort zouden doen. Hijzelf had al wel, evenals het gezin van de tuinman en de zieketrooster, enkele slaven in huis, maar hij wilde een flink aantal hebben voor Companjieswerk.

§ 27. **1658. Slaven veroverd.**—**Hollandse taal verplicht.**—In 1657 werden uit Nederland twee scheepjes gezonden om slaven te kopen voor de Kaap, maar in 1658, nog vóór ze in de Tafelbaai kwamen, had een ander schip al **slaven** aangebracht, die genomen waren uit een **veroverd** portugees schip. Met die slaven mocht men niet portugees praten, maar alleen **hollands**.

Slaveschool.—De slaven woonden in een afzonderlik gebouw, de **Slaveloods** en een **slaveschool** werd gehouden om hun hollands en Christelike gebeden te leren. Als ze hun les kenden kregen ze brandewijn en tabak als beloning! Over het geheel genomen hadden de slaven het niet zo heel hard en dikwels zijn er slaven vrijgelaten.

§ 28. **Vrije landbouwers.**—**Eerste kolonisten, 1657.**—Van Riebeeck wenste dat zich een **vrije bevolking** als **landbouwers** vestigde in de buurt van het Fort. Die zouden dan de schepen kunnen voorzien van levensmiddelen en ook de **Companjie-dienaren**, die in het Fort woonden. Lang is over dit plan geschreven en gesproken; pas in **1657** werden aan een negental **Companjie-dienaren** **vrijbrieven** gegeven en konden ze op zeer gunstige voorwaarden bij **Rondebosch** gaan boeren.

Voorwaarden.—De **Companjie** zou van hun **koren** en **vee** kopen tegen vastgestelde prijzen; van de **Companjie** kochten ze **landbouwgereedschap** en **slaven** om het zware werk te doen. Maar die eerste kolonisten hebben niet voorspoedig geboerd!

§ 29. **Eerste Hottentotten-oorlog, 1659-1660.**—**Hottentotten tegen het blijven van de blanken.**—Dit kwam door de eerste **Hottentotten-oorlog (1659-1660)**. De **Hottentotten** hadden **weinig bezwaren** gehad tegen het bouwen van het **Fort**, de **Slaveloods** en het **Hospitaal**, waar zovele zieke schepelingen hun gezondheid terugkregen. Maar toen de blanken verder het land ingingen, **weideveld** voor hun beesten in beslag namen, **stenen huizen** neerzetten, **korenlanden** en **boomgaarden** aanlegden, begrepen ze dat de **Nederlanders** voor altijd zich in hun land vestigden.

§ 30. **Schade door Hottentotten.**—Toen begonnen ze **vee** te roven de **korenlanden** te vernieten, met **brandstichting** te dreigen. De kolonisten meenden ook dat de **Hottentotten** de **slaven**, die in groot aantal wegliepen, bij hun vlucht hielpen.

Gebied afgesloten.—**Vrede.**—In deze oorlog kwam het niet tot een groot gevecht en toen de blanken het bezette gebied afsloten met een **rij palen** en **blokhuizen** en er **paarden** en **grote honden** uit Indië kwamen, die van nut waren tegen de **inboorlingen**, vroegen de **Hottentotten** om **vrede**. Door deze oorlog verarmden de boeren zeer, vooral omdat er tegelijkertijd **veeziekte** was.

§ 31. **Dorpje bij het Fort.**—**Companjie-dienaren**, die vrij werden, vestigden zich **liever bij het Fort** als **timmerman**, **metselaar**, enzovoorts, wat niet zo veel aan uitrusting kostte als het boeren. Zo kwam er langzamerhand een **dorpje bij het Fort**, het begin van wat nu **Kaapstad** is.

Heren xvii er tegen.—**Eiland plan.**—Maar dit was in den beginne

niet de bedoeling van Heren xvii geweest ; die hadden gewild dat er alleen maar een Fort, een Hospitaal en een groentetuin kwam ; zelfs werd er over gedacht om het Kaapse Schiereiland tot een eiland te maken om zo uitbreiding te voorkomen en veilig te wezen tegen aanvallen van inlanders. Dit plan was echter te kostbaar en is nooit uitgevoerd.

§ 32. Eerste oorlog met Engeland, 1652-1654.—Gevaar voor een aanval door Europeanen bestond er telkens in Van Riebeeck's tijd, daar de Republiek der Verenigde Nederlanden in oorlog was met Engeland (1652-1654), en men aan de Kaap nooit zeker was of er intussen in Europa soms een nieuwe oorlog was uitgebroken met de een of andere natie.

Ontevredenheid van de soldaten.—Gevaar van de kant van zijn eigen volk bestond er voortdurend voor Van Riebeeck, daar er velen ontevreden waren met hun toestand en rebellie wilden. Doch de Kommandeur wist door verstandig handelen de ontevreden tot kalmte te brengen.

§ 33. Vermindering van onkosten beproefd.—Om de onkosten van de vestiging aan de Tafelbaai te verminderen werd door Van Riebeeck van alles beproefd : steenbakken, bierbrouwen, scheepsbouw, veeteelt, wijnbouw, aanplanting van allerlei bomen en groenten.

Er werden gebouwen opgericht. Voor godsdienst en armen werd gezorgd en misdadigers kregen straf naar behoren, orde werd gehandhaafd en de kolonisten leefden onder goed bestuur.

§ 34. Van Riebeeck's betekenis.—Niet slechts een korte tijd, zoals hij eerst gewenst had, maar ruim tien jaren was Van Riebeeck aan de Kaap, waar hij het begin maakte van veel, wat later belangrijk zou worden. We kunnen hem beschouwen als de eerste veeboer, wijnboer, graanboer, en handelaar ; hij was een godsdienstig man, voorbeeldig in werklust en in het doen van zijn plicht. Lange tijd is er bijna geen verandering gekomen in wat Van Riebeeck heeft ingesteld.

Van Riebeeck verlaat Zuid-Afrika.—In 1662 verliet hij Zuid-Afrika om in Indië een hoger ambt te gaan bekleden.

§ 35. Tweede oorlog met Engeland, 1664-1667.—Kasteel gebouwd.—Heren xvii vonden het heel jammer dat de nederzetting aan de Tafelbaai zoveel geld kostte ; maar het begin van Kaapstad was er nu eenmaal en men had de Tafelbaai nodig als rustpunt op de weg naar Indië, zodat men nu ook moeite moest doen om de plek te behouden. Toen er opnieuw oorlog met Engeland (1664-1667) uitbrak, vond men dat het Fort toch wel wat al te zwak was tegen een europese vijand en besloten Heren xvii een sterk stenen kasteel te laten

bouwen, dat de naam **De Goede Hoop** kreeg. Het oude Fort werd afgebroken.

§ 36. **Gebeurtenissen na Van Riebeeck's vertrek.**—Land gekocht van de **Hottentotten**.—Van wat onder Van Riebeeck's opvolgers voorviel in de eerste tien jaren na zijn vertrek moet nog vermeld dat een predikant en kerkeraad werd aangesteld, het eiland **Mauritius** door de Compagnie weer werd bezet, land- en zeetochten werden gedaan, een overwinning op de **Boesmans** werd behaald, en van de **Hottentotten** het gebied bij **Tafelbaai**, **Houtbaai**, **Saldanhabaai**, **Hottentots Holland** en **Valsbaai** werd gekocht voor koopwaren, die in werkelijkheid minder dan £10 waard waren.

§ 37. **Tweede Hottentotten-oorlog, 1673-1677.**—**Moordkuil.**—**Vrede.**—In 1673 begon de tweede Hottentotten-oorlog met **Gonnema**, hun hoofdman, die niet wilde toelaten dat de blanken verre tochten in het binnenland deden en het grote wild uitroeiden. Blanken werden door Hottentotten vermoord bij **Moordkuil** en **Saldanhabaai**. **Gonnema** trok met zijn volk de bergen in, toen dit leven hem verveelde, vroeg hij in 1677 om vrede.

Veeboerderij er het gevolg van.—Maar tijdens de oorlog hadden de inlanders geen vee ten verkoop gebracht en daarom begonnen en de Compagnie en de kolonisten zich met vee teelt bezig te houden.

Hottentots Holland.—In Hottentots Holland werden veeplaatsen aangelegd, de eerste vestiging buiten het **Kaapse Schiereiland**.

§ 38. **Aantal kolonisten in 1680.**—Wanneer we nu denken aan Zuid-Afrika, een gebied van de Kaap tot de Zambesie, is het moeilijk ons voor te stellen hoe omstreeks 1680 er alleen het dorpje aan de **Tafelbaai** bestond met enkele boereplaatsen niet ver er vandaan, en dat het aantal blanke kolonisten slechts 300 was, mannen, vrouwen en kinderen; de soldaten en andere Compagnie-dienaren die in het Kasteel woonden zijn hier natuurlijk niet bijgeteld, daar ze geen kolonisten waren; slaven waren er bijna 200.

§ 39. **Zware tijd van de kolonisten.**—Die kolonisten hebben een zware tijd meegemaakt: strijd tegen wilde dieren en inboorlingen; ziekten van mensen en vee maakten hun het leven moeilijk. En bijna elke blanke Zuid-Afrikaner heeft door zijn afstamming deel aan dit werk van de voorvaderen; want ook al draagt de Zuid-Afrikaanse lezer misschien een franse of duitse naam, geen familie is er bijna, of er kan worden aangetoond dat de kolonisten van de eerste vijf- en twintig jaren in zijn stamboom een plaats krijgen.

Familieverwantschap.—**Aantal voorouders.**—Om een begrip te krijgen van de familieverwantschap van de blanke Zuid-Afrikaners onderling moet de lezer even bedenken hoeveel personen er rechtstreeks

familie van hem zijn: 2 ouders, 4 grootouders, 8 over-grootouders, 16 over-overgrootouders, en verder als de getallen 32, 64, 128, 256, 512, 1024, enzovoorts telkens verdubbeld aangeven. Zo heeft de Zuid-Afrikaanse lezer ook deel aan het werk tijdens Van Riebeeck en zijn opvolgers begonnen, en zal hij nog wat gevoelen voor het plekje waar nu Kaapstad ligt, het begin van geheel Zuid-Afrika, ook al woont hij er nu ver vandaan in Transvaal of Rhodesië.

§40. **Simon van der Stel, 1679-1699.**—De eerste man voor Zuid-Afrika van grote betekenis na Van Riebeeck was Kommandeur Simon van der Stel (1679-1699), die later de titel van Goeverneur kreeg. Van Riebeeck is de stichter, Van der Stel de verfraaier van het Zuid-Afrika van de zeventiende eeuw. Zijn naam wordt bewaard in Stellenbosch, Simonsberg en Simonsbaai (Simons-stad werd in de achttiende eeuw naar Simonsbaai genoemd).

§41. **Stellenbosch gesticht, 1679.**—Op het eind van 1679 bezocht de Kommandeur de vruchtbare landstreek waar nu Stellenbosch ligt, waar hij wilde dat veel kolonisten zich als boeren zouden vestigen.

Drakenstein gesticht, 1687.—Zo is dan ook gebeurd en spoedig daarna werd in 1687 het dorp Drakenstein gesticht.

Van der Stel beval het aanplanten van eikebomen in groot aantal en jammer is het dat men in latere jaren niet is voortgegaan eikebossen aan te planten.

§42. **Tocht naar Namakwaland, 1685.**—Kopermijnen.—De Kommandeur is zelf meegegaan op een grote tocht naar Namakwaland in 1685, waar hij hoopte rijke kopermijnen te zullen vinden. Het koper was er werkelijk, maar het overbrengen van het erts naar de Kaap was toen duurder als het koper waard was dat er van kwam.

Schipbreuk van de 'Stavenisse,' 1686.—In 1686 heeft men veel van Afrika's Oostkust leren kennen, doordat gezocht werd naar de schepelingen van een gestrand schip de 'Stavenisse' op de kust van Natal.

§43. **Van Rheede tot Drakenstein.**—Zijn voorschriften.—Tot omstreeks 1685 hield men zich in hoofdzaak aan wat Van Riebeeck had voorgeschreven. Maar toen kwam een hoog ambtenaar van de Compagnie aan de Kaap, Van Rheede tot Drakenstein, die opdracht had om de nederzetting aan de Tafelbaai na te gaan en nieuwe voorschriften te geven waar die nodig waren. Van Rheede wilde tegelijk de Compagnie van nut zijn en de kolonisten vooruit helpen; en omdat de kolonisten nog slechts weinig ondervinding hadden, daar er velen nog maar kort zich als boer gevestigd hadden, waren die voorschriften voor die tijd heel goed.

§44. **Landdrost en Heemraden te Stellenbosch.**—Te Stellenbosch

groeide de bevolking flink aan ; om daar uitspraak te doen in kleine twisten tussen de burgers werd een kommissie van vier leden, **Heemraden** geheten aangesteld, en hun voorzitter kreeg de titel van **Landdrost** ; dit vijftal had ook toezicht op wegen, bruggen, water leiden, enzovoorts.

§ 45. **Feesten te Stellenbosch.**—**School te Stellenbosch.**—**Kerk te Stellenbosch.**—Op Van der Stel's verjaardag in Oktober waren er feesten te Stellenbosch, waarvan de wedstrijd in het schieten op een houten vogel, de papegaai genoemd, wel het voornaamste was. (**Papegaaisberg** bij Stellenbosch heet nog naar deze schietwedstrijden.) Er word spoedig na de stichting een school opgericht en men begon een **kerk** te bouwen ; de predikant van de Kaap kwam elke drie maanden te Stellenbosch eens preken ; anders las de zieketrooster er een preek voor.

§ 46. **Independent Fiskaal.**—In 1688 werd een ambtenaar aangesteld, **Independent Fiskaal** genoemd, die moest toezien dat de ambtenaren de **Companjie** geen schade deden door oneerlikheid.

Sjeik Jozef.—**Maleiers aan de Kaap.**—Met de Hottentotten was tijdens Van der Stel vrede. Een Indiër van hoge afkomst, **Sjeik Jozef**, die naar de Kaap verbannen was, stierf er in 1699 en wordt sedert door de mohammedaanse bevolking van Zuid-Afrika als heilige vereerd. De Slamsen in onze dagen zijn afstammelingen van **Maleiers**, die uit Indië naar de Kaap gezonden werden in de tijd van de **Companjie**.

§ 47. **Aantal kolonisten voor 1688.**—**Slaven** waren er toen al meer dan 300, terwijl er ruim 600 blanken woonden in de kolonie. Daar er te weinig vrouwen waren, werden uit Holland **weesmeisjes** uit weeshuizen naar de Kaap gezonden, die daar spoedig trouwden.

§ 48. **Hugenoten in Frankrijk vervolgd.**—**St. Bartholomeus-nacht, 1572.**—Het aantal kolonisten werd tijdens Van der Stel groter door de komst van mensen, geboren in **Frankrijk**. In § 9 heeft men de namen van Luther en Calvijn gezien. Ook in Frankrijk hadden ze volgers en de Hervormden werden daar **Hugenoten** genoemd. Ze zijn er jaren lang vreselik vervolgd en in 1572 werden er in de zogenaamde **St. Bartholomeus-nacht** of op de **Bloedbruiloft** (waarvan Uw onderwijzer U iets zal vertellen) duizende Hugenoten vermoord.

§ 49. **Edikt van Nantes, 1598.**—**Lodewijk XIV.**—Maar in 1598 gaf de franse koning **Hendrik IV**, die zelf een Hugenoot geweest was, aan de Hugenoten enkele rechten bij het **Edikt van Nantes**. De kleinzoon van Hendrik IV, evenwel, **Lodewijk XIV**, dacht er anders over ; hij wilde slechts één geloof in zijn rijk : het katholieke.

§ 50. **Edikt van Nantes herroepen, 1685.**—De Hugenoten werd het leven hoe langer hoe moeiliker gemaakt ; zelfs werden kinderen van

Hugenoten aan hun ouders ontnomen om ze katholiek op te voeden ; en in 1685 verloren ze alle rechten door de Herroeping van het Edikt van Nantes. Het Edikt van 1598 was dus afgeschaft.

§ 51. **Trek van de Hugenoten.**—Voortaan moest ieder in Frankrijk katholiek zijn en alle kinderen moesten katholiek worden opgevoed ; vluchten naar het buitenland was streng verboden. Er waren in Frankrijk meer dan een miljoen Hugenoten ; velen daarvan waren al lang voor 1685 uit hun land getrokken en aan een groot aantal gelukte het na 1685 toch nog uit Frankrijk te vluchten. Ongeveer een half miljoen inwoners verloor Frankrijk door de onverdraagzaamheid tegenover de Hugenoten.

§ 52. **Hugenoten naar vreemde landen.**—Hugenoten in de Republiek.—De franse vluchtelingen, die meestal al hun bezittingen moesten achterlaten, gingen als arme mensen naar Zwitserland, Duitsland, Rusland, Zweden, Denemarken, Engeland en Amerika, maar vooral naar de Republiek der Verenigde Nederlanden. Met blijdschap werden de geloofsgenoten opgenomen in de nederlandse steden en de meesten vonden spoedig een werkkring als predikant, officier, koopman, nijverheids-man, landbouwer, enzovoorts ; in het tweede en derde geslacht waren die Hugenoten geheel Nederlanders geworden.

§ 53. **Hugenoten nemen dienst bij de Compagnie.**—Kontrakt voor vijf jaren.—Aantal Hugenoten.—Velen namen dienst bij de Oostindiese Compagnie en toen in 1687 Heren xvii beloofden een franse predikant naar de Kaap te zullen zenden, waren vele Hugenoten gewillig om zich aan de Kaap als kolonisten te vestigen ; zij verbonden zich er minstens vijf jaren te blijven, terwijl voor andere kolonisten de tijd op minstens tien jaren was gesteld. Verder moesten ze evenals de nederlandse kolonisten de eed van gehoorzaamheid doen aan de Compagnie. Er zijn in het geheel ongeveer 170 Hugenoten als kolonisten naar de Kaap gekomen.

§ 54. **Komst van de Hugenoten, 1688.**—Begin 1688 kwamen de Hugenoten in Zuid-Afrika en de meesten van hun waren brave mannen en vrouwen, die om God te kunnen dienen hun vaderland en bezittingen hadden verlaten.

Hulp van de Kaapse kolonisten.—Franse Hoek.—Kaapse kolonisten brachten vee, koren en geld bijeen om hun arm geworden geloofsgenoten te helpen. De Hugenoten kregen plaatsen in Stellenbosch, Drakenstein, en het naar hen genoemde Franse Hoek. Dr. Pierre Simond preekte voor zijn landgenoten en te Drakenstein werd een school opgericht waar Paul Roux, die zowel hollands als frans kende, schoolmeester was.

§ 55. **Pierre Simond en Paul Roux.**—Hugenoten ontevreden.—

Toch waren de **Hugenoten niet tevreden**. Ze wilden een **eigen kerk** vormen en niet kerkelik onder Stellenbosch staan. Ook wilden ze allen **vlak bijelkaar** wonen. In 1691 werd hun toegestaan te Drakenstein een **kerk** in te richten; maar ze mochten **niet allen bijeen gaan** wonen.

§ 56. **Frans sterft uit in Zuid-Afrika.**—Spoedig kwamen er **huweliken** voor tussen Nederlanders en Hugenoten en na twee geslachten waren de kolonisten niet meer Hugenoten, maar Afrikaners. Het **frans stierf uit**, daar de Compagnie alleen het hollands als de taal erkende, de meeste Hugenoten al in Nederland hollands geleerd hadden, en ze te weinig in aantal waren in Zuid-Afrika tegenover de hollands sprekende kolonisten.

Hugenoten worden Zuid-Afrikaners.—De franse namen bestaan tot op deze dag en weer is er vermoedelijk geen blanke Zuid-Afrikaanse familie te vinden, die geen Hugenoot, 'tzij man of vrouw, onder de voorvaderen telt.

§ 57. **Prins Willem III van Oranje en Maria.**—In deze tijd was het, dat **Prins Willem III van Oranje** en zijn vrouw, de engelse prinses **Maria**, gekroond werden als **Koning en Koningin van Engeland** (1689). Willem III was de leider van de protestantse volken, zoals Lodewijk XIV van Frankrijk de voorvechter was van het rooms-katholieke geloof. Grote oorlogen werden in Europa gevoerd, maar in Zuid-Afrika merkte men er niet veel van.

§ 58. **Heldedaad van Jochem Willemszoon, 1692.**—Tijdens Van der Stel redde **Jochem Willemszoon** bij een zware storm veel mensen van een vergaand schip in de Tafelbaai door met een touw om het lichaam door de branding naar het schip te zwemmen (1692).

Simon van der Stel treedt af.—In 1699 trad **Simon van der Stel** af als Goeverneur. Hij bleef wonen in Zuid-Afrika tot zijn dood in 1712 op zijn wijnplaats **Constantia**, die nog beroemd is om de goede wijn. Simon van der Stel heeft veel voor Zuid-Afrika gedaan en het tot zijn dood liefgehad. Zijn zoon volgde hem op als Goeverneur.

§ 59. **W. A. van der Stel, 1699-1707.**—**Wilhem Adriaan van der Stel** (1699-1707) deed al het mogelijke, evenals zijn vader, om Zuid-Afrika tot een mooi en welvarend land te maken; met het planten van **eikebomen** werd voortgegaan, en hij wilde dat de kolonisten met **wolschapen** boerden, maar de bevolking begreep er het voordeel niet van. Tijdens zijn bestuur kwam er grote **ontevredenheid** bij de kolonisten.

§ 60. **Ontevredenheid van de kolonisten over veehandel.**—1658. **Veehandel verboden.**—**Strengheid tegen smokkelaars.**—Toen in Van Riebeeck's tijd Compagnie-dienaren zich als boeren vestigden, werd

hun toegestaan vee te kopen van de Hottentotten. Maar heel spoedig, al in 1658, werd die **veehandel verboden** tussen kolonisten en Hottentotten. Toch gingen de kolonisten voort vee van de Hottentotten te kopen, maar natuurlijk in stilte. Tegen dit **smokkelen** had Simon van der Stel een **streng verbod** uitgevaardigd en wie op smokkelen betrapt werd, werd gegeseld, gebrandmerkt, verbannen, en zijn bezittingen kwamen aan de Compagnie.

§ 61. 1700. **Veehandel toegelaten.** — 1703. **Veehandel weer verboden.** — **Rondtrekkende veeboeren.** — Bij wijze van proef werd in 1700 de **veehandel opengesteld** voor alle burgers, maar het ruwe gedrag van enkelen tegenover de inlanders maakte dat in 1703 tijdens Wilhem Adriaan de **veehandel weer verboden** werd. Er waren intussen al veel veeboeren, die diep in het binnenland woonden: bij **Riebeeck's Kasteel**, ja tot in het land van **Waveren**. Ze werden gewoon in ossewagens rond te trekken om weiveld voor hun vee te zoeken; daar in de eenzaamheid gevoelden ze zich vrij, alleen gehoorzaam aan God en Zijn Woord. De band met de Compagnie werd al losser en losser. Hun grootste vijanden waren de **wilde dieren** en de **Boesmans**.

§ 62. **Van der Stel familie gehaat.** — Het verbod van 1703 over veehandel met de Hottentotten werd beschouwd als het werk van Wilhem Adriaan van der Stel. Na de paar jaren van vrijheid gevoelden de burgers des te sterker de strengheid van het verbod. Geen wonder dat velen de familie **Van der Stel** gingen haten! Daar kwam nog bij dat de familie **rijk** was en grote plaatsen bezat; Simon bezat **Constantia**, Wilhem Adriaan had een plaats **Vergelegen**, waarvan de grond hem ten geschenke was gegeven door een hoog ambtenaar van de Compagnie. Dit was **niets onbehoorliks**.

§ 63. **Landeigendom van ambtenaren.** — **Nadeel van de burgers.** — 1668. **Landeigendom aan ambtenaren verboden.** — Ook andere ambtenaren van de Compagnie hadden stukken land gekregen sedert Van Riebeeck, met de bedoeling dat ze dan goedkoop konden krijgen wat nodig was voor hun gezin om van te leven. Maar die plaatsen brachten **veel meer** op dan voor eigen gebruik nodig was en de rest werd **verkocht**. Dit was mededinging en **nadeel voor de burgers**, en te meer omdat die ambtenaren hun plaatsen zó goed bestuurden, dat de opbrengst meestal bijzonder groot was. Zo waren dus **Heren xvii** in 't begin de **schuld** dat er een verkeerde toestand voor de burgers in Zuid-Afrika ontstond; en later, na 1668 toen het **verboden** was dat ambtenaren land zouden bezitten, deden ze verkeerd door een oog toe te doen en zich te houden alsof ze niet wisten dat ambtenaren aan de Kaap toch land bezaten.

§ 64. **Klachten tegen W. A. van der Stel.** — **Huising, Tas, Van der**

Heiden.—1705. **Klachten naar Indië.**—De haat van velen van de kolonisten tegen de verkeerde gewoonte dat ambtenaren land bezaten, werd nu saamgetrokken op Wilhem Adriaan van der Stel. Een van de rijkste burgers, **Henning Huising** en zijn neef **Adam Tas** en **Jakob van der Heiden** zetten een klacht op papier over het slechte bestuur van de Goeverneur. Deze klacht werd door **63 personen** ondertekend ; 31 ervan waren **Hugenoten**, die voor een groot deel het hollandsche stuk niet goed begrepen en maar tekenden, omdat ze niet hielden van de Van der Stel familie (vergelijk § 55 over het niet toestaan dat de Fransen bijelkaar woonden). Dit geschrift zou in het begin van **1706** naar Nederland worden gezonden, maar toen kwam de Goeverneur te weten dat er in **1705** een klacht over hem naar Indië was gestuurd.

§ 65. **Tas gevangen.**—Wilhem Adriaan liet een stuk opstellen, waarin allerlei goeds over hem stond. De burgers werden verzocht dit stuk te tekenen, wat de meesten deden of omdat ze het werkelijk meenden, of uit vrees. **Adam Tas** werd **gevangen** genomen als opsteller van de klacht en **Huising** met drie burgers naar **Amsterdam** gezonden om zich te verdedigen. In het geheim werd de klacht met de 63 namen op dezelfde vloot naar Nederland meegenomen.

§ 66. **Antwoord van Heren xvii.**—**W. A. van der Stel** teruggeroepen. —Begin **1707** kwam er bericht van Heren xvii dat de Goeverneur en enkele ambtenaren naar Nederland moesten komen om zich te verantwoorden. **Vergelegen** werd in delen **verkocht** en het huis **afgebroken**. Na de dood van Simon van der Stel in 1712 werd **Constantia** in tweeën verkocht. Heren xvii wilden rust in **Zuid-Afrika**.

Door het gebeurde met **Adam Tas** en anderen werd het goede dat **Wilhem Adriaan** voor Zuid-Afrika deed, vergeten ; alleen reeds omdat hij de **wolhandel** had willen vestigen verdient hij in goede herinnering te worden gehouden.

EERSTE HOOFDSTUK

INLEIDING

§ 1a. **Nut van vaderlandse geschiedenis.**—Waarom leren we vaderlandse geschiedenis? Om te weten wat ons volk betekent in de wereld; om er niet te veel, maar ook niet te weinig van te denken.

Mensen-aantal en rassen.—Er leven nu zowat 1500 miljoen mensen. Men kan hen verdelen in 7 rassen. In Zuid-Afrika wonen mensen van 3 rassen: als we een blanke, een Kaffer en een Hottentot bijelkaar zien, is er één van elk ras. De Chinezen, tot een vierde ras behorend, vormen hier geen blijvende bevolking. Een ras wordt verdeeld in volken; zo behoren Fransen, Duitsers, Engelsen, Nederlanders en nog vele andere volken tot hetzelfde ras.

§ 1b. **Loop van de beschaving.**—In heel oude tijden waren er drie hoog-ontwikkelde rijken: **Egypte, Babylonië en China.** Dit laatste bleef duizende jaren op zichzelf, zonder met het Westen in aanraking te komen.

Syrië (waarin Palestina lag) nam van de beschaving van Egypte en Babylonië over, wat het gebruiken kon. Die gemengde **Egypties-Babyloniese beschaving** ging over op **Klein-Azië**, toen op **Griekenland**, daarna op **Rome** en we weten allen welk een groot wereldrijk het **romeinse rijk** was in de tijd toen Christus geboren werd. Zo groot was het, dat het in twee delen verdeeld moest worden om het goed te kunnen besturen, een oostelijke en een westelijke helft: het **Oost-romeinse** en het **West-romeinse rijk**.

§ 2a. **Nieuwe rijken.**—In 476 na Christus werd de laatste **West-romeinse keizer afgezet**. Nieuwe rijken kwamen, waar het vroeger West-romeins gebied was. De Germanen vermengden zich met de bevolking die er onder de Romeinen gewoond had, en langzamerhand kwamen er **afzonderlijke volken** met eigen taal: **Spanjaarden, Italianen, Fransen**; in Germanië komt zachtjesaan meer beschaving, **Duitsland** vormt zich, en als germaanse stammen (Angelen en Saksers) naar Brittannië oversteken, komt er een germaanse staat: **Engeland**.

§ 2b. **Heidendom.** — **Christendom.** — Egyptenaren, Babyloniërs, Romeinen, Grieken en Germanen waren veelgoden-dienaars. De

Hebreëu alleen hadden de kennis Gods bewaard; Al van de heidense Chaldeeën moeten wegtrekken. Uit het uitverkoren volk, werd de Messias, Christus, gel Christendom overwon na veel strijd en lijden het heidensdom en kort na 300 werd in het romeinse rijk, dat toen de wereld omvatte, het Christendom staatsgodsdienst.

§ 3a. De Kerk voor de Hervorming.—Veel was er toegeleer en de kerkdienst, zoals de Apostelen die hadden De Maria- en heiligen-verering, de priesterstand, het moede biecht en nog zoveel meer, wat we nu kennen als rooms-katholieke kerk in onze dagen, was langzamerhand getot het algemene Christendom.

§ 3b. De Hervorming.—De katholieke kerk heeft vóóring veel nut gedaan: ze heeft wetenschap van de Oude volen overgeleverd, onderwijs gegeven, landbouw onderwezen verzacht, zendingwerk gedaan en nog veel verdiensteliks rde kerkleer bevredigde niet allen. Sommigen hebben hierover openlijk uitgesproken; doch van geen van dezer opmerkingen over wat hem overbodig of ongewenst voorlo invloed dan van Maarten Luther. Anderen hebben vo Luther deed; Calvijn's naam is ieder bekend.

§ 3c. Door de Hervorming was er voortaan in Europtussen de volkeren op godsdienstig gebied. Als we in t scheidslijn trekken, kan men zeggen dat de germaans hervormde leer belijden, de romaanse de rooms-katholieke er in Engeland, Duitsland en Nederland nog vele katholi de ongeveer 1500 miljoen mensen op aarde zijn er protestanten en 259 miljoen katholieken. Ongeveer 500 Christenen, bijna 1000 miljoen zijn niet-Christenen.)

§ 4a. Denkbeelden over de aarde.—Het blanke ras verspreid over de gehele aarde. Eerst dacht men dat c plat vlak was; later kent men de bolvorm. De mensen de aarde in drie afdelingen verdeeld voor: de koude onbewoonbaar was, de gematigde, waar men woonde, d geen levend wezen kon bestaan. Door reizen vond meheid van deze mening. (Zie § 7a.)

§ 4b. Land- en zeetochten naar Indië.—De reizen langs Afrika gedaan werden, hadden voornamelijk ten over zee te bereiken. Over land kwam men er gereg Alexander de Grote ($\pm$ 333 v. Chr.), om de kostbare voo te halen. Griekse kooplui voeren later over zee naar Ja Een kanaal tussen Nijl en Rode Zee deed dienst als nu

van Suez. Maar toen de **Mohammedanen** (Mohammed stierf 632) de **Westerlingen** afsloten van het Oosten, wilde men ter zee een nieuw weg vinden.

§ 5. **Tochten om Afrika beproefd.**—± 600 v. Chr.—Omstreeks 600 v. Chr. moet de egyptiese **Farao Necho** (dezelfde die koning Josia van Juda doodde en door Nebukadnezar van Babylon verslagen werd) schepen hebben uitgezonden, die langs de Oostkust van Afrika naar het Zuiden en langs de Westkust naar huis voeren. Maar spoedig werd deze tocht om **Afrika**, als die werkelijk gedaan is, vergeten. De **Westkust** werd vóór Christus bevaren door **Karthagers**, misschien wel tot aan de **Kaap-Verdiese eilanden**. De **Romeinen** zijn vermoedelijk nooit zo ver gekomen.

§ 6. **Tochten.**—**Kort voor 1300.**—In de Oudheid werden de schepen geroeid; zeilen waren bijzaak. **Langzamerhand** werden zeilen **hoofdzaak**. Toen het **kompas** was uitgevonden, durfde men meer te wagen en behoeften de zeelui niet dicht langs de kust te blijven varen. De **Italianen** waren toen in de zeevaart vooraan. Kort voor 1300 beproefden **inwoners van Genua** vergeefs langs **West-Afrika** naar **Indië** te varen. Maar nog twee eeuwen zou het duren eer de **Westerlingen** voorbij **Afrika's Zuidpunt** voeren.

§ 7a. **Prins Hendrik de Zeevaarder.**—In **Portugal** leefde in de 15de eeuw een koning-zoon, **Prins Hendrik**, die om zijn verdiensten voor de zeevaart de bijnaam de **Zeevaarder** kreeg. Hij wilde het goud-rijke **Guinee** over zee doen bereiken en in aanraking komen met een afrikaanse koning, **Priester Johannes**, die men meende dat als Christenvorst in het zogenaamde "**Derde Indië**" (= **Abessynië**) woonde. Op aansporing van **Prins Hendrik** werden de **Kapen Bojador** en **Blanco** (= **Witte Kaap**) voorbijgezeild en in 1445 **Kaap Verde** (= **Groene Kaap**). Daar was **tropiese plantegroei**, daar woonden **mensen**! De stelling dat men in de hete luchtstreek niet kon leven bleek dus onjuist!

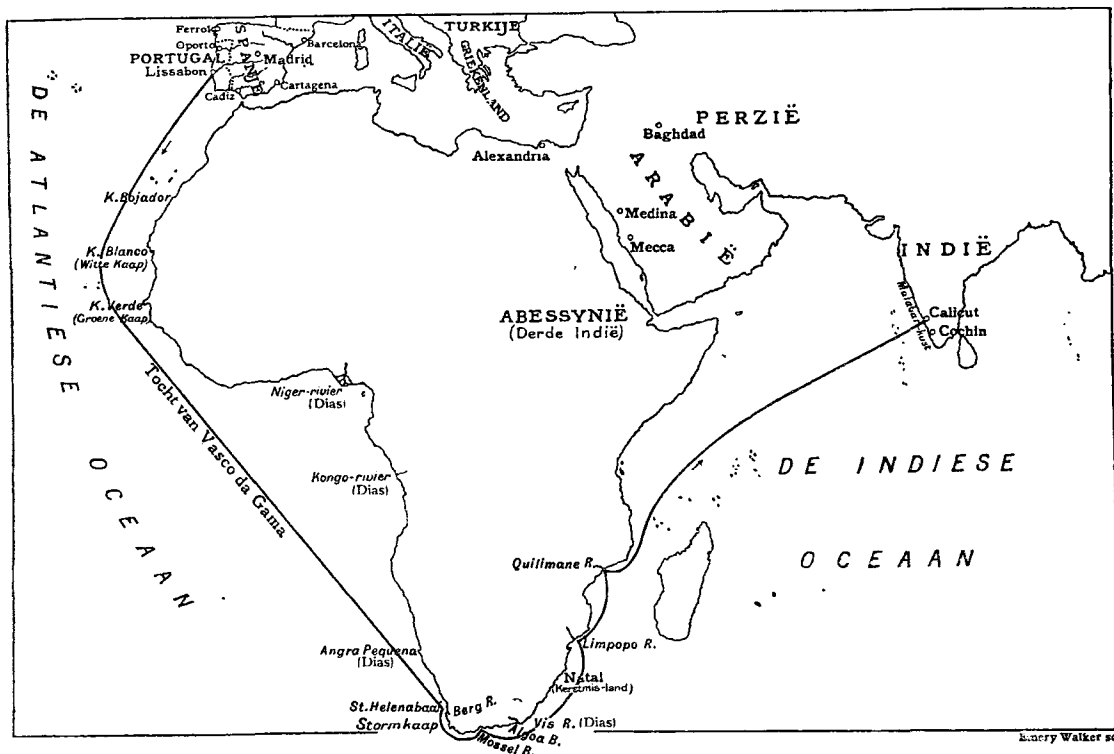
§ 7b. **Bartholomeus Dias, 1486.**—Na de dood van **Hendrik de Zeevaarder** (1460) ontdekten de **Portugezen** de **Goudkust**, de **Nigermond**, de **Kongomond**. Voor ons is de tocht van **Bartholomeus Dias** van veel belang. In 1486 verliet hij **Portugal** met drie heel kleine scheepjes. Twee ervan bereikten de baai die nu **Angra Pequena** (= **Kleine Baai**) heet; een **stenen kruis** met **Portugal's** wapen er op, werd op een kopje geplaatst. Na een korte rust voer men verder. Een treurige tijd brak aan voor **Dias** en zijn scheepsvolk: **zware stormen**, felle koude en verlies van richting maakten de mannen wanhopig. **Dias** voer naar het Oosten, maar vond geen land; toen naar het Noorden en van de baai die nu **Vleesbaai** heet werd de kust gezien. Zonder het te weten was **Dias** voorbij **Afrika's Zuidpunt** gevaren. **Hottentotten** vluchtten

met hun vee naar het binnenland, uit vrees voor de vreemden. Op een plek verder naar het Noordoosten bij wat nu Mosselbaai heet, werd water ingenomen, waarbij **twist met de Hottentotten** ontstond. Op een eilandje in Algoabaai werd weer een kruis gezet, vandaar de naam **St. Croix** (Het heilige kruis). Het scheepsvolk wilde nu terugkeren, maar Dias vroeg nog twee dagen te mogen voortgaan. De mond van de **Visrivier** werd bereikt. Toen eiste het volk terugkeer, Weer werd op het Kruiseiland geland en wenend omklemde Dias het kruis, alsof hij van een geliefde zoon afscheid nam. Daarna liepen de schepen voorbij de Kaap, die ze op de heenreis door stormen niet gezien hadden. **Stormkaap** was de toepasselijke naam die Dias er aan gaf. Op de Westkust werd het derde schip weergevonden, maar het was te slecht om mee terug te varen. Zo keerde Dias in Desember 1487, te Lissabon terug met goed nieuws: men was Afrika's Zuidpunt voorbij gevaren, de zee-weg naar Indië lag nu open! De koning van Portugal verdoopte Stormkaap in **Kaap der Goede Hoop**. Niet ver van deze kaap vond Dias in 1500 zijn graf in de golven.

§ 8. **Tien jaren rust.**—De koning van Portugal zou wel terstond een nieuwe vloot hebben uitgezonden, maar de berichten over de door-gestane stormen deden de noodzakelijkheid van **sterker schepen** inzien. Toen de koning stierf was er voor een nieuwe tocht nog niet veel gereed. Zijn opvolger vond **niet veel steun** bij zijn ministers voor verre tochten en zo werd het 1497 voordat de vloot Lissabon verliet. In die tijd van tien jaren was men ongerust geworden door het **sukses van Columbus**, die in 1493 wegens storm te Lissabon binnenlopend er vertelde dat hij in **Japan** was **geweest**. (Columbus heeft tot zijn dood in 1506 niet geweten dat hij een nieuw werelddeel, Amerika, ontdekt had, maar meende dat hij Azië's Oostkust bereikt had.) De Portugezen vreesden dat Spanje al de voordelen van het Oosten zou krijgen. Daarom wachtte men met spanning op de uitslag van de tocht van 1497.

§ 9a. **Vasco da Gama, 1497.**—Vasco da Gama was admiraal op deze vloot. Hij stuurde naar het Zuiden, toen naar het Oosten en ankerde in een baai die **St. Helenabaai** gedoopt werd. Bij het zoeken naar drinkwater werd de mond van wat nu de **Bergrivier** is ontdekt. Bij de St. Helenabaai zag men **Hottentotten**, raakte in twist en **Da Gama** werd in 't gevecht gewond.

Natal ontdekt.—De reis werd voortgezet en tot vreugde van allen kwam men voorbij Kaap de Goede Hoop en in wat nu **Mosselbaai** heet liet Da Gama het anker vallen. De goede verstandhouding met de Hottentotten eindigde hier ook weer met een **vechtpartij**. Op **Kerstdag 1497**, zag men een vruchtbaar, wel-begroeid land dat de naam kreeg van **Kerstmis-land: Natal**. Bij de **Limpopo** gingen de Portugezen



Henry Walker sc.

Longmans, Green & Co., Londen, Nieuw York, Bombay & Calcutta.

vriendelik om met de Bantoe negers. De vloot ging weer in zee en kwam bij de **Quilimane-rivier**, waar enkele inboorlingen wat arabies verstonden, een teken dat men op de goede weg was. Voort ging de tocht, die verder voor ons alleen van belang is om de gevolgen.

§ 96. **Da Gama bereikte Indië**, en Portugal stichtte er sedert een reeks nederzettingen, waarvandaan jaarliks grote schatten naar **Lisabon** kwamen. Veel strijd moest er gevoerd worden tegen **Mohammedanen** en **Indiërs** en talloze vloeten gingen sedert voorbij **Kaap de Goede Hoop**.

St. Helena, 1502.—Tafelberg, 1503.—In 1502 werd het eiland **St. Helena** ontdekt. In 1503 ankerde de vloot van **Antonio de Saldanha** in een tot die tijd onbekende baai. De berg erbij doopte hij **Kaaptafel**, ons als **Tafelberg** welbekend. De naam **Saldanhabaai** werd vóór 1601 aan de **Tafelbaai** gegeven.

Francisco d'Almeida sneuvelt, 1510.—In het begin van 1510 kwamen in de **Tafelbaai** drie schepen, die behalve de eerste onderkoning van **Indië**, **Francisco d'Almeida**, een grote menigte edelen aan boord hadden. Bij het waterhalen begon een vechtpartij tussen matrozen en **Hottentotten**. De volgende dag, 1 **Maart 1510**, sneuvelen vele edelen, soldaten en matrozen in het gevecht tegen de **Hottentotten** niet ver van de mond van de **Zoute Rivier**. **Francisco d'Almeida** was onder de slachtoffers. Sedert werd **Afrika's Zuidpunt** door de **Portugezen** gemeden; de inboorlingen waren er te gevaarlijk! Op **St. Helena** namen voortaan de **Portugezen** water in en voeren dan ineens naar de **Oostkust**.

§ 97. **Sofala, 1505.—Tocht van Lorenzo Marques, 1544.**—Op de **Oostkust** bouwden ze in 1505 te **Sofala** een fort en dreven handel met de **Makalanga-negers**. In het binnenland ter **Zuiden** van de **Zambesie** werden de forten **Sena** en **Tete** gebouwd. In 1544 deed **Lorenzo Marques** een gelukkige handelstocht bij de mond van de **Limpopo**. Verschillende expedities om goudrijke streken in het binnenland te veroveren mislukten.

Godsdienst en zendingwerk van de Portugezen.—Eerste Christenkerk in Zuid-Afrika, 1501.—Het vurig katholicisme van de **Portugezen** komt duidelijk uit in de namen die ze gaven, ontleend aan de **Heilige Schrift** of aan heiligen; daarmee doopten ze schepen, landen, baaien, eilanden, rivieren. Al in 1501 was bij **Mosselbaai** een **katholieke bidkapel** gebouwd, de eerste **Christenkerk** op **Zuid-Afrika's bodem**. De **Orde der Jezuiten** vond in de portugese bezittingen over zee een ruim arbeidsveld. In 1560 en nog later werkten **Jezuiten-zendingen** onder de **Makalanga**, maar zonder blijvende resultaten op godsdienstig gebied.

§ 9*a*. **Portugal's verval.**—Het tropiese klimaat verzwakte de werkracht van de Portugezen en deed hen geestelik, zedelik en lichamelik sterk achteruitgaan. In Europa had **Portugal** maar een korte bloeitijd ; al sneller en sneller daalde dit land : het inwendig bestuur was slecht, naar buiten had het een te moeilike taak. Toen in 1580 het koningshuis uitstierf, kwam **Portugal** gedurende zestig jaren aan **Spanje**. Portugal's bezittingen in Oost en West wekten de begeerten van vreemden. Fransen en Engelsen trachtten een deel van die schatten te bemachtigen, maar hun pogingen leverden vooreerst niet veel op. De Nederlanders zouden meer sukses hebben.

TWEEDE HOOFDSTUK

NEERLAND'S OPKOMST

§ 10. **Wording van de Nederlanden.** — We zagen in § 2a hoe in 476 na Christus het West-romeinse rijk onderging. De Nederlanden hadden voor een groot deel ook behoord tot het romeinse rijk; de bewoners, Kelten en Germanen hadden van de Romeinen veel nuttigs geleerd. Toen de romeinse legers voorgoed de Nederlanden verlieten, leefden germaanse stammen als Franken, Friezen en Saksers er vrij volgens hun eigen wetten.

Onder een krachtig vorst, Clovis, werden de Franken ± 500 een groot christelik volk in West-Europa. Na een tijd van verwarring voerde het Karolingies stamhuis met vaste hand het bewind. Lang na de Franken waren de Friezen en Saksers ook tot het Christendom gebracht, en zo waren de Nederlanden ± 800 een welvarend christelik land onder het wijze bestuur van keizer Karel de Grote.

Geen van zijn nakomelingen was in staat het reusachtige gebied bijeen te houden en tegen heidense Noormannen en Hongaren met sukses te verdedigen. Het rijk viel uiteen en toen twee volken, de Duitsers en de Fransen, zich als afzonderlike naties met eigen taal scherper begonnen af te tekenen, lagen de Nederlanden er juist tussen in. Zowel franse als duitse vorsten maakten aanspraak op de Nederlanden, maar ze hadden het te druk in hun eigen gebied, om veel aandacht te kunnen schenken aan de verder afgelegen gewesten.

§ 11. **De Nederlanden tijdens het leenstelsel.** — Volgens het leenstelsel, dat over bijna geheel West-Europa gevonden werd, dus ook in de Nederlanden, was de vorst opperleenheer en in de verschillende delen van het rijk stelde hij vertegenwoordigers als bestuurders aan. Langzamerhand wisten die ambtenaren zich als graaf of hertog zo goed als onafhankelijk te maken. Slechts in naam bleef de vorst soeverein; feitelijk was de band die de Nederlanden aan hem bond zeer los.

Zo werden de nederlandse gewesten de hele middeleeuwen door bestuurd door reeksen hertogen, graven, heren en bisschoppen, die

onderling elkaar dikwels beoorloogden en voor het welzijn van het land, dat ze hadden te besturen, niet veel deden.

§ 12a. **De Nederlanden onder één hoofd: Karel V.**—Door een samenloop van omstandigheden kwamen kort voor 1550 alle zeventien nederlandse gewesten aan Karel V, een Nederlander van geboorte, keizer van Duitsland, koning van Spanje; hij trad in de rechten van de verschillende heren die over de gewesten als hertog, graaf of heer geregeerd hadden. Zo kwam er eenheid van bestuur.

Tijdens Karel V stierven duizende Nederlanders om hun hervormd geloof, maar Karel kon de hervormde leer niet uitroeien in de Nederlanden. In 1555 deed hij afstand van de regering.

§ 12b. **Filips II.**—Zijn zoon, Filips II, geboren uit een portugese moeder, opgevoed in Spanje, was geheel en al een vreemdeling voor de Nederlanders, van wie hij de taal zelfs niet verstond. Van hem werd niet verdragen, wat men nog van Karel V geduld had, en openlik vroegen de Nederlanders handhaving van hun rechten, en vrijheid God te dienen naar hun geloofsovertuiging. Een nationale strijd ontbrandde, waarin katholieken naast protestanten stonden.

§ 12c. **Tachtigjarige oorlog, 1568-1648.**—Die helden-strijd van tachtig jaren, gestreden door het kleine volk tegen het spaanse wereldrijk, behoeft hier niet te worden verteld. De opoffering van Willem van Oranje met zijn dappere broeders en zonen, in de strijd voor vrijheid en recht, de veldslagen en steden-belegeringen, de heldendaden van de Geuzen tegen de spaanse tirannie, verspersoonlikt in de hertog van Alva, de Inquisitie, de Bloedraad, ten slotte het martelaarschap van duizenden, zijn bekend bij alle beschaafde volken.

Afzwering van Filips II.—De afzwering van de landheer die als vorst "van Gode gesteld" zijn plicht tegenover zijn onderdanen verzaakte, is niet vergeten in latere eeuwen, toen Engeland, Amerika en Frankrijk grieven tegen hun vorsten hadden.

De Republiek, 1588.—Er werd getracht een nieuwe landheer te vinden. Aan Frankrijk en Engeland werd de soevereiniteit aangeboden, maar er kwam geen blijvende regeling. Na de moord op Oranje (1584) en de mislukking van Leicester's verblijf in het land, heeft men niet meer beproefd onder een nieuwe vorst te komen en werd Noord-Nederland een republiek (1588). Zuid-Nederland, het tegenwoordige België, bleef aan Spanje gehoorzaam, en daalde voortaan tegelijk met dat rijk. De zeven provinsieën van Noord-Nederland, waarvan Holland en Zeeland de meestbetekenende waren, vormden voortaan de Republiek der Verenigde Nederlanden.

§ 12d. **Maurits en Oldenbarnevelt.**—Twee mannen, Prins Maurits van Nassau, zoon van Willem van Oranje, en vooral Johan van

Oldenbarnevelt, hebben de Republiek door een tiental moeilijke jaren heengeholpen. Spanje leed de ene nederlaag na de andere, en ten slotte wensten beide oorlogvoerenden vrede. Deze werd niet gesloten maar wel kwam een rusttijd voor twaalf jaren, het Bestand (1609-1621).

Frederik Hendrik.—Vrede van Munster, 1648.—Toen de strijd hervat werd, had na Maurits-z'n dood in 1625, Prins Frederik Hendrik, zijn broer, de leiding. Weer werden vredesonderhandelingen geopend en in 1648 eindigde de tachtigjarige strijd met de vrede te Munster. De jonge Republiek trad als eersterangs-mogendheid te voorschijn in de rij van de volkeren, vrij, welvarend, en vooraan op het gebied van handel, zeevaart, wetenschap en kunst.

§ 13. **Burgers in de Republiek.**—Er is hier geen plaats om te vertellen hoe Nederland, vooral de provinsie Holland, invloedrijk werd door zeevaart en handel. Ook kan hier niet over het bestuur van de Republiek worden gesproken. De regering was in stad en gewest in handen van de rijke kooplui en de gewone burger had geen zeggenschap in het bestuur; van vertegenwoordiging was nog geen sprake. Toch roemen landzaat en vreemdeling de Republiek als het land der vrijheid. Elders-vervolgden, portugese Joden, franse protestanten, duitse arbeiders zochten in de Republiek een nieuw vaderland. Er waren zeer vele voordelen, die andere landen in die dagen misten. Voor alles is gewetensvrijheid te noemen. (Wel had de Nederlands-Hervormde Kerk alléén het recht van openbare godsdienst-oefening en konden haar lidmaten alléén staatsambten bekleden. Maar oogluikend werd toegelaten dat katholieken ook kerkdiensten hielden. Godsdienstvrijheid bestond er dus niet, wel gewetensvrijheid.) Dan was er grote welvaart, geldovervloed, veiligheid om de vruchten van zijn werk te genieten; voor armen, ouden en gebrekkigen werd uitstekend gezorgd; soldaten en matrozen werden op tijd betaald. Zolang de kleine burger rustig en veilig kon leven, bekommerde men zich niet om vertegenwoordiging in de regering.

DERDE HOOFDSTUK

DE OOSTINDIESE COMPANJIE TOT OMSTREEKS 1650

§ 14a. De geschiedenis van Zuid-Afrika in de 17de en 18de eeuw is nauw verbonden met de Oostindiese Companjie. Hoe was deze ontstaan en wat was het doel?

Lissabon en de Nederlanders.—Wat de Portugezen uit Indië naar Lissabon brachten, werd voor een groot deel door de Nederlanders daar opgekocht en met goede winst aan andere volken weer verkocht. De Portugezen zelf mochten geen indiese waren invoeren. Zo behoefde dus de nederlandse koopman niet zijn schepen de lange en gevaarlijke weg naar Indië te doen gaan; zo won hij tijd, en geld, en de kans op vergaan van zijn schepen was zoveel minder. Bovendien beschouwde Portugal ieder als doodsvijand, die zonder toestemming van de koning naar Guinee en Indië zou durven varen.

In 1580 nam Filips II. van Spanje Portugal bij zijn rijk. Niet-tegenstaande de oorlog hadden de nederlandse kooplui toch handel gedreven met Spanje; hierdoor kwam veel geld in de nederlandse staatskas en bleef men in staat de strijd vol te houden. Pas in 1598 werden spaanse en portugese havens voor Nederlanders gesloten. Maar reeds lang tevoren drong de echte koopmansnatuur tot het kopen van de waren uit de eerste hand.

§ 14b. **Zeeweg om het Noorden gezocht.**—Om het Noorden wilde men de zeeweg naar Indië zoeken. Wereldberoemd is de tocht van Heemskerck en Barentsz en hun overwintering op Nova Zembla (1596-97). Hun poging mislukte maar nog heden vindt men nederlandse aardrijkskundige namen op de kaart van de Noordpoolstreken.

Gewone zeeweg te volgen.—De gewone zeeweg moest dus ingeslagen. Vrees voor Spanje's zeemacht was na de Armada-vernieling (1588) niet groot. Engels (Drake 1579, Cavendish 1587, Lancaster 1591) bewezen dat Spanje de vreemdelingen niet buiten Indië kon houden. Van nederlandse zeelieden, die op portugese schepen gevaren hadden, wist men ongeveer de weg om de Kaap de Goede Hoop.

Van Linschoten's boek.—Cornelis de Houtman.—Jan Huyghen

van Linschoten gaf in 1595 een hollands "Reys-Geschrift" uit over portugese tochten. Enkele amsterdamse kooplieden vormden een compagnie en voor hen voer in 1595 Cornelis de Houtman uit. Zijn tocht was vrijwel een **mislukking**, maar men begreep dat met meer orde en beter beleid de onkosten veel winst zouden opleveren uit de schatten van Indië.

§ 15. **Verschillende maatschappijen** werden opgericht die elkaar grote schade aandeden. Johan van Oldenbarnevelt zag het gevaar en tevens het middel ertegen.

Verenigde Oostindiese Compagnie, 1602.—Onder staatsdwang kwam er **samensmelting** van de verschillende maatschappijen en in **Maart 1602** kwam de **Verenigde Oostindiese Compagnie** tot stand, een lichaam onafscheidelijk verbonden met ongeveer honderdvijftig jaren geschiedenis van Zuid-Afrika.

In de eerste plaats was de Oostindiese Compagnie **handelslichaam** en was winst maken het doel van die hun geld in de maatschappij staken. **Als handelslichaam** was de Oostindiese Compagnie tot het einde toe een **sukses**. Dat de Oostindiese Compagnie ten slotte onderging, komt doordat de **winsten** en het kapitaal **opgeslokt** werden door haar verplichtingen als **regeringslichaam**. Ze had strijd te voeren tegen de vijanden van de Republiek in Indië, en met kracht van wapenen de handelsverdragen met indiese vorsten moeten handhaven.

§ 16. **De eerste jaren van de Compagnie.**—Al dadelik gaf de Compagnie blijken van kracht. Getracht werd op **Ceylon** vaste voet te krijgen, op **West-Java (Bantam)** kreeg de Compagnie handelskantoren, schepen voeren door de gehele indiese archipel, zelfs naar **Siam** en **China**. De rijkdom aan speserijen maakte de **Molukken** vooral begeerlik. Over **Nieuw-Guinea**, ja zelfs over **Nieuw-Holland (= Australië)** werden berichten ingewonnen, de **Oostkust van Indië** werd aangedaan en zo kwamen de nederlandse schepen zo goed als overal.

Spanje en Portugal zonden sterke vloten naar Indië; in een gevecht tegen deze **sneuveelde Heemskerck**, de held van Nova Zembla (1607). Het is aan de Compagnie nooit gelukt de Portugezen van Afrika's Oostkust te verdrijven. Het **beleg van Mozambique**, herhaaldelijk beproefd kort na 1600, leverde niets op.

§ 17. **De vier Kamers.**—**Heren xvii.**—De grote handelscentra van Holland en Zeeland waren als "**Kamers**" opgenomen in de Oostindiese Compagnie. Voor elke uitrusting van schepen betaalde de **Kamer Amsterdam** de helft, **Kamer Zeeland** $\frac{1}{4}$, **Kamer de Maas** (= Delft en Rotterdam) $\frac{1}{4}$, **Kamer Westfriesland** (= Hoorn de

Enkhuizen) $\frac{1}{8}$. Een algemene vergadering van zeventien personen, "Heren xvii" geheten had het opperbestuur. De Bewindhebbers van de Kamers hadden de bevelen van Heren xvii te gehoorzamen.

Gouverneur-Generaal en Raad van Indië.—Spoedig na de oprichting werd de behoefte gevoeld het bewind in Indië in één hand te brengen. Daarom werd in 1609 een **Gouverneur-Generaal** aangesteld die voorzitter zou wezen van de tegelijkertijd ingestelde **Raad van Indië**. Alle indiese kantoren, later dus ook de Kaap, stonden onder **Gouverneur-Generaal en Raad van Indië**.

De posten van de Spanjaarden en Portugezen waren onbetekenend geworden bij wat ze vroeger waren; wreedheid, hebzucht en opdringen van het Christendom hadden hun bij de inlanders gehaat gemaakt. Maar nu kwamen de Engelsen op als nieuwe en gevaarlijke mededingers voor de Companjie.

§ 18a. **Engelsen in de Archipel.**—Reeds in 1600 was een engelse Oostindiese Companjie opgericht. Van **Makasser** (op Celebes) uit trachtten de Engelsen vaste voet te krijgen in de Archipel. Ook op **Java** bouwden ze handelskantoren; in 1616 vestigden ze zich op het kleine **Banda-eiland Run**. Het monopolie van de Nederlanders liep groot gevaar.

Jan Pieterszoon Coen, 1618.—**Batavia** gesticht.—Toen kwam de energieke **Jan Pieterszoon Coen** (benoemd 1618) de grootste **Gouverneur-Generaal** van de Oostindiese Companjie, een man van zeldzame begaafdheid als militair, politicus en koopman. Hij versterkte op Java's Noordkust het fort bij **Jakarta** en wist meester te blijven, al was 't ook na menig bang oogenblik, tegenover Engelsen en Javanen; op **Jakarta's** bodem verrees het nieuwe centrum van de indiese Archipel: **Batavia**.

Coen's onbarmhartig optreden tegen de inlanders op de **Banda-eilanden** is een smet op zijn naam, maar we moeten bedenken dat in de zeventiende eeuw andere opvattingen bestonden over wat kon en mocht dan nu. Steeds zal zijn krachtig woord herdacht worden: "dispereert niet, . . . daer kan in Indiën wat groots verricht worden . . . wandt Godt met ons is."

In Europa waren in deze tijd plannen tot **samensmelting** van de engelse en de nederlandse maatschappijen, maar geen blijvende resultaten waren ervan het gevolg. De naijver bleef bestaan. Een **samenzwering** van Engelsen en Japanners tegen het nederlands gezag op **Ambon** werd ontdekt; de **Gouverneur** van **Ambon** beging de fout de schuldigen met de dood te straffen in plaats van ze aan hun vaderland uit te leveren om terecht te staan. De **Engelsen** werden gedwongen de **Molukken** te verlaten en in 1624 moesten ze

hun kantoor te **Batavia** ontruimen. (Pas in 1682 verloren de Engelsen hun laatste post op Java, namelijk Bantam.)

§ 186. De Oostindiese Compagnie baas in de Archipel.—De Compagnie bleef baas in de Archipel over Portugezen, Spanjaarden, Engelsen, om niet eens te spreken van Fransen en Denen; en voor vreemden hielden ze het gebied gesloten. Op Ceilon, het rijke kanceeliland, bleef men de Portugezen bevechten.

Australië werd omgezeild, Nieuw-Zeeland ontdekt; **Batavia** nam toe in grootte en belangrijkheid. De aandelen van de Compagnie stonden omstreeks 1650 op 400 à 500 per cent.!

Een punt, niet ver van Kaap de Goede Hoop zou als “**grens-vesting van Indië**” aan de reeks bezittingen toegevoegd worden. Dat kleine begin zou uitgroeien tot een gebied van grote betekenis voor de gehele nederlandse stam; met ere zou het gekend worden in de wereldgeschiedenis: **Zuid-Afrika**.

VIERDE HOOFDSTUK

COMPANJIE-DIENAREN—KAAPSE PLANNEN— INLANDSE VOLKEN

§ 19a. **Companjie-dienaren.**—Van de dienaren van een koopmanszaak als de Companjie moeten zij die bij de handel betrokken waren het eerst genoemd: de **opperkoopman**, **koopman** en **onderkoopman** waren mensen van gewicht, die door het goedkoop inkopen van waren het voordeel van de Companjie en hun eigen bevordering beoogden. Allen die tot de hoge ambten als Goeverneur-Generaal, Raad van Indië of Goeverneur werden benoemd, hadden de post van koopman bekleed. De kooplieden werden bijgestaan door boekhouders, kassiers, winkeliers, enzovoorts.

De scheepvaart eiste een menigte **schippers** en **matrozen**, het leger een groot aantal **soldaten**, van wie het lot verre van benijdenswaard was. Ze moesten hard werken en werden slecht betaald. Toch was **soldaat of matroos** worden de enige weg om in Companjie-dienst te komen, tenzij men hoge bescherming had van familieleden.

Alle dienaren, hoog of laag, moesten een eed **aflleggen**: dat ze allen die over hen gesteld waren, trouw en gehoorzaam zouden dienen. Het algemeen wetboek voor Companjie-dienaren was de "**Artikel-brief**."

§ 19b. **St. Helena.**—Het eiland **St. Helena** was voor Portugezen, Engelsen en Nederlanders van groot nut; de schepelingen kregen er vers **water**, **vruchten** en **wild**. In 1645 nam de Companjie het eiland in bezit, maar door roekeloosheid van de matrozen werden de bomen vernield en leefden verwilderde scheepshonden van het wild.

Naar een **nieuwe verversingsplaats** moest toen omstreeks 1650 worden uitgezien. Een toevallige omstandigheid vestigde opnieuw de aandacht op Afrika's Zuidpunt.

§ 19c. **Beroemde mannen langs de Kaap.**—De baaien van Zuid-Afrika waren herhaaldelijk bezocht of voorbijgevaren door engelse en franse Oostinjevaarders. Daarna kwamen de nederlandse schepen. **Francis Drake** (1577-1580) prees de Kaap als de mooiste door hem gezien; **Van Linschoten** (1583); **Thomas Cavendish** (1586-1588), **James**

Lancaster (1591 en 1601), Cornelis de Houtman (1595 en 1598), John Davis (1598, 1601, 1605), Pieter Both (1599), Paulus van Caarden (1601 en 1607); Joris van Spilbergen (1601); Izaak le Maire en zijn zoon Jakob; Jan Pieterszoon Coen; William Baffin en zovele andere beroemde mannen waren langs de Kaap gegaan.

§ 20a. Engelse en hollandse plannen over Tafelbaai.—Sinds 1614 zond de engelse Oostindiese Compagnie vrij geregeld een schip met benodigdheden naar de Tafelbaai om er engelse retoerscheperen van allerlei te voorzien. In 1616 gaven Heren xvii het bevel dat alle **Compagnies-scheperen** op de uitreis de **Kaap** moesten aandoen. Toen er sprake was van samensmelting van de engelse en nederlandse Compagnies lieten beide maatschappijen in 1619 en 1622 de **kust** in de buurt van de Kaap goed **opnemen**, met de bedoeling er een vestiging te maken. Maar van een nederzetting aan de Tafelbaai kwam nog niets.

Shillinge en Fitzherbert's inbezitneming van de Tafelvallei.—In het midden van 1620 namen de kapiteins Andrew Shillinge en Humphrey Fitzherbert op eigen gezag het land bij de Tafelbaai in bezit voor koning Jakobus I; maar het engelse Goevernement bekrachtigde niet de daad van deze flinke mannen, die zo goed waren opgetreden in het belang van hun koning en land.

§ 20b. De Tafelvallei vóór 1650.—De scheperen, die de Tafelbaai binnenliepen, deden dit om er vers **water** en **hout** te halen en, zo mogelijk, **vee** te kopen van de inboorlingen. Soms waren de Hottentotten onwillig om vee te verkopen; dan werd met **geweld** genomen wat op andere wijze niet te krijgen was. Verder deed de Tafelvallei dienst als **herstellingsoord voor zieken**, was een **verzamelplaats** voor uitelkaar gedreven scheperen die in eskader voeren, en onder stenen of in handen van Hottentotten werden **brieven** achtergelaten voor later komende scheperen.

§ 21a. Schipbreuk van de 'Haerlem', 1648.—In 1648 lag een Oostinjevaarder in de Tafelbaai. Er stak een zware storm op en spoedig zat het schip, de 'Haerlem' in het zand bij Blauwbergstrand. De schepelingen konden zich redden en het merendeel van de lading aan land brengen. De schipbreukelingen trokken naar de Tafelvallei waar drinkwater te vinden was. Met zaden uit het schip werd een **groentetuin** aangelegd, gunstig weer bevorderde de groei. Inboorlingen brachten volop en goedkoop **vee**; **wild** en **vis** was er in overvloed en zo waren de **bijna zes maanden** aangenaam en snel voorbijgegaan toen de **retoervloot** (waarop zich ook koopman Johan van Riebeeck bevond) de mannen van de 'Haerlem' mee naar Europa nam.

§ 21b. Besloten tot vestiging, 1650.—In het vaderland gekomen

stelden twee mannen van de 'Haerlem,' Janssen en Proot, een stuk op, waarin ze uitvoerig uiteenzetten welke **voordelen** de Tafelvallei voor de Companjie zou kunnen opleveren (Julie, 1649). De Kamer Amsterdam zond het stuk aan Heren xvii. In Augustus, 1650, **besloten** Heren xvii tot vestiging. Proot bedankte voor de leiding van de stichtingsexpeditie. Aan Johan van Riebeeck was Proot's schema ter beoordeling gegeven, en in zijn schriftelijke uiteenzetting bood hij zijn diensten aan.

§ 22a. **Johan van Riebeeck.**—Johan van Riebeeck was in 1618 te Culemborg uit gegoede familie geboren. Na een goede opvoeding te hebben genoten, vergezelde hij vermoedelijk zijn vader, **Anthony van Riebeeck**, op zeereizen, en deed als scheepsheermeester dienst. Hij was wel ingelicht door persoonlijk verblijf over Noord-China, Formosa, Japan, Groenland, de Westindiese eilanden en natuurlijk over Oost-Indië. Hij had de **Oostindiese Companjie** al tien jaren gediend voor hij als **Opperhoofd** naar de Kaap kwam. Voor die tijd was hij vermoedelijk ter walvisvangst bij Groenland. In 1648 was hij **Koopman**. In 1654 kreeg hij officieel de titel van **Kommandeur**.

§ 22b. **Van Riebeeck's komst.**—Eind 1651 verlieten de drie schepen, die voor de Kaap bestemd waren, Amsterdam. Wanneer het nodig was riep Van Riebeeck de **scheepsraad** bijeen en opende, volgens de Artikelbrief, de vergadering met een **gebedsformulier**, dat Heren xvii hadden doen opstellen. **Willem Barentsz Wylant** deed dienst als **zieketrooster**, moest Godsdiensstoefening houden en de **preek voorlezen**. Na een reis van bijna $3\frac{1}{2}$ maand kwam 5 April, 1652, Tafelberg in zicht, en de volgende dag ankerden de schepen in de baai. Zondagavond, 7 April, kwam de **vierendertigjarige Van Riebeeck** aan land, waar hij pionierswerk zou doen, waardoor zijn naam nog na eeuwen in dankbare herinnering bij duizenden zou voortleven.

§ 23. **Bewoners van Zuid-Afrika in de steentijd.**—Heel lang geleden woonden er mensen in Zuid-Afrika die **geen metaal** kenden. Hoogstwaarschijnlijk waren het blanken. Van hout, been, hoorn en steen maakten ze hun wapens en gereedschappen. Op veel plekken in Zuid-Afrika, bijvoorbeeld bij de Papegaaisberg te Stellenbosch, vindt men **maak-plaatsen van stenen werktuigen**. De goedbewerkte wapens werden vervoerd naar streken waar de steensoort, waarvan ze gemaakt werden, ontbrak. Later werden de mensen handiger en wisten ze **stenen** te doorboren. Het volk dat de doorboorde stenen gebruikte als **hamer**, **knods** (als knopkirie) en als **slingersteen**, stierf uit of trok weg uit Zuid-Afrika. Toen kwamen de **Bosjesmannen** (**Boesmans**) als meesters in het land ten Zuiden van de Zambesie.

§ 24. **De Boesmans.**—Tot een paar eeuwen voor Dias de Kaap

zag, woonden de **Boesmans** in geheel Zuid-Afrika, behalve in de kuststrook tussen de Zambesie en de Limpopo. Ze zijn een **dwergvolk**, met afstotend uiterlik: geelbruine driehoekige kleine kop, diepliggende loerende oogjes, brede platte neus, "peperkorreltjes" voor haar, oren zonder lelletjes, holle rug en veel te ruim, rimpelig vel. Hun wapens zijn de **boog** en **vergiftige pijltjes**; ze wonen in hollen, houden **geen vee**; alleen de hond is hun huisdier; hun taal is vol **keelklanken** en "kliks." In hun hollen tekenden ze **afbeeldingen van mensen en dieren** op de wanden. In onze dagen is hun aantal steeds afnemend.

§ 25. De **Hottentotten**.—De **Hottentotten**, die zichzelf Khoi-khoi ("mensen") noemen, in tegenstelling met de Boesmans, waren van dit door hen zeer geminachte volk de stamverwanten, al wisten ze het zelf niet meer. Zo lang was het geleden dat de Boesmans naar het Zuiden trokken, dat de overeenkomst in taal en gewoonten bijna geheel verloren was gegaan. In de tussenliggende tijd was de **Hottentot veehouder** geworden, terwijl de Boesman altijd jager bleef; de **Hottentot** was groter van gestalte, door **menging met lichtgekleurde volken** die aan de oude Egyptenaren verwant waren. Hij had **koper- en ijzerbewerking** geleerd. Waarom de **Hottentotten** een grote trek naar het Zuiden begonnen en wanneer, is onbekend. Kenners van de inboorlingen zeggen dat nog niet ten volle duizend jaren geleden de **Hottentotten** bij de afrikaanse equatormeren woonden. Ze **trokken langzaam** met hun vee naar 't Zuidwesten, ter vermindering van de **tsetsevlieg**. In strijd met de Boesmans lieten velen van dezen het leven. De vrouwen werden als bijwijven door de **Hottentotten** gehouden; zo kwam er **telkens meer Boesmansbloed in de Hottentotten**. De verschillende stammen noemden zich naar hun opperhoofd met "*kwa*" er achter of naar dieren of naar hun voornaamste voedsel. **Ossen** dienden als **pak- en rijdier**; **bullen** werden in 't gevecht gebruikt en tegen roofdieren. Ze leefden van melk, wild en gestorven vee. Hun schapen hadden haar in plaats van wol, en waren voorzien van vetstaarten. Behalve **pijlen en boog** hadden ze de **knopkirie** en **assegaai** als wapens. Stammen die door gevechten hun **vee verloren** hadden en als jagers met de Boesmans niet konden wedijveren, leefden **langs het strand van schelpdieren en vis**.

§ 26a. De **Bantoe**.—Een belangrijke plaats beslaat het **negerras** in de geschiedenis van Zuid-Afrika. Wat de taal aangaat rekent men de negervolken ten Zuiden van 5 graden Noorderbreedte wonend tot één groep die, in navolging van **Dr. Bleek**, de beroemde kenner van afrikaanse talen, **Bantoe** ("mensen") worden genoemd. Over de oorsprong der Bantoe is men nog in het onzekere.

Het veehoudend negervolk, gewend aan de warmte van Centraal-Afrika trok van het Noordwesten naar het Zuidoosten. Het tropiese klimaat van de Oostkust trok hen aan. Het is overbodig de elkaar opvolgende en verdringende volken te bespreken. De verschillende stammen worden ingedeeld in—

de **Oostkust stammen** (Xosa, Temboe, Zoeloe, Swazie, enz.).

de **binnenlandse stammen** (Barolong, Basoeto, enz.).

de **Westkust stammen** (Damara, Herero, Ovambo, enz.).

In de Boesmans vonden de Bantoe geen tegenstanders van betekenis. De Hottentotten waren aan de Oostkust gekomen tot de Oemtamvoena rivier; ze waren daar sterk verbasterd met Boesmans; er kwam **strijd tussen Bantoe en Hottentotten**, de mannen vluchtten of sneuvelden, de **vrouwen** werden door de Bantoe in leven gelaten en door de uit dezen geboren **basterd-Bantoe** werden er **Hottentot-kliks** in de **Bantoetaal** opgenomen. Van één stam van de Bantoe is bekend hoe ze te klein in aantal was om zich te kunnen verdedigen tegen de Hottentotten. De leden van die stam verloren hun taal en werden de bergen ingejaagd. Zo zijn nu de **Berg-Damara's** Bantoe door **afstamming**, Hottentotten volgens taal en Boesmans naar **levenswijze**.

§ 266. **Arabieren**.—Nog dienen hier genoemd de **Arabieren** die op de Oostkust als tussenpersonen dienst deden bij de handel tussen Portugezen en Bantoe. Ze waren geheel verbasterd en nauweliks te onderscheiden van de negers.

De bouwers van Groot Zimbabwe.—Ten slotte dienen vermeld de **bouwers van de sterkten** die we nu slechts als ruïnen in Rhodesië kunnen zien. Bouwwijze doet denken aan Phoeniciëse volken. Met zekerheid kan nog niet worden opgegeven hoe het volk heette. **Groot Zimbabwe**, als mijnstad, kan het **Johannesburg van de oudheid** genoemd worden.

VIJFDE HOOFDSTUK

VAN JOHAN VAN RIEBEECK TOT SIMON VAN DER STEL

§ 27. Van Riebeeck's verblijf in Zuid-Afrika is een voortdurende strijd geweest tegen **moeilikheden** van allerlei aard; vol Godsvertrouwen is hij de bezwaren te boven gekomen. Zijn taak was zwaar, omdat hij **uit niets iets moest maken**.

De uit Indië gezonden mannen, paarden, planten en zaden kwamen voorbij de Kaap vóór Van Riebeeck er was. Het **volk** onder het Opperhoofd was voor 't merendeel zó lui en onbekwaam, dat velen al in 1653 uit Companjie-dienst ontslagen en naar Nederland gezonden werden. En door het volk moest juist zoveel worden gedaan!

Het Fort gebouwd.—Het opwerpen van de **fortwallen** en het graven van de **grachten** was een lang en verdrietig werk. Meer dan een jaar was men er mee bezig; maar toen achtte Van Riebeeck het Fort sterk genoeg tegen europese en inlandse vijanden.

Harry.—Het armzalige troepje van ongeveer zestig **Hottentotten** die van schelpdieren, vis en afval leefden, was geen gevaarlike, wel een lastige buur. Van Riebeeck noemde hen **Strandlopers**; hun hoofdman, die met Engelsen mee naar Java was geweest, luisterde naar de naam **Harry**. Hij kende ook wat hollandse woorden, opgevangen van het volk van de 'Haerlem.' Vee hadden de Strandlopers niet; vurig werd door Van Riebeeck gebeden dat andere inlandse stammen, die veebezitters waren, mochten komen, want vlees was **hoog nodig**.

§ 28. **Vleesgebrek.**—In 1652 begonnen de **regens** biezonder **laat**. De bodem was kliphard en tot eind Mei was er van plantegroei niet veel te zien. Toen de regen eindelijk kwam, werd het **volk ziek**. De aangelegde groentetuin verspoelde; inlandse planten kwamen nu in overvloed, maar nog steeds ontbrak vlees.

Plakkaten.—Het volk voedde zich met **vis**, zeevogel-eieren en penguins, die van Robbeneiland gehaald werden. De **ontevreden**en werden door het Opperhoofd met **streng**e **plakkaten** in tucht

gehouden. Zo beval hij bij plakkaat vriendelijk tegen de Hottentotten te zijn. Toen er van het volk wegliepen en er oproer dreigde, werd een beul aangesteld. Brandgevaar was zeer groot, daar de gebouwen van hout waren. Wilde dieren als leeuwen, tijgers, jakhalsen, bavianen, zeekoeien en slangen waren er volop. Hongersnood dreigde als uit Indië of het vaderland geen levensmiddelen kwamen.

§ 29. Eerste Engelse Oorlog, 1652-1654.—Behalve dit alles was er gevaar van de kant van Portugal en van Engeland. Portugal was in 1640 weer een zelfstandig koninkrijk geworden en gaf de strijd om de voorrang in het Oosten niet op. Met Engeland (waar Karel I in 1649 onthoofd was, en Olivier Cromwell sedert eind 1653 als Lord-Protector de leiding had) was van 1652-1654 de Republiek in oorlog. Het was de tijd dat Tromp en De Ruyter de eer van hun land ophielden tegenover Blake en Ayscue. De voor Nederland nadelige vrede van Westminster maakte aan de strijd een einde.

§ 30. Eerste Stadhouderloze Tijdvak, 1650-1672.—In de Republiek kwam ook verandering in regeringsvorm, evenals in Engeland. Prins Willem II, zoon van Frederik Hendrik, dus de kleinzoon van de grote Willem van Oranje, overleed in 1650. Tijdens de jeugd van zijn zoontje, de latere Willem III, benoemden de gewesten geen stadhouder (Eerste stadhouderloze tijdvak, 1650-1672). De Raad-pensionaris, Johan de Witt, had de leiding van zaken kort na 1650. Aan de Kaap is wegens de oorlog met Engeland in 1654 een bededag gehouden, op bevel van de Hoge Regering (= Goeverneur-Generaal en Raad van Indië).

§ 31. Planten, die laag bij de grond bleven, groeiden goed; wat nogal hoog werd, als koren, had van de felle Zuidoostewind te lijden; en van een sprinkhanep্লাag kon Van Riebeeck ook meespreken!

Veehandeel met de Kaapmans.—Pas eind November kwamen inboorlingen met vee, van Saldanhabaai. Harry diende voor tolk. Betaald werd met koper, tabak en pijpen; gekleurde kralen dienden als geschenken. Ten slotte bleek dat Harry de veehoudende Kaapmans opstookte tegen de Nederlanders: het gevolg was dat er geen vee meer kon worden gekocht.

§ 32. Blijde gebeurtenissen.—Bij allerlei bezwaren en tegenspoed was er ook reden tot blijdschap. In Mei 1652 hield een predikant van een schip dat in de baai lag binnen het Fort de eerste predikatie en werd het Heilig Avondmaal gevierd. In Junie werd het zoontje van de zieketrooster (die alleen preken mocht lezen en geen Avondmaal bedienen) geboren, de eerste blanke die binnen het Fort het eerste levenslicht zag. In Oktober kon Van Riebeeck een maaltijd geven

van Kaapse produkten. In Desember had men melk voor de zieken, en werd de eerste boter gekarnd.

§ 33. Harry steelt vee.—In Oktober 1653, op een Zondag, toen allen in het Fort luisterden naar het voorlezen van de preek en God gedankt werd voor de voorspoedige geboorte van een zoontje van het echtpaar Van Riebeeck (de enige Zuid-Afrikaner die het ooit bracht tot Goeverneur-Generaal van Indië) trok Harry met zijn troep weg, liet een jongen, die het vee hoedde, doden en stal de koeien. Van Riebeeck verbood wraak, uit staatkunde. Hij wilde de inboorlingen niet afschrikken door strenge behandeling, en toen Harry plotseling terugkeerde en zeide dat hij onschuldig was aan de moord en de veediefstal, werd hij weer in genade aangenomen. Maar toen door hem de vriendelijkheid voor zwakheid werd aangezien, werd Harry in 1658 naar Robbeneiland verbannen.

§ 34a. Slavernij.—Slavernij is zo oud als de landbouw. Zo lang volken nog rondtrokken, levend van jacht, visserij en veeteelt, had men geen slaven nodig. Maar voor zware bewerking van het land deden ze goede dienst. Langzamerhand komt slavehandel op. De Schrift was er niet tegen (Gen. ix. 25) en in het Nieuwe Testament is slavernij nergens verboden.

De Oostindiese Compagnie had als handelslichaam niet veel slaven nodig, en die er waren, werden uitstekend behandeld.

Van Riebeeck zag spoedig in, dat de Hottentotten niet als slaven konden worden gebruikt. Hij wilde slaven hebben voor het ruwe werk bij de zoutpannen, de landbouw, enzovoorts. Voor huiswerk waren er al enkele in zijn huis en ook in dat van de zieketrooster en de tuinman. Begin 1657 zouden twee schepen van Guinee en Angola slaven naar de Kaap brengen, maar in het begin van 1658, nog vóór de twee slaveschepen aan waren, werden er 170 aangebracht die waren buit gemaakt uit een portugees schip.

§ 34b. Slaven en de taal.—Volgens instruksie aan Van Riebeeck gegeven, nog vóór de slaven aan waren, moest hij geen andere taal dan "ons moedertael" tegen de slaven gebruiken en niet de portugeese taal, die in Indië zo algemeen was, dat predikanten er in preekten en het portugees dikwels medium van onderwijs was op scholen in Indië. De Compagnie-dienaren aan de Kaap kenden die taal heel goed en zelfs een nicht van Harry, Eva, leerde goed hollands en vrij goed portugees spreken. Terstond werd een slaveschool opgericht waar de zieketrooster les gaf in goed hollands. De leerlingen kregen na het horen van de Christelike gebeden wat brandewijn en tabak! Een grote loods diende als slavewoning. Vele slaven hebben getracht weg te lopen en hun land weer te bereiken, maar de Hottentotten, de

wilde dieren of honger en dorst deden hen omkomen in de wildernis. Van Riebeeck heeft gezorgd dat de **zedes** door de komst van de slaven **niet achteruitgingen**. Wel kwam, hoewel zelden, wettig huwelijk met een vrijgelaten slavin voor. Evenals elders heeft de slavernij de **gemakzucht** der blanken in Zuid-Afrika **bevorderd**. De slavernij heeft **melaatsheid** in Indië gebracht; misschien is deze ziekte door de slaven ook naar Zuid-Afrika gekomen. De invoering van de slavernij hier is niet zonder bezwaren gegaan; de afschaffing in de negentiende eeuw heeft nog meer moeite opgeleverd!

§ 35*a*. **Vrije landbouwers nodig**. Van het begin af was Van Riebeeck er voor geweest **land aan vrije personen**, 't zij dan blanken of Oosterlingen, uit te geven. Het zou de Compagnie van een grote zorg ontheffen en in plaats van zelf te boeren, zou een **boerebevolking** de taak overnemen en **zorgen** voor het koren en de groenten, nodig voor het garnizoen en **voor de schepen** die in Tafelbaai kwamen. Van Riebeeck gaf aan **Compagnie-dienaren** kleine **stukjes grond** om tuin te maken, maar spoedig werd deze regeling als ongeschikt **verboden**. Vrije landbouwers waren nodig en na veel bespreking en briefwisseling werden in het begin van 1657 **vrijbrieven** uitgegeven aan een **negental** personen. De **Compagnie**, ziende dat er van de korenlanden in de Tafelvallei niet veel terecht kwam door de felle wind, had achter de berg, bij de Liesbeekrivier en het "Ronde Doorn Bosje" (nu **Rondebosch**) **land** bezaaid en een **vruchteboomgaard** aangelegd. Dáár begonnen de eerste kolonisten in 1657 zich te vestigen en wel op deze **voorwaarden**:

§ 35*b*. **Voorwaarden**.—Gedurende 12 jaren zouden ze **vrij zijn van belasting** en tienden. De onbebouwde grond van de Compagnie kon als **weideveld** gebruikt worden. De Compagnie zou produkten van hun kopen. Landbouwwerktuigen zou de Compagnie goedkoop leveren en gedurende drie jaren gratis herstellen. **Handel met de inboorlingen** was **toegestaan**, mits de vrijlui tabak en koper bij de Compagnie kochten en niet meer voor **vee** betaalden als de Compagnie. Wat ze aan vee te veel hadden, zou de Compagnie opkopen tegen vastgestelde prijzen. **Visserij** was **vrij**; tabakplanten en het schieten van onschadelijk wild was verboden. Voor het **doden van leeuwen** enz. waren beloningen vastgesteld. De burgers moesten meewerken tot **verdediging** van hun landerijen.

Voor de vrijburgers was het een groot geldelijk verlies dat de slaven telkens wegliepen. Sommigen gaven daarom de voorkeur aan het in dienst nemen van **blanke knechts**. Toen men door het moeilijke begin heen was, brak de **Hottentotten-oorlog** uit (1659-1660).

§ 36. **Eerste Hottentotten-oorlog**.—De Hottentotten vonden dit

aanleggen van **boereplaatsen** en het bouwen van **stenen huizen** op het land dat eerst hun weideveld geweest was verre van aangenaam. Ze begrepen dat ze in openlike oorlog niet opgewassen waren tegen de blanken, die vuurwapenen hadden. Door het roven van ploegossen en melkkoeien en door het vernielen van korenlanden wilden ze de **blanken dwingen tot vertrek**. Op het leven van personen loerden ze niet, al werd in deze oorlog zo nu en dan een blanke gedood, die tegen een overmacht van Hottentotten vee verdedigde. De boeren leden **grote verliezen**, daar de oorlog was uitgebroken in de ploegtijd. Tot een groot geregeld gevecht is het niet gekomen en toen de Hottentotten zagen dat de blanken hun gebied met een **rij sterke palen en blokhuisen** afsloten, **paarden en grote honden** uit Indië ter verdediging lieten komen en het aantal **soldaten** vergrootten, vroegen ze **vrede**.

§ 37. **Toestand van boeren en burgers.**—De boeren waren zeer verarmd en door de oorlog en door ziekten onder hun vee; doch de **knechts**, die bij de boeren in dienst waren, hadden het nog treuriger en kregen **meer slaag als eten**. Compagnie-dienaren die niet gingen boeren, toen ze vrij werden, vestigden zich als **traanbranders, timmerlui, metselaars**, enzovoorts, en hadden in den beginne niet zoveel onkosten aan uitrusting als de boeren. Maar zo weinig aantrekkelijk was het leven **omstreeks 1660** aan de Kaap, dat **velen** zich verstopten in schepen die **naar huis** voeren, om zo weer het vaderland te bereiken. Strengere strafbepalingen maakten een einde aan dit **heimelijk verlaten van de Kaap**.

§ 38. **Oorlogsgevaar.**—Voortdurend leefde Van Riebeeck in spanning of niet plotseling een vijandelijke vloot zou komen opdagen. Wel was de Republiek der Verenigde Nederlanden in vrede met **Engeland**, maar de **handelsnijver** bleef bestaan en elk ogenblik kon een nieuwe oorlog uitbreken. **Frankrijk's** binnenlandse zaken waren in wanorde tijdens de jeugd van **Lodewijk XIV** en de franse Regering had geen macht om edellieden te beletten nederlandse schepen te beroven. Het flinke optreden van Admiraal **De Ruyter** verbeterde de toestand. In **Engeland** kwam in **1660** de rechtmatige troonopvolger, **Karel II**, aan de regering, en onzeker was het of hij vrede zou houden met de Republiek, die de engelse regering van Cromwell erkend had.

§ 39a. **Nijverheid.**—Van Riebeeck heeft niets onbeproefd gelaten om in Zuid-Afrika een **bloeiende nijverheid** te doen ontstaan: traanbranden, steenbakken, kalkbranden, bierbrouwen, scheepsbouw, wijnbouw, zijdeteelt, enzovoorts werd beproefd. Zelfs was er een vrij grote uitvoer van allerlei, om te beproeven welke waren goed bleven bij het transport en wat met voordeel zou kunnen verkocht worden.

Publieke werken.—Allerlei nuttige **publieke werken** heeft Van

Riebeeck doen uitvoeren : het Fort, een Hospitaal, de Slaveloods, een landing-steiger voor de sloepen waarmee de watervaten ter vulling werden aangebracht, een vuurbaken op Robbeneiland, een korenschuur (**Grote Schuur**), een kanaal met sluis voor vers drinkwater, enzovoorts.

§ 39b. **Scheeps- en landtochten.**—Verschillende **scheepstochten** zijn gedaan : naar St. Helena, Tristan da Cunha, Madagascar en Mauritius. **Landtochten** hadden plaats om voor de Compagnie vee te kopen en om met het binnenland beter bekend te worden in de richting van Namakwaland. Vele bergen hebben nog namen uit Van Riebeeck's tijd : **Klapmuts, Paarlberg, Riebeeck Kasteel**, enz.

Plantproeven.—**Veeteelt.**—Geplant is er onder Van Riebeeck's leiding biezonder veel. Hij ontdekte de **plant- en zaaitijd** van verschillende europese en indiese planten voor Zuid-Afrika. Zelf is de Kommandeur op zijn **eigen plaats** voorgegaan in het planten van **druiven** en het maken van wijn ; en Van Riebeeck stelde een "**Caepsen Hoveniers-almanak**" op waarin voorschriften over zaaien en planten werden gegeven. Ook als veeboer heeft Van Riebeeck proeven genomen om geschikt vee voor Zuid-Afrika te krijgen en daartoe werden allerlei beesten ingevoerd.

§ 40. **De Kommandeur.**—Als Opperhoofd of Kommandeur was Van Riebeeck de hoogste macht aan de Kaap ; maar kwam er een Compagnies ambtenaar van hogere rang, op weg naar 't vaderland of naar Indië, dan was Van Riebeeck hem ondergeschikt.

De Tweede persoon.—**De Fyskaal.**—**Burgerraden.**—Op de Kommandeur volgde de **Secunde of Tweede persoon**. Als aanklager in strafzaken namens de Compagnie was er een **Fyskaal**. De hoge ambtenaren vormden een **Raad**, waarin sedert 1658 twee burgers zitting hadden (**Burgerraden**), wanneer rechtszaken moesten worden behandeld waarbij burgers betrokken waren. Volgens de gewoonte van die dagen werd de **pijnbank** nog gebruikt.

Straffen.—De straffen waren, evenals elders, **streng**: hangen, doodschieten, brandmerken, radbraken, enzovoorts. Als **schandstraf** moest men aan de paal te kijk staan. Geselen kwam veel voor, evenals veroordeling om aan de publieke werken zonder loon te moeten arbeiden.

Plakkaten.—**Burgerkommando.**—Wetgeving geschiedde door **plakkaten**. Tijdens de Hottentotten-oorlog vormden de weerbare mannen een **kommando** en ze stonden onder bevel van hun eigen burger-offisieren.

§ 41. **Kerkzaken.**—Wat Kerkzaken betreft stond de Kaap onder de **Classis Amsterdam**. Op last van Van Riebeeck werd 6 April als een algemene '**vast- en bededag**' gehouden, ter herdenking van de goede

aankomst in 1652. **Zieketroosters** en (als er toevallig op de schepen waren) predikanten namen de diensten waar en het **volk** in Compagnie-dienst was **verplicht** de onderlinge bijeenkomsten niet na te laten. Als geen predikant aanwezig was en een bruidspaar getrouwd wilde worden, had het **huwelijk** plaats in **open Raadkamer**, voor de Sekretaris.

§ 42. **De Kaap te kostbaar.**—In de ogen van de Bewindhebbers in Nederland was de **Kaapse vestiging** een **mislukking**, daar de **onkosten** veel hoger waren dan men gemeend had. Men keurde in Van Riebeeck de stichting van een stad en een kolonie af, en had **liever de kleine vestiging** als in 1652 behouden. Maar door omstandigheden had Van Riebeeck wel tot uitbreiding moeten overgaan.

De Kaap als straffkolonie.—De Kaap werd gebruikt als **straffkolonie** voor **Maleiers, Chinezen** en **blanken** die uit Indië gebannen werden. Van die maleise ballingen stamt het grote aantal **Slamse mensen** af, die nu nog te Kaapstad talrijk zijn.

§ 43. **Van Riebeeck vertrekt.**—Herhaaldelijk heeft Van Riebeeck overplaatsing naar Indië aangevraagd. In 1660 werd zijn **opvolger** benoemd, maar deze stierf op de uitreis naar de Kaap. Pas in 1663 kwam de **nieuwe Kommandeur**. Ruim tien jaren had Van Riebeeck toen aan de Kaap gewerkt en er de zware jaren van het moeilijke begin meegemaakt, te zwaarder voor hem en zijn vrouw, omdat beiden **van goede familie** waren. Hij had zijn uiterste best gedaan om de bevelen van de Bewindhebbers uit te voeren; volgens zeventiende-eeuwse opvatting was hij **strikt eerlijk**. Hij was een man van **onbesproken gedrag**, vol **Godsvertrouwen**, beleidvol en **voorzichtig**, wat vooral uitkwam in zijn inboorlinge-politiek. Zijn fout was dat hij te goede verwachting van nieuwe plannen had.

Al zijn de tijdgenoten Van Riebeeck niet dankbaar geweest voor zijn stichting aan Afrika's Zuidpunt, het nageslacht zal hem steeds, en terecht! blijven eren en met liefde dankbaar gedenken als **stichter**, en als **eerste veeboer, wijnboer, graanboer, en handelaar**. In Mei 1662 verliet hij Zuid-Afrika om de rest van zijn leven in Indië werkzaam te zijn.

§ 44. Veel wijziging is er niet gekomen in hetgeen door Van Riebeeck was tot stand gebracht in de bijna twintig jaren die liggen tussen Van Riebeeck's vertrek en de komst van Simon van der Stel.

Wagenaar, 1662-1666.—Predikant en **kerkeraad**.—**Kasteel begonnen.**—Zacharias Wagenaar (1662-1666) was oud en ziekelijk. Onder zijn bestuur vallen drie belangrijke zaken voor: de aanstelling van een **vaste predikant**, het instellen van een **kerkeraad** en het bouwen van een **sterk kasteel**, in plaats van het oude Fort, door Van Riebeeck

gebouwd. De gebeurtenissen in Europa dwongen de Bewindhebbers tegen hun zin er toe dit kostbare werk aan de Kaap te doen beginnen, daar ze vreesden dat Engeland zich van Afrika's Zuidpunt wilde meester maken.

Tweede Engelse Oorlog (1664-1667).—Karel II's grieven tegen de Republiek en de voortdurende handelsnijdver leidden tot oorlog (**tweede engelse oorlog, 1664-1667**). De Ruyter's zeeslagen als de **vierdaagse** bij North-Foreland tegen Monk en Prins Robbert van de Palts, zijn **tweedaagse** bij Duinkerken tegen een overmacht onder Monk, maar vooral de tocht naar Chatham zijn bij Engelsen en Nederlanders nog niet vergeten. In deze oorlog verloor Nederland Nieuw-Amsterdam (nu New York).

Ook tegen Frankrijk kon het Kasteel dat eveneens De Goede Hoop heette, dienen. In deze tijd wilde de franse koning op Madagascar een sterke vestiging maken. Mauritius, dat door de Nederlanders vroeger bezet was, maar weer verlaten, werd nu **opnieuw** voor de Oostindische Compagnie in bezit genomen om de Fransen vóór te zijn.

Wagenaar's vrouw stierf aan de Kaap ; hijzelf vroeg overplaatsing naar Indië wegens ziekte. In zijn testament vermaakte hij een som geld aan de diakonie aan de Kaap.

§ 45. Van Quaelberg (1666-1668).—Zijn opvolger, Cornelis van Quaelberg (1666-1668), een man van onaangenaam karakter, van wie het bestuur voor de burgers en boeren drukkend was, verloor zijn post doordat hij aan franse schepen die op weg naar Madagascar de Tafelbaai binnenliepen, te veel hulp verleende, wat de Bewindhebbers sterk afkeurden. De inbezitneming van Saldanhabaai voor de franse koning had geen blijvende gevolgen. Met de bouw van het Kasteel vorderde men weinig en in 1667 kwam er bericht uit Holland dat men het werk maar zou staken. Er was nu toch bijna vrede met Engeland na De Ruyter's tocht naar Chatham.

§ 46. Borghorst (1668-1670).—Jacob Borghorst (1668-1670) was een zachter Kommandeur voor de kolonisten, en om hun welvaart te bevorderen was hij steeds bereid. Tijdens zijn verblijf werden landtochten en zeetochten gedaan, waardoor van Zuid-Afrika's land en inboorlingen steeds meer bekend werd. Op de Boesmans werd een grote overwinning behaald toen zij eens een troep reizigers aanvielen, wat de Hottentotten dankbaar stemde tegenover de Nederlanders.

§ 47a. Hackius (1670-1671).—Tussenregering (1671-1672).—Onder de regering van Pieter Hackius (1670-1671) namen Fransen weer bezit van Saldanhabaai, maar slechts enkele maanden woei er de franse vlag. De Kommandeur was voortdurend ziek, en stierf in 1671. Daar er niemand aan de Kaap hoog genoeg in rang was om de overledene

20. Let nog op het volgende:

<i>In</i>	<i>Wonen</i>	<i>Een</i>	<i>Spreekt</i>
Holland	Hollanders	Hollander	Hollands
Engeland	Engelsen	Engelsman	Engels
Schotland	Schotten	Schot	Engels
Ierland	Ieren	Ier	Engels
Frankrijk	Fransen	Fransman	Frans
Duitsland	Duitsers	Duitser	Duits
Pruisen	Pruisen	Pruis	Duits
Zwitserland	Zwitsers	Zwitser	Duits of Frans
Italië	Italianen	Italiaan	Italiaans
Spanje	Spanjaarden	Spanjaard	Spaans
Portugal	Portugezen	Portugees	Portugees
België	Belgen	Belg	Vlaams
Denemarken	Denen	Deen	Deens
Noorwegen	Noren	Noor	Noors
Zweden	Zweden	Zweed	Zweeds
Rusland	Russen	Rus	Russies
Griekenland	Grieken	Griek	Grieks
China	Chinezen	Chinees	Chinees
Japan	Japanezen	Japanees	Japanees
Perzië	Perzen	Pers	Perzies
Indië	Indiërs	Indiër	Indies
Egypte	Egyptenaren	Egyptenaar	Egypties
Kafraria	Kaffers	Kaffer	Kaffers

AANMERKING:

Indiër—inboorling van Indië.

Indiaan—inboorling van Noord-Amerika.

De bewoners van Europa, Azië, Afrika, Amerika en Australië noemt men *Europeanen*, *Aziaten*, *Afrikanen*, *Amerikanen* en *Australiërs*.

De blanke bewoners van Zuid-Afrika noemen zich *Afrikaners*.

Zie de OEFENINGEN achter in 't Boek.

terwijl met Frankrijk de strijd werd voortgezet tot de Vrede van Nijmegen (1678).

§ 49a. Uit alle macht liet Goeverneur Goske aan het Kasteel werken, maar daar er door de oorlog weinig schepen aan de Kaap kwamen, waren er handen te kort. Intussen werd het oude Fort nog zo goed als het ging in staat van verdediging gebracht; maar gelukkig voor de Kaapse nederzetting kwam er geen vijandelijke vloot aan de Kaap.

Strijd om St. Helena.—Wel veroverde de Compagnie St. Helena op de Engelsen, doch spoedig daarop hernam een engelse vloot dit eiland weer.

Tweede Hottentotten-oorlog, 1673-1677.—In 1673 begon de tweede Hottentotten-oorlog met Gonnema, een hoofdman, die niet ongestraft toeliet dat vrijlui en Compagnie-dienaren op hun jachtpartijen het grote wild uitroeiden. Hij doodde niet ver van Riebeeck-Kasteel, te Moordknul, een achttal burgers en spoedig daarop vier blanken bij de Saldanhabaai. Wel gelukte het Gonnema's vee buit te maken, maar hijzelf en zijn volk trok zich in de bergen terug tot hij van dat leven genoeg had, en in het midden van 1677 om vrede vroeg.

§ 49b. **Hottentots Holland.**—Reeds in 1670 was er besloten in Hottentots Holland, bij Valsbaai, een buitenpost te maken voor korenbouw en veeteelt en in 1672 werd dit plan uitgevoerd. Die post moest ook dienen, in geval een europese vijand baas werd aan de Tafelbaai, om op terug te trekken. Enige jaren later legden een vijftal boeren er plaatsen aan, het begin van de vestiging buiten het Kaapse Schiereiland. Tijdens Goske's bestuur valt ook de oprichting van de Weeskamer. Een petitie van de burgers in 1676 om verbetering van hun positie werd ten dele door de Bewindhebbers ingewilligd.

§ 50. **Goeverneur Bax van Herenthals (1676-1678).**—Johan Bax van Herenthals (1676-1678) had ook de titel van Goeverneur. In zijn tijd werd er met Gonnema vrede gesloten en daar men inzag niet op de Hottentotten te kunnen rekenen voor het leveren van vee, begonnen zowel de Compagnie als enkele vrijlui aan veeteelt te doen.

Huwelikshof.—Bax liet scheepstochten op de Oost en Westkust doen, een hof voor huwelikszaken werd ingesteld, waarvoor elk trouwlustig paar te verschijnen had; de plek voor een nieuwe kerk werd uitgezocht en de grond eromheen als kerkhof gebruikt.

Invoerrechten.—Iets nieuws was dat Bax invoerrecht liet heffen van goederen die door schepelingen voor eigen rekening te koop werden aangeboden.

Kommandeur Crudop (1678-1679).—Vóór Bax overleed wees hij een Kaaps ambtenaar aan, Hendrik Crudop (1678-1679) om als waarnemend Kommandeur op te treden, totdat de Bewindhebbers

een keuze zouden hebben gedaan. Tijdens zijn bestuur kwam het **Kasteel klaar**, op de gracht na; de vijf kasteelpunten kregen namen ter ere van de Prins van Oranje; maar daar er bericht kwam van de Vrede van Nijmegen, was het niet te verwachten dat het Kasteel spoedig tegen een europesc vijand zou dienst doen. Ongerekend de Companjie-dienaren, soldaten, enzovoorts, was het **aantal blanken en slaven in 1679**:

87 vrijlui, 55 vrouwen, 117 kinderen, 30 knechts = bijna **300 blanken**.

133 slaven, 38 slavinnen, 20 slavekinderen = bijna **200 slaven**.

Wat die blanken hebben doorgemaakt om zich een bestaan te verzekeren in hun nieuwe vaderland, hun strijd tegen **wilde dieren** en **inboorlingen**, het wennen aan een geheel nieuwe omgeving en **vreemd klimaat**, is de geschiedenis van de voorvaderen van bijna elk hollands Zuid-Afrikaans lezer van dit werkje. Want òf rechtstreeks in de mannelijke lijn òf in de vrouwelijke is hij een afstammeling van hun.

ZESDE HOOFDSTUK

DE TIJD VAN DE VAN DER STELS

§ 51. Kommandeur S. v. d. Stel, 1679-1691, Goeverneur, 1691-1699. — Simon van der Stel (1679-1691, Kommandeur; 1691-1699 Goeverneur) heeft lang en goed Afrika's Zuidpunt bestuurd. Hij herinnert ons aan de Gouden Eeuw der Republiek, door zijn familie-betrekkingen. Zijn eerste vrouw was uit het burgemeestersgeslacht Six, dat met Rembrandt en Vondel bevriend was.¹

Eren we Van Riebeeck als de stichter van de Kolonie aan Afrika's Zuidpunt, Van der Stel zal steeds herdacht worden als verfraaier, als de man die geen moeite spaarde om Zuid-Afrika te maken tot een land waar het een lust was om te leven.

Stellenbosch.—Zelf heeft hij zijn naam gegeven aan Stellenbosch, Simonsbaai en Simonsberg. In de eerste dagen van November 1679, terwijl hij op een inspeksie-reis was naar Hottentots Holland, werd de Kommandeur getroffen door de zeldzaam mooie ligging en vruchtbaarheid van het land, waar hij wilde dat een dorp met zijn eigen naam zou komen: Stellenbosch.

Drakenstein. —Allerminst heeft Van der Stel kunnen vermoeden hoe veel invloed en nog van zijn dorp zou uitgaan in latere eeuwen! Ook Drakenstein is een stichting van Van der Stel, genoemd naar een bezitting van een hoog ambtenaar van de Compagnie: Hendrik Adriaan van Rheede tot Drakenstein.

Bomen geplant.—Had Van Riebeeck veel gedaan voor landbouw, tuinbouw en bomen-planten, Van der Stel overtrof hem, vooral in het planten van eikebomen. Van de westelike provinsie waar het inlandse hout bijna geheel verdwenen was, maakte hij een boomrijk gebied, beroemd om de prachtige eiken.

Namakwaland.—Land- en zeetochten zijn er tijdens Van der Stel veel gedaan en zelf was hij bijna een half jaar op reis naar Namakwaland (1685) ter ontdekking van de Koperberg.

'Stavenisse' schipbreuk.—De verre afstand van de Kaap maakte

¹ Zijn tweede vrouw was uit het geslacht Hinlopen. Zo blijkt dus dat het verhaaltje dat Stellenbosch naar Van der Stel en zijn vrouw "Bosch" zou heten onjuist is.

de kopermijnen van geen nut voor de Companjie. Vooral door de stranding van de **'Stavenisse'** (1686) op de kust van Natal en de scheepstochten tot het opsporen van de bemanning, waarvan een deel overland de Kaap bereikte, breidden de **kennis van de Oostkust**, het binnenland en de Bantoe zeer uit.

§ 52. **H. A. van Rheede, 1685.**—De komst van **H. A. van Rheede (1685)** heeft voor Zuid-Afrika grote gevolgen gehad. Bevelen en voorschriften die hij gaf namens de Bewindhebbers zijn voor het grootste deel van kracht gebleven, zo lang de Companjie Zuid-Afrika bezat. Welvaart van de burgers betekende tegelijk voordeel voor de Companjie; vandaar dat met **aartsvaderlike zorg voorschriften** werden gegeven over allerlei; zo bijvoorbeeld over het **korendorsen**, om ossen over het koren te doen gaan; het aanleggen van plaatsen volgens **voorgeschreven bouwplan**, zoals er in de Stellenbosch- en Paarl-distrikten nog zovele te zien zijn: de witte muren, vóór het huis een grote ruimte insluitend. **Maten en gewichten** werden jaarliks nagezien of ze goed waren; **paarden** die jonger dan drie jaren waren, mocht men niet laten werken; van regeringswege werd aangezegd of men met **druiven persen** kon beginnen, enzovoorts.

§ 53. **Heemraden.**—Stellenbosch mocht zich verheugen in de biezondere zorg van de Kommandeur; toen er in 1682 al een vrij grote bevolking woonde, werd een kommissie aangesteld, bestaande uit vier burgers, die de titel **Heemraden** kregen. Ze ontvingen geen salaris voor hun werk, dat bestond in het uitspraak doen bij kleine geschillen van burgers onderling.

Landdrost.—In 1685 werd een Companjie-ambtenaar met de titel van **Landdrost** als hun voorzitter benoemd; behalve **civiele rechtspraak** in kleine zaken hadden **Landdrost en Heemraden** toe te zien op het onderhoud van **wegen, bruggen**, verdeling van **lopend water** voor de verschillende landerijen, enzovoorts.

Verjaarafeest.—Van der Stel vierde gewoonlijk zijn **verjaardag (14 Oktober)** te Stellenbosch, bij welke gelegenheid er een **wedstrijd** in het papegaaischieten gehouden werd. Wie de houten vogel van de paal schoot, was "koning" van de schutters gedurende een jaar, of langer, totdat een ander even gelukkig in het schieten was en de titel overnam. Kort voor de feestelijkheid kwamen de burgers van de Kaap en Drakenstein naar Stellenbosch, en hield men een **jaarmarkt** waar ieder vrij was te verkopen wat hij aan produkten had. Voor de schepelingen die toevallig in de baai waren, was deze herinnering aan de vaderlandse "**kermis**" zeker niet minder aangenaam dan voor hun die van Zuid-Afrika reeds hun vaderland gemaakt hadden! **Papegaaisberg** bij Stellenbosch heet nog naar deze schietwedstrijden.

School en Kerk te Stellenbosch.—In 1683 werd er de eerste school opgericht en op verzoek van de Stellenbossers werd er ook een begin gemaakt met het bouwen van een **kerk**; men was te ver van de Kaap om daar de diensten bij te wonen en men gevoelde behoefte aan geestelijke leiding. In 1687 kwam er de eerste **kerkeraad** en sedert kwam de predikant van de Kaap elke drie maanden Stellenbosch bezoeken; anders las de onderwijzer-zieketrooster een preek voor.

§ 54*a*. **Independent Fiskaal.**—Tijdens Van der Stel's bestuur, in 1688, werd aan de Kaap een nieuw ambt ingesteld, dat van **Independent Fiskaal**. Deze ambtenaar was alleen verantwoordig verschuldigd aan Heren xvii en moest toezien dat de Compagnie geen schade leed door smokkelen en andere **oneerlikheid van de ambtenaren**. Maar daar de Independent Fiskaal zelf slecht betaald werd, was de verzoeking groot om mee te knoeien en was de instelling van het nieuwe ambt een mislukking.

§ 54*b*. **Sjeik Jozef.**—Met de Hottentotten was de verhouding zeer vriendschappelijk. Uit Indië werden als ballingen inboorlingen van hoge rang met gevolg gezonden. Een van hun, **Sjeik Jozef**, die in 1699 stierf en op Zandvliet in het Stellenbosch-distrikt begraven werd, wordt tot op heden door de mohammedaanse bevolking van Zuid-Afrika als heilige vereerd.

Aantal slaven en blanken, 1687.—De bepalingen betreffende het vrijlaten van slaven werden verscherpt, om te voorkomen dat te veel van hun ten laste van de diakonie kwamen. Het aantal slaven was sterk toegenomen (vergelijk § 50); in 1687 waren er 230 slaven, 44 slavinnen en 36 kinderen, dus ruim 300. Het aantal **blanken** bedroeg toen ruim 600: 254 burgers, 38 vrouwen en weduwen, 231 kinderen, 39 knechts. De Bewindhebbers trachtten het te kort aan vrouwen aan te vullen door het zenden van **weesmeisjes** uit de weesinrichtingen in Holland; maar het aantal van die lust hadden om zo ver van hun land te trekken was maar heel klein. Op onverwachte wijze zou Zuid-Afrika een plotselinge aanwas van bevolking krijgen en dat wel uit Frankrijk.

§ 55. **De Hugenoten in Frankrijk.**—Luther's leer was in de eerste helft van de zestiende eeuw ook in Frankrijk doorgedrongen en velen zijn er als martelaars voor hun geloof op de brandstapel gestorven. Toen later **Calvijn** optrad, vond zijn leer in Frankrijk nog meer aanhangers als die van Luther; de vervolgingen lokten verzet uit en vele **godsdienstoorlogen** zijn er gevoerd door de **Hugenoten** (zo werden de Hervormden genoemd) tegen de katholieke regering. Bekend is vooral de vermoording van duizenden Hugenoten in de **St. Bartholomeus-nacht** (1572).

Edikt van Nantes, 1598.—Toen in 1589 Hendrik III door een monnik vermoord werd, was de opvolger, **Hendrik IV**, een Hugenoot, die uit politiek wel katholiek werd, maar aan de Hervormden godsdienstvrijheid waarborgde in 1598 bij het **Edikt van Nantes**, een vrijheid, niet geldend voor het gehele rijk, maar alleen op die plaatsen waar ze voor 1598 godsdienstoefening hadden gehouden; verder kregen de Hugenoten gelijke rechten als staatsburgers met de katholieken en werden hun acht vestingen toegestaan. Veel Hugenoten hadden in deze eeuw van strijd Frankrijk verlaten en in Vlaanderen en in Noord-Nederland zich gevestigd.

Aan **Kardinaal de Richelieu** gelukte het aan de Hugenoten hun macht als politieke partij te ontnemen, en van de hoge ambten in de regering waren ze feitelijk uitgesloten. De edellieden gingen voor het grootste deel over tot het Katholicisme; de rest, de burgerij en de boerebevolking vormden het aantal Hugenoten. Omstreeks 1660 waren er in Frankrijk ongeveer 1,200,000 Hugenoten (dat was $\frac{1}{2}$ van de gehele bevolking) met ruim 600 kerken en bijna 750 predikanten. Toen was de kleinzoon van Hendrik IV, **Lodewijk XIV**, aan de regering, een vorst op wie de katholieke geestelijkheid veel invloed had. Deze geestelijken brachten hem er toe allerlei bevelen te geven waardoor de Hugenoten bemoeilikt werden; zo moesten honderde kerken worden afgebroken, waarvan niet kon worden bewezen dat op die plek al voor 1598 gepredikt was, ja, zelfs werd bepaald dat men, om ze tot het roomse geloof te bekeren, kinderen boven de zeven jaren uit hun ouders huis kon wegnemen! Allerlei dwangmiddelen werden toegepast om de Hugenoten te dwingen katholiek te worden, b.v. het inkwartieren van dragonders, die verschrikkelijk huishielden in de woningen van de Hugenoten en de personen mishandelden. Duizenden hebben toegegeven aan de drang en zich "laten bekeren."

Herroeping van het Edikt van Nantes, 1685.—Op smeekschriften van de Hugenoten werd niet gelet en **Woensdag, 17 Oktober 1685**, tekende **Lodewijk XIV** de **Herroeping van het Edikt van Nantes**, waardoor de Hugenoten geen enkel recht meer over hadden. Hun kinderen moesten in de katholieke leer worden opgevoed; vertrek naar het buitenland was verboden; de straf op vertrek was verbeuring van goederen en bij gevangenneming levenslang werken op de galeien. Voor 1685 waren er echter al tienduizenden uitgeweken, en de herroeping van het Edikt deed Frankrijk een half miljoen onderdanen verliezen, die door hun karaktervastheid bewezen tot de besten van de natie te behoren.

§ 56. Franse vluchtelingen.—De franse vluchtelingen weken uit

naar Zwitserland, Duitsland, Rusland, Denemarken, Zweden, Engeland, en Amerika, maar vooral naar de Republiek der Verenigde Nederlanden. Alleen in 1686 kwamen er ongeveer 75,000 naar toe, die door de nederlandse steden met blijdschap werden opgenomen, eerstens als geloofsgenoten en ook daar de nijverheid door hun vooruitging; predikanten, rechtsgeleerden, offisieren, kooplieden, nijverheidsmensen, landbouwers, vonden spoedig een bestaan en in het tweede en derde geslacht waren de Fransen geheel opgenomen in de hollandse bevolking en Nederlanders geworden.

Dienstnemen bij de O.I.C.—Het spreekt vanzelf dat niet allen in de eerste jaren na hun uittocht even gelukkig waren om zich een bestaan te verzekeren in het nieuwe vaderland. Nog vóór het Edikt was herroepen hadden de Bewindhebbers van de Oostindische Compagnie aan de franse vluchtelingen gunstige voorwaarden aangeboden voor hun overvaart naar de Kaap; en reeds in Van Riebeeck's dagen waren er velen met franse namen in Compagnie-dienst. Doch eind 1687, toen de Bewindhebbers aanboden een franse predikant aan te stellen om zijn landgenoten naar de Kaap te vergezellen, was de lust tot dienstnemen bij de Hugenoten groter. Hun verband liep slechts voor vijf jaren.

Dr. Pierre Simond.—Pierre Simond werd door hun als predikant aangenomen en aan de Hugenoten werd een kleine som geld gegeven om zich voor de reis uit te rusten. Voor het overige was hun verhouding ten opzichte van de Compagnie geheel dezelfde als van anderen die zich verbonden: vrije overtocht, land vrij in eigendom, gereedschappen en vee tegen kostende prijs op krediet, en de eed van getrouwheid (zie § 19a). Daar velen van hun al een tijdlang in de Republiek hadden gewoond, was het hollands hun niet geheel vreemd. Terzelfdertijd dat de Hugenoten naar Zuid-Afrika kwamen, zonden de Bewindhebbers nederlandse gezinnen uit, zodat de Fransen niet de meerderheid van de bevolking aan de Kaap konden uitmaken. Nooit was het aantal Fransen meer dan een zesde van de kolonisten, of een achtste van burgers en Compagnie-dienaren tezamen.

§ 57. **Komst van de Hugenoten.**—In het begin van 1688 kwamen de Hugenoten aan in Zuid-Afrika, waar ze een grote aanwinst waren om hun standvastig karakter en hun kennis van wijnbouw en olijveteelt. De kolonisten die er reeds gevestigd waren brachten vee, koren en geld bijeen, om de Hugenoten, die zonder bezittingen aankwamen, te helpen.

Vestiging van de Hugenoten.—In Stellenbosch, Drakenstein en het naar hen genoemde Franse Hoek werden hun plaatsen aangewezen, hoewel ze liever allen bijelkaar in één dorp zich hadden gevestigd.

Om de andere Zondag preekte Dr. Simond te Stellenbosch en te Drakenstein en eens in de drie maanden aan de Kaap. Reeds in November werd te Drakenstein een school opgericht met **Paul Roux** als schoolmeester, die zowel frans als hollands kende; in 1689 was een **Hugenoot Heemraad te Stellenbosch**.

De diakenen van de kerk te **Batavia** zonden een bedrag van **£1250**—voor de franse vluchtelingen en in 1690 werd deze som verdeeld onder die het nodig hadden. In het geheel waren er omstreeks 170 **Hugenoten**, mannen, vrouwen en kinderen bijelkaar gerekend.

§ 58. **Grief van de Hugenoten**.—Een grief hadden de Hugenoten : ze hadden gedacht dat hun een **afzonderlike kerk** zou worden toegestaan, in plaats van kerkelik te worden gerekend onder Stellenbosch. Van der Stel kon eigenmachtig het verzoek om een eigen kerk niet toestaan; er moest gewacht worden op bericht van de Bewindhebbers in Nederland.

Kerkregeling toegestaan.—In het midden van 1691 werd het antwoord van Heren xvii bekend: te **Drakenstein** mochten de Hugenoten een **kerk** inrichten, waarvan de keuze van diakenen en ouderlingen (evenals te Stellenbosch en de Kaap gebeurde), moest worden goedgekeurd door Goeverneur en Raden; het verzoek om **alle Hugenoten bijeen** te laten wonen werd **geweigerd**, en naar de geschiedenis aanwijst terecht: zo lang de Hugenoten ontevreden waren met hun positie, was er tussen hun en de Kaapse kolonisten wantrouwen en vijandschap; toen aan de voornaamste grief voldaan was en de verschillende **nationaliteiten doorelkaar** woonden, hadden er veel gemengde **huweliken** plaats en na twee geslachten voelden de afstammelingen zich niet meer Hugenoot of Nederlander of Duitser, maar goede **Afrikaners**.

Franse taal sterft uit.—De franse taal werd niet onderhouden, daar de Compagnie de beoefening ervan niet bevorderde en slechts een officiële taal erkende: het hollands; terwijl met het uitsterven van die alléén frans kenden, langzamerhand het frans in Zuid-Afrika verdween; in 1723 waren er nog slechts 25 oude mensen, die met hollands niet goed overweg houden; nog enkele jaren en het frans was dood in Zuid-Afrika. Wat in de Republiek geschiedde, gebeurde hier: slechts de **franse namen** (en die nog dikwels op z'n hollands uitgesproken!) herinnerden aan de Hugenoten afkomst, maar elk Zuid-Afrikaner denkt met trots aan die voorvaderen die, door God hierheen geleid, meewerkten aan de opbouw van een Zuid-Afrikaanse natie.

▼ § 59 **Europa in 1688**.—Op staatkundig gebied was het in Europa

verre van rustig. **Lodewijk XIV** nam toe in **macht** en dat betekende **gevaar voor het Protestantisme** in geheel Europa ; de engelse koning, **Jakobus II**, zelf vurig katholiek, vond steun bij de franse vorst, de ijverige voorvechter voor het **Katholicisme**. Bekend is hoe in **Prins Willem III van Oranje** het verzet tegen **Lodewijk XIV** verpersoonlijkt is ; hoe, na de geboorte van een Prins van Wales in 1688 het engelse volk de voortzetting van een katholiek stamhuis vreesde ; **Willem's landing te Torbay**, de vlucht van **Jakobus** en de **kroning van Willem en Maria (1689)** behoeven hier niet te worden verhaald. De **negenjarige oorlog met Frankrijk (1688-1697)** volgde, die voor Zuid-Afrika van geen belang was, behalve dat twee franse schepen in de **Tafelbaai** werden genomen.

§ 60. **Heldendaad van Jochem Willemszoon, 1692.**—In 1692 redde **Jochem Willemszoon** die tijdens een zware storm in de **Tafelbaai** met een touw om het lichaam naar een vergaand schip zwom, door zijn moed en volharding het leven van een groot aantal schepelingen.

Van der Stel in rang verhoogd.—**Simon van der Stel** kreeg in 1690 de titel van **Gouverneur** en in 1691 die van **Extra-ordinaris-Raad van Nederlands Indië**. Aan de Kaap was hij voorzitter van de **Raad van Justitie** (waarin sedert 1675 drie Burgerraden zitting hadden¹) en van de **Politieke Raad**, die de lopende zaken van de kolonie regelde. In 1696 vroeg **Van der Stel** eervol ontslag, dat hem werd toegestaan.

Van der Stel treedt af.—Maar daar de nieuwbenoemde **Gouverneur** pas in het begin van 1699 in Zuid-Afrika kwam, bleef **Simon van der Stel** aan tot die tijd. Op zijn plaats **Constantia**, die wegens de voortreffelijke wijn tot op heden beroemd is, leefde hij **als ambteloos burger** tot zijn dood in 1712. Met voldoening kon hij op zijn werk terugzien : hij had **Zuid-Afrika** in alle opzichten **ontwikkeld** en vooruitgebracht zoveel als in zijn vermogen was, en daardoor heeft hij zich de dankbare verering van het nageslacht verzekerd en kan hij elk goed vaderlander een voorbeeld ter navolging zijn ; hij had **Zuid-Afrika** lief en bewees het in daden.

§ 61. **W. A. van der Stel, Gouverneur 1699-1707.**—Uit eerbied voor **Simon van der Stel** hadden **Heren xvii** zijn zoon, **Wilhem Adriaan**, die in Amsterdam een eervolle post bekleedde, als **Gouverneur** aangewezen. Evenals zijn vader liet hij niets onbeproefd om **Zuid-Afrika** welvarender en aantrekkelijker te maken ; hij ging voort duizenden **eikebomen** te doen planten, hij onderhield de **Companjies** tuin, begon er een **Museum** en een **Diergaarde** aan toe te voegen, trachtte (maar tevergeefs) de kolonisten het voordeel van **wolschape-teelt** te doen inzien en breidde de Kolonie zeer uit. De **Bewindhebbers**

¹ Hun aantal is in 1786 tot zes uitgebreid.

hadden zich in hoofdzaak met Van der Stel's bestuur kunnen verenigen, totdat een ernstig verschilpunt kwam; het begon over de veehandel.

§ 62. **Moeilikheden over veehandel met inboorlingen.**—In § 35b zagen we hoe aan de eerste vrijlui werd toegestaan vee te kopen van de Hottentotten. Daar spoedig bleek dat ze de markt bedierven voor de Compagnie, doordat ze te veel betaalden voor het vee, werd bij **plakkaat van Mei 1658** aan de vrijlui **verboden** veehandel met de Hottentotten te drijven. Dit verbod was een voortdurende ergernis voor de burgers, en door **smokkelhandel** wisten ze meestal toch aan vee te komen. Simon van der Stel en zijn zoon zagen duidelijk de nadelen hiervan in voor de Compagnie en ook het **gevaar van botsingen** met de inlanders. In Oktober 1697, werd door Simon van der Stel bij plakkaat aan burgers de **veehandel verboden** op straffe van geselen, brandmerken, verbanning en verlies van bezittingen. Geen wonder dat er waren die de Goeverneur haatten, die zulk een **streng plakkaat** liet uitvaardigen!

Veehandel vrijgelaten.—Zelfs Heren xvii keurden het af en gingen zo ver, dat ze de veehandel voor alle burgers openstelden (1700). De vleeslevering aan de Compagnie werd in 1700 gegund aan burger Henning Huising.

Weer verboden.—De landtochten om vee voor de Compagnie te kopen, waren nu overbodig. Lang heeft deze vrije veehandel niet bestaan: vele burgers gingen zo ruw te werk tegen de Hottentotten, dat in 1703 het oude verbod weer werd gehandhaafd.

§ 63. **Leven van de veeboeren.**—Het vee nam in deze tijd sterk toe; in de Groenekloof, bij Riebeeck's Kasteel, ja zelfs in het land van Waveren (evenals de Witsenberg genoemd naar twee machtige burgemeester-families te Amsterdam) woonden veeboeren, die met hun vee rondtrokken om weiveld te vinden; ze werden gewoon aan het **ossewagen- en tentleven**, aan eenzaamheid, **vrijheid** en **eigenheid** en meester-zijn, vertrouwend op God en vol eerbied voor Zijn Woord. Hun voortdurend oppassen voor de **Boesmans** en de strijd tegen dit gevaarlijke volk is vrijwel gelijk aan de moeilijkheden die hun nakomelingen zouden ontmoeten in het begin van de negentiende eeuw tegen de Kaffers.

Toen in 1703 een einde kwam aan de vrije veehandel, viel na de drie vrije jaren het onaangename van het verbod voor de burgers zoveel te sterker op. **Wilhem Adriaan** van der Stel kreeg de schuld van de herroeping en men noemde hem een verdrukker en een tiran.

§ 64. **Klachten van de burgers.**—Daar kwam nog bij dat Wilhem Adriaan, die het organiserend talent van zijn vader scheen te bezitten, er in geslaagd was een plaats, **Vergelegen** geheten, aan te leggen op

een stuk land, groot 400 morgen, hem in vrije eigendom gegeven door een Kommissaris, die volmacht had. Zo had de Tweede persoon (zie § 40) **Samuel Elsevier** de plaats **Elsenburg** en **Dr. Petrus Kalden** een plaats **Zandvliet** gekregen. Hierin lag niets vreemds of verkeers. Reeds aan Van Riebeeck (zie § 39b) was land in eigendom toegestaan en van wat zijn opvolgers bezaten is wel Simon van der Stel's Constantia het meest bekend. Dit bezit geschiedde na 1668 bij toelating, daar toen Heren xvii verboden hadden dat Compagniedienaren land zouden bezitten. Dat predikanten land in eigendom kregen was ook niets vreemds; **Pierre Simond**, de Hugenoten leraar, bijvoorbeeld, kreeg een stuk grond tussen Stellenbosch en Drakenstein, zo groot als hij maar wilde. De bedoeling met zulke giften was oorspronkelijk, dat de bezitter erdoor beter in zijn onderhoud zou kunnen voorzien. Maar de tuinen en plaatsen leverden spoedig meer op dan voor eigen gebruik nodig was en dan begon de mededinging met de burgers. Wilhem Adriaan's plaats werd een modelplaats voor wijnbouw en veeteelt en de eigenaar kwam tot grote welvaart, al waren er toen al burgers die rijker waren als hij. Toen hebben enkele burgers een beweging tegen hem op touw gezet met het doel de "tiran" kwijt te raken.

§ 65. **Beweging tegen de Goeveneur.**—**Henning Huising**, een van de rijkste burgers, die meende door de Goeverneur benadeeld te zijn, en zijn neef **Adam Tas**, een Amsterdammer die te Stellenbosch een plaats had en goed met de pen wist om te gaan, en **Jakob van der Heiden**, Heemraad van Stellenbosch, een man van wie later bleek dat hij het met eerlijkheid zo nauw niet nam, zetten een klacht op papier over de slechtheid en het wanbekeer van de Goeverneur. Leugens waren er bij menigte in, feiten waren verdraaid, zoals later kon worden aangetoond uit de koopmansboeken van de Compagnie. Het stuk werd door 63 personen getekend, waarvan er 31 Hugenoten waren, die met de Van der Stel familie niet al te goed overweg konden, en meenden dat Huising, Tas en Van der Heiden als voorname burgers en Kerkeraadsleden wel zeker zouden zijn van de feiten die vermeld waren. Dit smeekschrift moest naar Heren xvii gezonden worden met de retoervloot van begin 1706. Maar juist toen vernam de Goeverneur dat er in 1705 een klacht over hem naar Indië gezonden was. Hij liet door de Sekretaris een stuk opstellen waarin niets als goed over hem en zijn bestuur gezegd werd en de burgers werden uitgenodigd dit te ondertekenen. De Landdrost van Stellenbosch, **Johan Starrenburgh**, ging er in het distrikt mee rond en ook velen, die misschien niet op de hand van Van der Stel waren, tekenden uit vrees. Daar vermoed werd (en terecht) dat **Adam Tas** de opsteller

van het smeekschrift was, werd hij in Februarije 1706, **gevangen** en zijn papieren in beslag genomen. Bijna veertien maanden heeft Tas gevangen gezeten. Ook enkele andere burgers werden gearresteerd en **vier** van hen, waaronder Huising, **naar Amsterdam** gezonden, om daar terecht te staan op de aanklacht van samenzwering. Zonder dat de Goeverneur het wist was het **smeekschrift** met de 63 handtekeningen ook in deze vloot.

§ 66. **Besluit van Heren xvii.**—In het begin van 1707 kwam er antwoord van Heren xvii. De Goeverneur, de Tweede persoon, de predikant en de Stellenbosser Landdrost werden in hun ambten **geschorst met behoud van rang en salaris**, en bevolen zo spoedig mogelijk naar Nederland te komen. Daar hebben allen **zich weten te rechtvaardigen**; de predikant wist niet alleen tegenover Heren xvii zijn goede naam met sukses te verdedigen, maar ook de Classis Amsterdam vond geen schuld in hem. Zo bleef Dr. Kalden predikant, en was later in **Companjiedienst op Ceilon** werkzaam.

Van der Stel moest het aanzien hoe Huising niet alleen ongestraft terugkwam, maar zelfs dat hem de vleeslevering aan de Companjije voor de helft werd opgedragen.

“**Vergelegen**” werd in delen **verkocht** en het woonhuis **afgebroken**. Frans van der Stel een broer van Wilhem Adriaan, die ook een plaats had, moest Zuid-Afrika verlaten, en na de dood van Simon van der Stel werd “Constantia” in tweeën verkocht, daar Heren xvii er tegen waren dat groot grondgebied het eigendom van één persoon zou zijn.

Houding van de Bewindhebbers verklaard.—De Bewindhebbers zagen in dat een **toestand**, waarbij toegelaten werd dat Companjie-ambtenaren met burgers aan de Kaap in landbouw en handel mededongen, **niet deugde**. Ze erkenden het goed recht van de burgers op een gelegenheid om vooruit te kunnen komen, ook al werd door dezen op partijdige wijze hun zaak voorgedragen; en daar ze **vóór alles** rust wensten in Zuid-Afrika, werd de Van de Stel familie de zondebok. Dat Heren xvii rust wensten in Zuid-Afrika was niet ter wille van de kolonisten alléén, maar ook omdat ze juist in deze tijd liefst **niet de aandacht van het publiek** vestigden op de inrichting en de **zaken van de Companjije**.

Begrijpelijk is het dat W. A. van der Stel's **streng optreden** tegen Tas en anderen in Zuid-Afrika in de **herinnering** bleef voortleven en dat daardoor het **goede vergeten** is dat hij voor ons land heeft gedaan.

ZEVENDE HOOFDSTUK

DE ACHTTIENDE EEUW

§ 67. **Pieter Gijsbert Noodt.** — Verhaal over zijn dood, 1729. — In de tijd die ligt tussen de terugroeping van W. A. van der Stel en het Goeverneur-worden van Rijk Tulbagh (1751) zijn er weinig mannen aan de regering geweest die grote dingen deden voor Zuid-Afrika. Slechts twee behoeven er hier te worden genoemd: **Pieter Gijsbert Noodt**, niet omdat hij zulk een biezonder man was, maar omdat er een **onwaar verhaal over zijn sterven** gedaan wordt; men vertelt dan dat hij in 1729 vier onschuldige mannen deed ophangen, waarvan er een de Goeverneur zou hebben opgeroepen om voor Gods troon het doodvonnis te verantwoorden. Dit verhaal is vele jaren later ontstaan door de omstandigheid dat Noodt op dezelfde dag stierf, waarop het viertal werd opgehangen. De vier mannen hadden wegens hun wangedrag de doodstraf verdiend volgens de wetten van die tijd.

Verbod van veehandel opnieuw afgekondigd. — Onder Noodt's bestuur werd in 1727 opnieuw ten strengste aan de kolonisten **verboden** (evenals in de tijd van W. A. van der Stel!) **om met de Hottentotten handel te drijven**. Dit gebeurde omdat het Goevernement bemerkte dat personen in dienst van Jakob van der Heiden (zie § 65) Hottentotten mishandelden bij het vee kopen.

§ 68. **Hendrik Swellengrebel, 1739-1751.** — Hendrik Swellengrebel (1739-1751) was de eerste Goeverneur die in Zuid-Afrika geboren was; door **eerlikheid en ijver** was hij opgeklommen tot die hoge post. Naar hem en zijn vrouw (die **Ten Damme heette**) werd **Swellendam** genoemd (gesticht in 1747). Tijdens zijn bestuur zijn de volgende gebeurtenissen te vermelden:

- (1) De zaak **Étienne Barbier**, 1739.
- (2) **Simonsbaai** in gebruik genomen, 1742.
- (3) De **moelje** in Tafelbaai begonnen, 1743.
- (4) **Kerken gesticht**, 1743 en 1744.

§ 69. Reeds onder Swellengrebel's voorganger was er streng gehandeld tegenover een partij **kolonisten** die tegen de wet **toch** waren **gegaan** naar de Namakwa's en er **vee** hadden **gekocht**; hun

gekleurde bedienden hadden de inboorlingen mishandeld en hun vee ontstolen. De Namakwa's beklagden zich bij de Goeverneur, die strenge maatregelen nam tegen hun die naar Namakwaland waren geweest.

Étienne Barbier.—De kolonisten weigerden te verschijnen voor het Hof te Kaapstad en een franse soldaat, **Étienne Barbier**, die van het Kasteel was weggelopen, zette de bevolking aan tot openlik verzet en weigering om belasting te betalen. Hij werd het hoofd van een bende gewapende rebellen. Het Goevernement verklaarde **Barbier** vogelvrij en schonk vergiffenis aan de andere rebellen als ze mee wilden gaan met een kommando tegen de Boesmans. Zo bleef Barbier alleen over; hij werd eindelijk gevangen tijdens Swellengrebel en ter dood gebracht (1739).

§ 70. **Simonsbaai.**—In Tafelbaai waren herhaaldelijk schepen vergaan door zware stormen. Daarom zocht men naar een veiliger ligplaats voor de schepen. Saldanhabaai was uitstekend, behalve dat er geen drinkwater was; daar **Simonsbaai** veiliger was dan de Tafelbaai werd sedert 1742 die baai gebruikt in de wintermaanden, als het in Tafelbaai te gevaarlijk was.

§ 71. **Moelje.**—Om Tafelbaai veiliger te maken wilde men de baai gedeeltelijk door een zware dijk in zee, **moelje** geheten, afsluiten. Een afzonderlike **moeljebelasting** moesten alle kolonisten ervoor betalen. De zeebreker is nooit afgekomen en na enkele jaren hield men met dit werk op, daar het te duur was aan geld en aan menselevens (1746). Nog herinnert **Moeljepunt** aan het begonnen werk.

§ 72. **Kerken gesticht.**—Enkele nieuwe kerken werden er gebouwd: in 1717 een voor de bewoners van **Drakenstein** en twee in de verderafgelegen distrikten **Waveren** en **Rodezand**, in 1743 en 1744, waaromheen later dorpen ontstonden die nu de namen **Malmesbury** (sedert 1829) en **Tulbagh** (sedert 1804) dragen. Alleen de leden van de Gereformeerde Kerk mochten kerkgebouwen hebben; hoewel er velen tot de **Lutherse kerk** behoorden, werd hun geen gebouw voor erediensaan toegestaan.

Zending Schmit.—Een duitse zending **Schmit**, die goed werk deed onder de Hottentotten, vond geen steun bij het Goevernement en verliet Zuid-Afrika (1744).

§ 73. **Brand te Stellenbosch, 1710.**—Merkwaardige gebeurtenissen in de eerste helft van de achttiende eeuw zijn, behalve wat reeds vermeld is: (1) de **brand van 1710 te Stellenbosch**, waardoor een groot deel van het dorp, ook het kerkgebouw, verwoest werd.

Pokken, 1713.—(2) Het heersen van de **pokken in 1713**. Zo gevaarlijk was de ziekte dat in korte tijd er honderde blanken en slaven

stierven en men geen hout genoeg had om doodkisten te maken voor alle overledenen. De Hottentotten werden ook aangetast en hele kralen stierven uit; sedert waren deze inboorlingen als natie niet meer te vrezen.

Veezichten en bezwaren.—(3) Schade door ziekte onder de beesten (1714) en door paardeziekte (1719).

Zwermen **sprinkhanen** waren dikwels een bezoeking voor de landbouwers, en van de rovende **Boesmans** hadden de veeboeren steeds veel te lijden.

§ 74. **Omvang van de Kolonie in 1750.**—De Kolonie in 1750 bevatte:

- (1) het distrikt van de Kaap (Van Kaap de Goede Hoop tot Sint-Helenabaai);
- (2) het distrikt Stellenbosch (Van Kaap Agulhas tot de Olifantsrivier);
- (3) het distrikt Swellendam (ten Oosten van het Stellenbosch distrikt tot voorbij Mosselbaai; ten Noorden begrensd door de Zwarte Bergen).

Bevolkingsaantal in 1750.—Omstreeks 1750 waren er ruim 5000 kolonisten en 1500 Companjiedienaren met hun gezinnen; het aantal slaven was groter dan dat van de blanken: ruim 6000.

§ 75. **Achteruitgang van de Companjie.**—Al in 1700 begon de Oostindiese Companjie achteruit te gaan en in plaats van winst te maken was er elk jaar veel meer geld uitgegeven dan er inkwam; dit kwam zo: (1) omdat de Companjie grote kosten moest maken op verschillende plaatsen in Indië, (2) omdat de ambtenaren de Companjie bestalen om zelf maar gauw rijk te worden, (3) omdat de ambten niet gegeven werden aan de knapste mannen, maar aan hun die vrienden of familie waren van de Bewindhebbers, (4) omdat men jaarlijks geld bleef uitdelen net alsof er werkelijk grote winsten gemaakt waren. Bovendien was al vóór 1750 de goede tucht en orde onder de ambtenaren aan het verdwijnen.

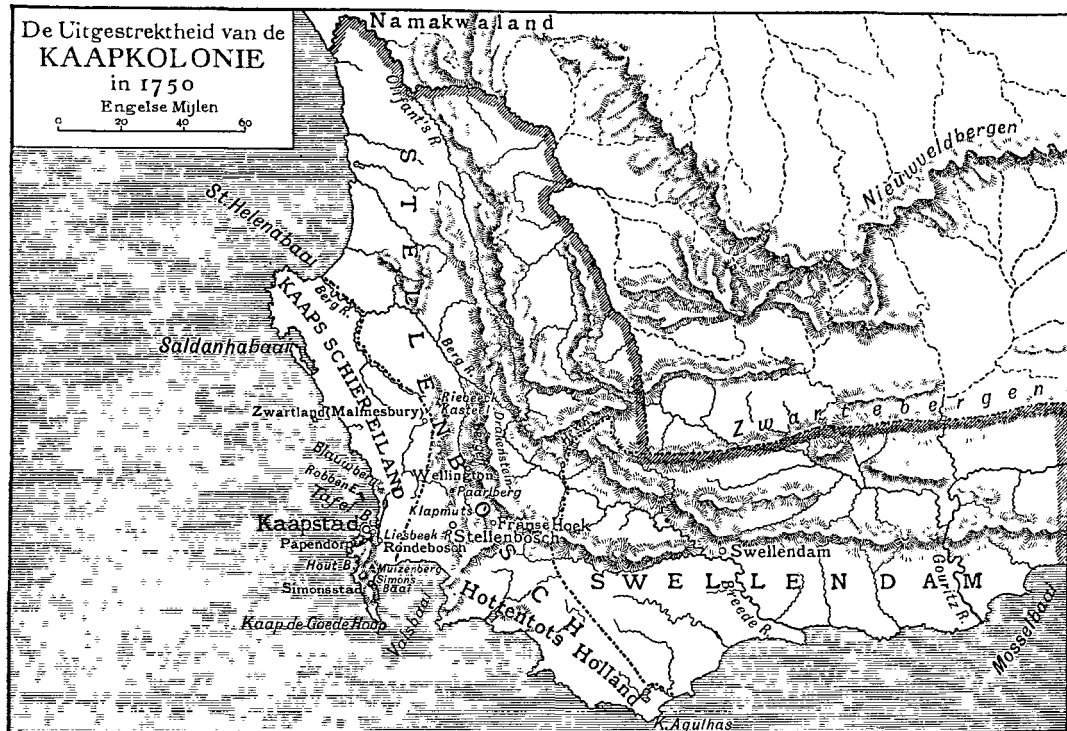
§ 76. **Gouverneur-Generaal Van Imhoff.**—Kort voor 1750 scheen het alsof er verbetering zou komen in de zaken van de Companjie toen Van Imhoff Gouverneur-Generaal van Nederlands Indië was. Deze ijverige man heeft veel hervormd, maar hij stierf in 1750 vóórdat hij al zijn goede plannen had kunnen uitvoeren.

Willem IV van Oranje Opperdirekteur.—Dat in 1749 de Prins van Oranje, Willem IV, Opperdirekteur en Oppergouverneur van de Oostindiese Companjie werd, bracht ook al geen verbetering. In deze tijd had men aan de Kaap juist een uitstekende Gouverneur.

§ 77. **Rijk Tulbagh, 1751-1771.**—Rijk Tulbagh (1751-1771), een

De Uitgestrektheid van de
KAAPKOLONIE
in 1750

Engelse Mijlen



Tongmans, Green & Co., Londen, Nieuw York, Bombay & Calcutta.

Emery Walker sc.

man die het langst van alle Goeverneurs over Zuid-Afrika het bestuur had en wiens regering zó goed was, dat hij nog lang na zijn dood dankbaar herdacht werd als **Vader Tulbagh**.

Als zeventienjarige jongeling kwam hij naar de Kaap, werd door ijver en goed zijn plicht doen na ruim twintig jaren **koopman**, daarna **opperkoopman** en eindelijk **Goeverneur**. Hij was door-en-door eerlijk en rechtvaardig, maakte een eind aan omkoping en geknoui, stelde belang in het lot van de kolonisten, en was voor ieder die hem nodig had te spreken.

§ 78. **Eeuwfeest in 1752**.—In April 1752 werd in de Kolonie door kerkdiensten herdacht dat het **honderd jaren geleden** was dat Johan van Riebeeck het Fort aan de Tafelbaai kwam bouwen.

Pokken, 1755 en 1767.—Tijdens Tulbagh werd in 1755 de Kolonie weer bezocht door de **pokken**; er stierven zoveel mensen, vooral in de stad, dat de eigendommen een tijd lang bijna niets waard waren; op de boereplaatsen was de sterfte minder, maar de **Hottentotten** hadden **verschrikkelijk** van de ziekte te lijden. In 1767 was er weer een aanval van die ziekte, doch niet zo hevig als in 1713 en 1755.

§ 79. **Weeldewetten, 1755**.—In Indië was het nodig geworden bepalingen te maken tegen de verregaande **pracht en praal** die er was bij ambtenaren en kolonisten. Er werd voorgeschreven hoeveel paarden, rijtuig, draagstoelen, slaven en slavinnen ieder naar zijn stand mocht houden, welke sieraden en kleren mochten worden gedragen, enzovoorts. Ook aan de Kaap zijn die **weeldewetten** afgekondigd in 1755.

Slavewetboek, 1754.—Een jaar tevoren maakte Tulbagh een reeks bepalingen over de behandeling van slaven (1754, **slavewetboek**).

§ 80. **Uitkomst voor wijnboeren**.—De wijnboeren in Tulbagh's tijd maakten zware jaren door. De wijn en brandewijn waren niet van een heel goede soort en daardoor verminderde de verkoop. Gelukkig kwam er uitkomst, doordat biezonder **veel vreemde schepen** in de Tafelbaai kwamen, waarvan de bemanning grote hoeveelheden kocht tegen hoge prijzen. Het was de tijd waarin **Frankrijk en Engeland** stredden om de **macht ter zee** en om de koloniën; daarvan had de Kaap zodoende voordeel.

§ 81. **Grote Rivier (Oranjerivier) door blanken gezien, 1760**.—In 1760 werd de rivier die nu de **Oranjerivier** heet, door blanken voor 't eerst bezocht en in 1761 deed men een vergeefse **tocht over die rivier** in de hoop machtige inlandse rijken te zullen vinden.

Brand te Stellenbosch, 1762, en overstroming, 1768.—**Stellenbosch** had in 1762 weer van een **zware brand** te lijden (vergelijk § 73) en

in 1768 van een **overstroming**; de loop van de rivier werd veranderd om het gevaar te verminderen.

Tulbagh's dood, 1771.—Toen Tulbagh in 1771 stierf werd hij door alle kolonisten diep betreurd.

§ 82. **Van Plettenberg.**—Tulbagh's opvolger stierf op de reis naar de Kaap. Daarna werd aangesteld de man die intussen waarnemend Goeverneur geweest was, **Van Plettenberg** (tot 1785). Zijn bestuur was heel wat minder goed dan dat van Tulbagh. De **ambtenaren** onder hem **verrijkten** zich ten koste van de kolonisten en men miste zeer het vriendelijk bestuur waaraan men zo lang gewoon was geweest.

§ 83. **Ontevredenheid van de kolonisten.**—De Kolonie begon al meer en meer graan, boter, wijn, talk, enzovoorts op te leveren en daar de Compagnie, aan wie de kolonisten hun produkten verkochten, lage prijzen maar betaalde, wilden ze liever geheel **vrij** zijn om hun waren te **verkop**en waar ze er het meeste geld voor konden krijgen.

§ 84. **Nieuw Hospitaal.**—Tijdens Van Plettenberg werd een groot nieuw Hospitaal gebouwd. Schipbreuk op de afrikaanse kust kwam herhaaldelijk voor.

Heldendaad van Wolraad Woltemaade, 1773.—Bekend is het heldhaftig gedrag van **Wolraad Woltemaade**, die te paard door de branding naar een schip reed, dat in Tafelbaai gestrand was, veertien mensen het leven redde en ten slotte verdrong (1773).

Schipbreuk van de 'Grosvenor', 1782.—De schipbreuk van de **Grosvenor** op de oostkust is ook zeer bekend (1782) om de **vreselijke** tocht die de schepelingen over land maakten en waarbij bijna allen omkwamen.

§ 85. **Distriktgrenzen veranderd.**—Vele kolonisten waren ver naar het Noorden en Oosten getrokken, over de Gamtoosrivier tot bij de Kleine Visrivier; daarom werd de **Visrivier** gemaakt tot **Oostgrens** van het distrikt Stellenbosch, de **Boesmansrivier** tot **Oostgrens** van het distrikt Swellendam. Een bepaalde Noordgrens voor het Stellenbosch-distrikt was er niet; er woonden blanken bij de **Kamiesberg**, **Nieuwveldbergen** en de **Sneeuwberg**.

§ 86. **Grensboeren wensen kerk, drostdij, school.**—De mensen die zo ver van de Kaap af woonden en bijna geheel aan zichzelf waren overgelaten, vonden het onaangenaam dat de kerk en de Landdrost (zie § 44) dagreizen van hun plaats verwijderd waren.

Bezwaren van de Grensboeren.—Ze wensten dat een **kerk**, een **drostdij** en een **school** in hun buurt zouden worden gebouwd, dat ze **vrij** zouden zijn van **krijgsdienst** te **Stellenbosch**, daar ze hun plaatsen niet onbeschermd konden achterlaten wegens de **Boesmans**; dat ze

om te kunnen trouwen niet eerst een reis met hun bruid naar Kaapstad zouden behoeven te doen, dagen en weken lang.

§ 87. **Van Plettenberg's reis, 1778.**—Om zich van de toestand in de Kolonie op de hoogte te stellen, maakte Van Plettenberg een reis, die twee maanden duurde (1778). Op het verste punt dat in het Noordoosten bereikt werd, bij de **Zeekoerivier**, werd een stenen grenspaal geplaatst.

§ 88. Toen ging de tocht zuidwaarts naar de Visrivier, waar de kolonisten dezelfde wensen hadden als de mensen op de Noordoostgrens. Voor hun waren de **Kaffers**, de **Xosa's**, een voortdurend gevaar.

Grote Visrivier wordt grens.—De Goeverneur en de hoofden van de **Xosa's** bepaalden dat de **Grote Visrivier** de grens zou zijn tussen **blanken en Kaffers**. Langs de Zuidkust ging men huiswaarts en bij de baai die sedert **Plettenbergbaai** heet, werd een stenen paal geplaatst met opschrift.

Oranjerivier, 1780.—Kangogrotten.—In 1779 gaven twee ontdekkingsreizigers, kapitein **Gordon** en luitenant **Paterson** de naam **Oranjerivier** aan de Grote rivier, ter ere van de Prins van Oranje (zie § 81). In 1780 werden de **Kangogrotten** ontdekt.

§ 89. **De vijf Kerken.**—Aan de billike wensen van de kolonisten bij de Visrivier en de Sneeuwberg kon Van Plettenberg niet voldoen, zonder opdracht van Heren xvii. Er waren geen andere kerken in het uitgestrekt gebied dan de vijf: de Kaap, Stellenbosch, Drakenstein, Zwartland, Rodezand (zie § 72).

Lutherse Kerk en Predikant.—In 1774 gaf een rijk burger aan de Kaap, **Marthin Melk** een kerkgebouw aan de Luthersen, waarvan er vrij veel in Zuid-Afrika waren, en in 1780 werd door het Goevernement toegestaan dat er een **vaste Lutherse predikant** dienst deed (vergelijk § 72).

§ 90. **Kommando's tegen Boesmans.**—Tijdens Van Plettenberg werden telkens kommando's gevormd om de **Boesmans** te straffen voor het stelen van vee. Tot een geregelde oorlog tegen dezen kon het nooit komen, daar ze niet in groot aantal bijeen leefden, maar in kleine troepen in de bergen op bijna ontoegankelijke plaatsen.

Eerste Kafferoorlog, 1779-1781.—Tegen de **Xosa's** kon men beter oorlog voeren en toen dezen in 1779 over de grens, de Visrivier, trokken, begon de **eerste Kafferoorlog** (1779-1781); kommando's onder **Joubert** en **Ferreira** dreven vele **Xosa's** over de Visrivier, maar ze kwamen in groter aantal weer terug. Toen werd **Adriaan van Jaarsveld** benoemd als bevelhebber tegen de **Kaffers**. Hij maakte **wagenlagers**, viel de inboorlingen aan en joeg ze in twee maanden

tijd terug over de Visrivier. Het buitgemaakte **vee** werd **verdeeld** onder de mannen die op **kommando** geweest waren en hiermee was de eerste Kafferoorlog uit.

§ 91. **Vierde Engelse Oorlog, 1780-1784.**—Juist in deze tijd (1781) kwam aan de Kaap het bericht dat er oorlog was uitgebroken tussen de Republiek der Verenigde Nederlanden en Engeland. Frankrijk was de bondgenoot van de Nederlanders.

Kolonisten willen helpen verdedigen.—Aan de Kaap waren maar **weinig soldaten** en velen waren als knechts in dienst gegaan bij de boeren; als er tegen Engelsen zou moeten gevochten worden, rekende men op de hulp van de **kolonisten**. Dezen waren heel **gewillig**, tenminste zij die niet ver van de Kaap woonden; die bij de Sneeuwberg en de Visrivier hadden zelf genoeg te doen tegen de Boesmans en de Kaffers.

§ 92. **Franse vloot verdedigt de Kolonie.**—Enige schepen die volgeladen uit Indië waren aangekomen werden in Houtbaai, waar een sterkte ter verdediging werd gebouwd, voor anker gelegd, en andere in Saldanhabaai. Een frans schip bracht bericht dat een **franse vloot** in aantocht was om de Kaap te helpen verdedigen tegen de Engelsen. Door een spion had de franse regering gehoord dat Engeland de Kaap wilde nemen en daarop werd spoedig een vloot in orde gebracht, die uitvoer onder bevel van De Suffren. De bevelhebber van de engelse vloot was Johnstone.

§ 93. **Zeeslag bij Porto Praya, 1781.**—De franse vloot kwam te Porto Praya (Kaap Verdiese eilanden), waar de engelse reeds lag om water in te nemen. Een **gevecht** volgde, waarbij beide vloten dapper vochten en grote verliezen leden. De **Fransen** haastten zich toen naar de Kaap en kwamen daar aan vóór de Engelsen.

Engelse vloot verovert Oostinjevaarders.—Toen de engelse vloot Zuid-Afrika bereikte nam ze de Oostinjevaarders die in Saldanhabaai lagen als buit, en **keerde** toen naar Europa terug, daar er door de tegenwoordigheid van de Fransen geen sukses van een aanval te wachten was.

§ 94. **Vrede van Parijs, 1784.**—Engeland sloot met Frankrijk **vrede** in 1783 en met de Republiek der Verenigde Nederlanden in 1784 (**vrede van Parijs**). Het grootste nadeel van deze oorlog was de **schade** die de **nederlandse handel** gedurende vier jaren leed en dat de Oostindische Compagnie de vaart op Indië moest openstellen voor de Engelsen.

§ 95. In de achttiende eeuw was Nederland niet vooruit gegaan in macht; andere staten waren meer gegroeid dan de Republiek; de **leiding van Willem III** was nuttig geweest (zie § 59) maar heel

kostbaar ; en de belastingen werden op een verkeerde manier geheven. Daar komt nog bij dat de kleinkinderen van die door zelf hard te werken rijk geworden waren, er meer van hielden om op hun gemak van hun geld te genieten dan zich in te spannen.

§ 96. **Achteruitgang van de Oostindiese Companjie.**—De Oostindiese Companjie was hard achteruitgegaan (zie §§ 75 en 76). Er werden heel grote geldsommen geleend, en zo groeiden de schulden aan tot miljoenen ponden sterling. En nu was de oorlog met Engeland de nekslag voor de Companjie.

Geldswaardig papier.—Daar tijdens de oorlog aan de Kaap geen geld uit Nederland kwam, werd er geldswaardig papier (op de wijze als banknoten tegenwoordig) uitgegeven door het Goevernement. Ook kwamen er tijdens de oorlogsjaren heel weinig nederlandse schepen in de Tafelbaai, maar wel veel vreemde schepen.

§ 97. **Ontevredenheid van de Kolonisten.**—De kolonisten waren al lang ontevreden met Goeverneur Van Plettenberg. Ze wilden meer vrijheid in hun doen en laten, en de berichten over de amerikaanse vrijheidsoorlog (1775–1783) deed sommigen hopen op een vrijworden van Zuid-Afrika op gelijke wijze.

Afgevaardigden naar Nederland.—Maar toch volgde men de vreedzame weg en besloten de kolonisten enige afgevaardigden naar Nederland te zenden om daar de klachten bij Heren xvii over te brengen. Men wilde minder van Indië afhangen en meer aansluiting bij Nederland.

§ 98. **Onderzoek beloofd.**—Men klaagde over slecht bestuur, verdrukking, handeldrijven door Companjie-dienaren, en men stelde veranderingen voor die de toestand van de kolonisten zouden verbeteren. Vier afgevaardigden deelden in 1779 deze klachten en voorstellen mee aan Heren xvii. Een onderzoek werd beloofd, de ambtenaren aan de Kaap kregen de stukken ter lezing ; ze moesten er uitvoerig op antwoorden en zo verliep veel tijd.

Antwoord is een teleurstelling.—De oorlog met Engeland hield de mensen bezig en er was toen weinig verkeer tussen Nederland en de Kaap. Pas in 1784 kwam er antwoord op de klachten en groot was de teleurstelling van de kolonisten toen ze hoorden dat alles vrijwel bij het oude bleef.

Van Plettenberg vertrekt, 1785.—De Goeverneur werd door een ander vervangen, die in het begin van 1785 in Zuid-Afrika aankwam. Van Plettenberg keerde naar Nederland terug.

§ 99. **Kaapkolonie versterkt.**—Heren xvii hoopten dat de kolonisten onder een nieuwe Goeverneur tevreden zouden wezen. Ze wilden Zuid-Afrika gaarne in rust zien, en sterk om een aanval van vreemden

te weerstaan. Daarom besloten ze een groot aantal troepen aan de Kaap te houden en er sterke vestingen te doen bouwen.

§ 100. **Gouverneur Van de Graaff, 1785-1791.**—Gouverneur Van de Graaff (1785-1791) was een goed officier, maar een man die verschrikkelijk veel geld uitgaf. Hij liet verschillende versterkingen bouwen en een paar duizend soldaten kwamen ter verdediging naar Zuid-Afrika. De kolonisten bleven natuurlijk even ontevreden als onder Van Plettenberg, daar er weinig verandering kwam in wat ze verkeerd vonden.

Nieuwe deputatie naar Nederland.—Een nieuwe deputatie werd door hun naar Nederland gezonden, die daar bij de Regering moest klagen; maar de leden kregen onderling hevige twist en daardoor hielpen ze de zaak van de kolonisten meer achteruit dan vooruit.

§ 101. **Enkele verbeteringen.**—In 1789 werd aan de wijnboeren toegestaan hun wijn naar Nederland uit te voeren, op voorwaarde dat de wijn in Compagnie-schepen vervoerd werd. Mosselbaai werd een uitvoerhaven van graan voor het Swellendam-distrikt. Te Plettenbergbaai kwam een houtwerf, waar timmerhout werd uitgevoerd.

§ 102. **Distrikt Graaff-Reinet.**—Een nieuw distrikt, dat naar de Gouverneur en zijn vrouw Graaff-Reinet als naam kreeg, werd in 1786 gevormd; maar de nieuwbenoemde Landdrost, een inwoner van Stellenbosch, was geheel ongeschikt voor zijn werk. Daarbij was het distrikt nog veel te groot om het goed te kunnen besturen. Men klaagde dat men voor de betaalde belastingen niets van de Compagnie terug kreeg, zelfs niet voldoende bescherming tegen de Kaffers.

Moeilikheden met de Kaffers.—En toen een sterk kommando tegen de Xosa's optrok, kwam er uit Kaapstad bevel om het kommando te ontbinden. Het Goevernement wilde in geen geval oorlog met de inboorlingen. Zo liep in het Graaff-Reinet distrikt de boel in de war, en in Swellendam was er al even weinig ordelijk bestuur.

§ 103. **Jaarlijkse tekorten.**—De Kolonie kostte veel meer dan die opbracht. Jaarlijks was er, ook door het roekeloos gelduitgeven door Van de Graaff, een tekort van tienduizende ponden. In Nederland zagen Heren xvii bijna geen kans om nog meer geld te lenen.

Bezuiniging.—Van de Graaff vertrekt.—In 1790 werd er sterk bezuinigd op de Kaapse uitgaven. De tweeduizend soldaten verlieten Zuid-Afrika en grote bouwwerken werden gestaakt; Van de Graaff werd naar Nederland teruggeroepen, maar daar hij niet ontslagen was als Gouverneur, wist men niet of hij nog naar de Kaap zou terugkomen.

§ 104. **Kommissarissen-Generaal, 1792-1793.**—Intussen kwam een kommissie van twee bekwame mannen, Advokaat Nederburgh en de

zeekapitein Frykenius om als Kommissarissen-Generaal in Zuid-Afrika verbeteringen aan te brengen. Bijna een jaar bleven ze aan de Kaap (1792-1793) en trachtten zo goed en zo eerlik mogelijk de kolonisten te helpen en hoorden hun klachten. Ze hadden meer macht dan een Goeverneur, want ze konden zonder anderen te raadplegen bevelen geven.

§ 105. **Verbeteringen.**—Uitvoer naar Indië.—Door gelijke verdeling van de belastingen verminderden ze de jaarlijkse schuld van de Kaapkolonie; de boeren kregen een hogere prijs voor hun graan, en hun werd toegestaan hun produkten naar Indië te verzenden; ook mochten de burgers in walvisvangst een bestaan zoeken.

Independent Fiskaal afgeschaft.—Het ambt van Independent Fiskaal (zie § 54a) werd opgeheven, en om de verarmde bevolking te helpen werd door de Kommissarissen een bank van lening opgericht, die tegen vijf percent per jaar geld leende op bezittingen van de kolonisten. Het stadsbestuur in Kaapstad werd ook verbeterd. Tochten naar het binnenland om goudmijnen te ontdekken leverden niets op.

§ 106. **Kommando tegen Boesmans.**—De veediefstallen door Boesmans waren nog niets verminderd in deze jaren. Daarom werd een krachtig kommando gevormd tegen hun, waardoor enige honderde Boesmans werden gedood.

Maynier.—In Graaff-Reinet was een nieuwe Landdrost benoemd, Maynier, die oprecht geloofde dat natuurvölker als de Kaffers van natuur eerlik, rechtvaardig en goed waren. Hij zou ze met zachtheid en vriendelijkheid wel in orde houden, meende hij.

§ 107. **Kaffers tussen Visrivier en Kowie.**—De Kaffers waren in 1789 toch weer over de Visrivier gekomen en hadden zich in het Zuurveld gevestigd en het vee van de kolonisten buit gemaakt. Goeverneur Van de Graaff die in alle gevalle oorlog met de Kaffers wilde vermijden, stond toe dat de Xosa's in het land tussen de Visrivier en de Kowie woonden. Door die zwakheid werden de Kaffers nog onbeschaamder.

§ 108. **Tweede Kafferoorlog, 1793.**—Kaffers martelen blanken.—In 1793 kwam opnieuw een grote bende Xosa's over de Visrivier, stalen vee, verwoestten woningen en plaatsen, en verschillende blanken werden door hun doodgemarteld. Swellendamers kwamen hun verwanten te hulp, maar veel leverde de tocht niet op, vooral door de onhandigheid van Maynier. Na een paar gevechten en het terugnemen van wat vee werd op een vergadering met de Xosahoofden vrede gesloten.

Ontevredenheid over de vrede.—Alle voordeel was aan de kant van de Kaffers; zo eindigde de tweede Kafferoorlog, 1793; maar dat

de burgers in Graaff-Reinet en Swellendam zeer ontevreden waren met die afloop, is te begrijpen !

§ 109. **Moraviese Zending.**—We hebben in § 72 gezien dat tijdens Goeverneur Swellengrebel de zendeling Schmit niet veel steun bij de Regering had gevonden. Op het eind van de achttiende eeuw dacht men anders over zendingwerk en kregen **Moraviese Broeders** toestemming om een zendingstatie (nu **Genadendal**) op te richten tot bekering van de Hottentotten (1792).

Bepalingen voor Lutherse.—De Regering maakte een **regeling** met de Lutherse dat ingeval een Lutherse met een Gereformeerde trouwde, de zoons het geloof van de vader zouden volgen, de dochters dat van de moeder, tot hun achttiende jaar. Dan konden de kinderen zelf kiezen.

§ 110. **Kommissaris-Generaal Sluysken.**—Toen de Kommissarissen-Generaal Zuid-Afrika verlieten in 1793 om op Java hun hervormingswerk voort te zetten, stelden ze als Kommissaris-Generaal **Sluysken** aan, een bedaard man, die al jaren in dienst van de Compagnie goed werk gedaan had. Maar wat in Europa gebeurde, en de toestand van de Oostindische Compagnie, en die van de kolonisten in Zuid-Afrika maakten de **taak van Sluysken** aan de Kaap verre van gemakkelijk.

§ 111. **Franse Revolutie.**—In Frankrijk, het land dat de Hugenoten verlaten hadden, was het bestuur van Lodewijk XIV en zijn opvolgers allerslechtst geweest. Tegen het einde van de achttiende eeuw kwam er met geweld een einde aan.

Franse Republiek.—Tijdens de **Franse Revolutie** (1789 begonnen) werden met vele anderen ook de koning en de koningin onthoofd ; een **Republiek** werd ingesteld en met het buitenland kwam Frankrijk in oorlog.

§ 112. **Frankrijk verklaart oorlog, 1793.**—In de Republiek der Verenigde Nederlanden was **tegen de Prins van Oranje** (die stadhouder was) een partij ontstaan, die het in hoofdzaak eens was met de franse republikeinen. In 1793 verklaarde **Frankrijk oorlog aan de engelse koning en aan de hollandse stadhouder** ; niet tegen de volken vochten de Fransen, alleen tegen de Regeringen, zeiden ze.

Inval in Nederland, 1794.—Een franse inval in Nederland in 1793 mislukte, maar in 1794 trokken de franse troepen **over de bevroren rivieren** naar het Noorden ; de engelse troepen vluchtten uit Nederland naar Noord-Duitsland (waar Hannover aan de engelse koning behoorde) en de **Prins van Oranje** verliet het land en ging naar Engeland.

Einde van de Republiek der Verenigde Nederlanden, 1795.—De

volkspartij en de Fransen waren nu baas in Nederland en zo kwam er een einde aan de Republiek der Verenigde Nederlanden in 1795.

§ 113. **Graaff-Reinet en Swellendam maken zich vrij van de Compagnie.**—Toen Sluysken aan de Kaap het bestuur overnam hadden de kolonisten, maar vooral de Graaff-Reinettters en Swellendammers genoeg van de Compagnie; de domme vriendelijkheid jegens de Kaffers, het geldswaardig papier waarvan de waarde onzeker werd, en de belastingen maakten een einde aan hun geduld.

§ 114. Ze verklaarden alleen gehoorzaamheid schuldig te zijn aan de Regering van Nederland. De landdrosten werden weggejaagd in de twee verste distrikten; in Graaff-Reinet kreeg Adriaan van Jaarsveld het bestuur in handen, in Swellendam werd een Nationale Vergadering de hoogste macht.

Graaff-Reinet en Swellendam waren verloren voor de Oostindische Compagnie.

§ 115. **Kaaps Schiereiland versterkt.**—In de buurt van Kaapstad werden nog allerlei versterkingen gemaakt, daar men een inval van vreemden vreesde.

Pennisten en Pandoeren.—Vóór Sluysken er was, waren er aan de Kaap nieuwe troepen gevormd:

(1) de Pennisten, die bestonden uit schrijvers, boekhouders en andere Compagnie-dienaren;

(2) de Pandoeren, een troep Hottentotten en kleurlingen in soldatekieren.

Kolonel Gordon.—Aan het hoofd van alle troepen, ongeveer 1250 man, stond Kolonel Gordon. Ingeval van nood rekende men weer op de hulp van de kolonisten.

§ 116. **Engels vloot; Elphinstone en Craig.**—In Zuid-Afrika hoorde men niet veel nieuws over wat er in Nederland gebeurde; het laatst ontvangen bericht was over het begin van de franse inval van 1794. Toen verscheen in Junie, 1795 plotseling een engelse vloot voor Simonsstad onder Admiraal Elphinstone; aan het hoofd van de troepen op de vloot stond Generaal-majoor Craig. Ze kwamen in opdracht van de Prins van Oranje, die in Engeland was (zie § 112), en aan de Engelsen de bewaring van de Kaapkolonie overliet.

§ 117. **Opdracht van Prins Willem V.**—Sluysken, Gordon en voorname kolonisten begrepen heel goed dat de Prins alleen geen macht had om zulk een opdracht te geven. Men vertrouwde de zaak niet, vooral daar de Engelsen weigerden europese kranten te laten zien.

Nederland een republiek.—Toevallig kreeg men aan wal, van een amerikaans schip dat uit Holland kwam, een krant, waaruit men zag dat Nederland als een onafhankelijke republiek door Frankrijk

beschouwd werd, niet als een overwonnen land. Ook vernam men dat er in 't geheel geen stadhouder meer was.

§ 118. **Verdediging van de Kaapkolonie.**—Toen besloot het Goevernement aan de Kaap de Kolonie tegen de Engelsen te verdedigen. De kolonisten, zelfs van Graaff-Reinet en Swellendam, kwamen trouw op om te helpen strijden.

Engelse overmacht.—Onderhandeld is er veel, gevochten weinig. De overmacht van de Engelsen was te groot, vooral toen er onder **Generaal Clarke** nog 3000 man bij kwamen.

§ 119. Simonsstad werd door de Nederlanders verlaten, het kamp te **Muizenberg** ook, bij de nadering van Craig. Veel doden zijn er niet gevallen.

Einde van bewind van de Oostindiese Companjie over Zuid-Afrika.—Ten slotte kwam men tot een overeenkomst, en 16 September 1795, bezetten de engelse troepen Kaapstad en het Kasteel. De personen die niet onder het engelse bewind in dienst wilden zijn, zoals Sluysken bijvoorbeeld, verlieten de Kolonie. Dit was het einde van het bewind van de Oostindiese Companjie over Zuid-Afrika.

ACHTSTE HOOFDSTUK

DE KAAPKOLONIE IN BRITSE BEWARING 1795—1803

§ 120. Tijdelijke eed van trouw aan George III door ambtenaren.— Van de jaren 1795-1803 dat de Kaapkolonie onder brits bestuur was, zijn drie punten hier te vermelden :

- (1) de moeilijkheden met de **Graaff-Reinetters**.
- (2) last ondervonden van de **inboorlingen**.
- (3) de **teleurstelling** van de kolonisten over het britse bestuur.

Elphinstone, Clarke en Craig regeerden in den beginne gezamenlik. De distrikten: de Kaap, Stellenbosch en Swellendam voegden zich terstond onder brits bestuur. **Ambtenaren deden de eed van trouw aan Koning George III voor zolang Zijn Majesteit de kolonie in bewaring zou houden.** (George III had namelijk aan de Prins van Oranje beloofd al wat hij in bewaring hield terug te geven zodra de Nederlanders vrede met Frankrijk zouden hebben gesloten.)

§ 121. **Graaff-Reinetters willen zelfstandig blijven.**—Brits bestuur er niet erkend.—De **Graaff-Reinetters** wilden als zelfstandige republiek in vrede leven met het britse bestuur. Maar daar wilde het nieuwe Goevernement niet van weten; een van Kaapstad gezonden Landdrost werd te Graaff-Reinet, niet erkend en de door hem gehesen engelse vlag werd door de boeren neergehaald; de ambtenaar moest te Kaapstad gaan melden dat de bevolking weigerde zich onder brits bestuur te stellen.

§ 122. **Graaff-Reinet gedwongen.**—**Craig**, die nu alleen het bestuur had, verbood het zenden van goederen en kruit naar Graaff-Reinet. Hij wapende Hottentotten tegen de boeren; de Graaff-Reinetters raakten onderling verdeeld; een groot engels leger trok al tegen hun op, maar juist kwam er bericht van onderwerping.

Hulp uit Indië en Nederland.—Hulp die uit Indië aan de Graaff-Reinetters gezonden werd bereikte hun niet. Een uit Nederland gezonden vloot om de Kaapkolonie te heroveren, werd in Saldanhabaai door de Engelsen genomen (1796).

Kroonkolonie.—Eed van trouw van alle burgers ge-eist.—In

ditzelfde jaar verklaarde het engelse ministerie dat de Kaap niet zou worden teruggegeven, maar een Kroonkolonie zou zijn. Van alle burgers werd toen de eed van trouw ge-eist.

§ 123. **Adriaan van Jaarsveld bevrijd.**—Tevreden waren de Graaff-Reinettters helemaal niet; toen in 1798 de krijgsvoorraad van de Engelsen te Kaapstad door een brand vernield werd, dachten de boeren op de Oostgrens dat er geen gevaar door britse troepen meer bestond voor hen. In het begin van 1799 werd **Adriaan van Jaarsveld** gevangen genomen omdat hij weigerde zich te komen verdedigen tegen een aanklacht van het vervalsen van een ontvangstbewijs. Door vrienden werd hij, op weg naar Kaapstad, bevrijd.

Overgave van het kommando.—Een kommando werd gevormd, maar lang niet alle Graaff-Reinettters sloten er zich bij aan. Ten slotte moesten de mannen zich overgeven; sommigen kwamen met een boete vrij; een deel werd gevangen en naar Kaapstad gezonden: de rest vluchtte in Kafferland. De gevangenen in Kaapstad zijn pas in 1803 vrijgekomen; **Adriaan van Jaarsveld**, die ter dood veroordeeld was, werd door de goedheid van de waarnemende Goeverneur **Dundas** niet terechtgesteld. Hij overleed echter in de gevangenis.

§ 124. **Derde Kafferoorlog, 1799.**—**Gaika en Ndlambe.**—De inboorlingen veroorzaakten de Engelsen ook heel wat last. Met een Xosa-opperhoofd **Gaika** sloot het Goevernement een overeenkomst, waardoor de grensboeren tegen invallen van zijn volk bevestigd zouden zijn. Maar **Gaika** kwam in oorlog met een ander hoofd, **Ndlambe**; de laatste kwam over de Visrivier, Hottentotten sloten zich bij hem aan, en weer hadden de boeren op de Oostgrens vreselijk van de plundersaars te lijden (1799). Kommando's werden opgeroepen, engelse troepen hielpen, **Dundas** zelf nam het opperbevel en **Maynier** (zie § 108) kwam mee om weer zo'n "vrede" te bewerken.

Maynier bewerkt vrede.—Werkelijk kwam er in hetzelfde jaar 1799 een einde aan de derde Kafferoorlog. Xosa's en Hottentotten mochten in het Zuurveld blijven wonen. Als beloning kreeg **Maynier** de hoge post van Kommissaris over de Graaff-Reinet en Swellendam distrikten!

Afrikaner's rooftochten.—In deze tijd had men aan de noordgrens last van een **Namakwa** kapitein, **Afrikaner** geheten, die op een eiland in de Oranjerivier als hoofd van een bende plundersaars leefde.

§ 125. **Ergernis van de kolonisten.**—Begin van opstand.—**Maynier weggeroepen.**—**Maynier's** dwaze vriendelijkheid tegen Kaffers en Hottentotten bracht de grensboeren tot wanhoop. Ze moesten het aanzien hoe **Pandoeren** (zie § 115) de kerk te Graaff-Reinet als kazerne misbruikten en **Maynier** er niets tegen deed, ook al smeekte men er hem

om. Er kwam weer opstand, nu alleen om Maynier weg te krijgen. En eindelijk, na lang aandringen riep Dundas Maynier terug, waardoor de opstand eindigde. Aan de Kaap bleef Maynier in ere!

§ 126. **Dundas wenst het land in rust.**—Toen aan de Kaap bekend werd dat in 1801 te Londen besloten was bij het spreken over de vrede tussen Engeland en Frankrijk, dat de Kaap niet brits zou blijven, wilde Dundas dat het land in rust zou zijn als de overgave aan de Nederlanders plaats had. Maar een tocht tegen de Xosa's waarbij Tjaard van der Walt en zijn zoon sneuvelden, mannen die met moed en beleid hun land tegen de inboorlingen hadden verdedigd, leverde niets (1802) en de toestand in het verwoeste Graaff-Reinet distrikt bleef even treurig als tevoren.

§ 127. **Beloften niet nagekomen.**—De beloften van de Engelsen bij hun komst in 1795 gedaan, waren niet nagekomen. Vrije handel en een vrije markt voor de voortbrengselen was beloofd; geen nieuwe belastingen zouden worden opgelegd; het papieren geld zou zijn waarde behouden en de tijd van verdrukking zou voorbij zijn.

§ 128. **Beperking van vrijheid blijft.**—In de toepassing was er van vrije handel niets te bemerken; men was in het handelen even onvrij als in de dagen van de Oostindische Compagnie; de ambtenaren trokken evenals in Companjiestijd, allerlei voordelen van de boeren, behalve nog hun vaste jaarlijkse inkomen. En het britse bestuur had £99,000 aan geldswaardig papier er bij doen aanmaken.

§ 129. **Geen bescherming tegen inboorlingen.**—Van bescherming tegen de inboorlingen was onder het britse bestuur niets gekomen; voor de grensboeren bleven de gevaren als tevoren. Het Graaff-Reinet distrikt lag verwoest. Persoonlijke vrijheid bestond er vooral onder Lord Macartney zo goed als niet.

Inkwartiering.—Bij de minste aanleiding kreeg men een troep soldaten thuis die op kosten van de boer een tijdlang leefden (inkwartiering). Door dwaze uitvoer van koren was men een paar malen de hongersnood nabij.

Geld verkwist.—Aan britse vrienden waren posten met reusachtige salarissen gegeven. Een model-plaats te Klapmuts, hoe goed ook bedoeld, kostte schatten geld.

Vrede van Amiens, 1802.—Geen wonder dat de kolonisten blij waren dat bij de vrede van Amiens (in Noord-Frankrijk) in 1802 bepaald werd dat de Kaapkolonie zou worden teruggegeven aan de Nederlanders. Het britse bestuur was geen sukses gebleken.

§ 130. **Nederland na 1795.**—We zagen (in §112) dat in 1795 een einde kwam aan de Republiek der Verenigde Nederlanden en hoe de Fransen Nederland waren binnengetrokken. De bevolking begroette

hen vrijwel algemeen als redders en verwachtte dat de gelukkige tijd van vrijheid, gelijkheid en broederschap was gekomen.

Bataafse Republiek 1795-1806.—Frankrijk erkende de nieuwe staat, die **Bataafse Republiek (1795-1806)** genoemd werd, maar eiste heel veel voor de betoonde hulp: ruim acht miljoen pond sterling, een deel van het gebied, een aantal schepen, en dat in de Bataafse Republiek steeds 2500 franse soldaten zouden worden gevoed en gekleed.

Vrijheid te duur betaald.—Het bondgenootschap met Frankrijk bracht de Bataafse Republiek in oorlog met Engeland. Zo betaalde Nederland zijn zogenaamde vrijheid duur!

§ 131. **Napoleon.**—Frankrijk was tot dusver voortdurend overwinnend op het vasteland van Europa. Dit was voornamelijk te danken aan **Napoleon Bonaparte**, die door zijn zeldzame veldheersgaven van gewoon officier was opgeklommen tot **generaal**, in 1799 tot **Konsul** (President zou men nu zeggen) en in 1804 tot **Keizer** (1804-1814 en 1815).

§ 132. **Kolonisten ontslagen van eed van trouw.**—Generaal Dundas ontsloeg alle kolonisten van hun eed van trouw aan Koning George III, en in Februarie 1803 woei de rood-wit-en-blauwe vlag van de Bataafse Republiek weer van het Kasteel te Kaapstad, tot vreugde van de kolonisten die in plechtige bidstond God dankten voor het einde van het brits bewind.

NEGENDE HOOFDSTUK

DE KAAPKOLONIE ONDER DE BATAAFSE REPUBLIEK

1803—1806

§ 133. **Uytenhage de Mist.** — **Kommissaris - Generaal Uytenhage de Mist** was door het Bataafse Goevernement (de Oostindiese Compagnie bestond niet meer) naar de Kaap gezonden om de kolonie van Engeland over te nemen en er een bestuur in te stellen, dat overeenkwam met de nieuwe denkbeelden van die dagen.

Janssens.—Hij stelde **Generaal Janssens** aan als **Goeverneur**. Deze beide mannen hebben in de korte tijd van hun bestuur (De Mist vertrok al in 1804) veel goeds tot stand gebracht, zowel voor de kolonisten als voor de gekleurden, en hun werk maakt een groot verschil met wat onder het britse bestuur vóór 1803 gedaan was.

§ 134. **Verbeteringen; nieuwe instellingen.**—**Nieuwe distrikten.**—De Mist stelde goede recht-spraak in; ook een kommissie om landbouw en vee-teelt te behartigen; vrije handel werd toegestaan; op ingevoerde goederen werd een kleine belasting geheven; de civiele dienst werd verbeterd; twee nieuwe distrikten, **Uitenhage** en **Tulbagh** werden gevormd.

De Mist's Kerkorde van 1804.—**Huweliken** mochten voortaan voor de Landdrost gesloten worden in plaats van alléén te Kaapstad (zie § 86); een postdienst werd ingericht tussen Kaapstad en het binnenland. Wat **Godsdienst** betreft werden gelijke rechten gegeven aan allen die een Opperwezen erkenden. Zijn **Kerkorde van 1804** gaf wetten en bepalingen voor goed bestuur van de Kerk. **Goevernementscholen** werden opgericht, zeer tegen de zin van velen die liever kerkscholen wilden, daar ze vreesden dat het onderwijs ongodsdienstig zou zijn.

§ 135. **Genadendal en Bethelsdorp.**—**Dr. van der Kemp.**—De toestand van de **Hottentotten** werd verbeterd; op een reis bezocht De Mist de Moraviese zendingstatie **Genadendal**, en die van het Londense Zendinggenootschap **Bethelsdorp** waarover **Dr. van der Kemp** de leiding had. Met de **Kaffers** kwam een goede regeling tot stand. Een zonnige toekomst zouden de Kaapkolonisten tegemoet gegaan zijn, als

de Kaap nederlands was gebleven. De vooruitgang van Nederland na 1815 zou ook aan de Kaapkolonie ten goede zijn gekomen.

§ 136. Nieuw oorlog tussen Engeland en Frankrijk.—Slechts drie maanden na de teruggave van de Kolonie aan de Bataafse Republiek brak opnieuw oorlog uit tussen Frankrijk en Engeland (1803), een strijd waarin Nelson en Wellington voor Engeland met ere vochten.

Britse vloot naar de Kaap.—In Januarije 1806, kwam een grote britse vloot naar Zuid-Afrika met 6600 soldaten onder Generaal Baird; bij Blauwbergstrand landden de troepen.

§ 137. Slag bij Blauwberg, 1806.—Generaal Janssens deed al het mogelijke om de Kolonie te verdedigen; de kolonisten, tevreden over zijn bestuur, hielpen hem dapper, maar in de slag bij Blauwberg (1806), was de britse overmacht te groot. Janssens trok met een deel van zijn troepen terug naar de bergen van Hottentots Holland.

§ 138. Kapitulatie van Papendorp.—Beloften ten opzichte van de kolonisten.—Intussen werd Kaapstad overgegeven bij de Kapitulatie van Papendorp (nu Woodstock), 10 Januarije 1806. Sedert deze datum is de Kaapkolonie een bezitting van de britse Kroon geweest. Er werd door Generaal Baird beloofd dat de burgers en ingezetenen al hun rechten en voorrechten zouden behouden; de Godsdienst zoals die er was zou gehandhaafd blijven.

§ 139. Stellenbosch bezet.—De Engelschen bezetten ook Stellenbosch, het dorp dat kort tevoren (1803) opnieuw van een zware brand had te lijden (zie §§ 73 en 81). Toen verzocht Janssens de Stellenbossers naar hun plaatsen terug te keren en met leedwezen verlieten ze de generaal, die zo flink en goed voor hun geweest was.

Janssens kapituleert.—Daarop kapituleerde Janssens, daar verdere tegenstand nutteloos was. Hij verliet met vele anderen Zuid-Afrika in Maart 1806, maar niet dan nadat hij de bevolking in een brief aan Generaal Baird aanbevolen had in de welwillendheid van het britse Goevernement.

§ 140. Bevolkingssijfer in de Kolonie en in Kaapstad.—Er waren toen 26,000 kolonisten en ongeveer 30,000 slaven. In Kaapstad woonden ruim 16,000 mensen, waarvan er zowat 6000 blanken waren; de rest waren Slamsen, vrije zwarten, Hottentotten en 9000 slaven.

Bloedmenging van de Kolonisten.—Het bloed van de Kolonisten was toen voor ruim 50 delen uit de honderd nederlands, voor 27 duits, voor ruim 17 frans en voor ruim 5 van andere nationaliteiten.

§ 141. Verontwaardiging over verkoop van de Kaap.—Lange tijd ging het verhaal dat Nederland de Kaap verkocht in 1814, toen het de Kaapkolonie had kunnen terugkrijgen, maar er zes miljoen pond sterling voor aannam. De Kolonisten voelden zich, toen ze dit hoorden,

teleurgesteld, **verongelijkt**, en verlaten door het land, waaraan ze zich nog zo nauw verbonden rekenden, al waren ze nu ook onder britse vlag. Ze **wilden niet als slachtvee worden verkocht**.

§ 142. **Waarheid over de zogenaamde verkoop.**—Onthoud echter deze vier punten :

- (1) is nooit de Kaapkolonie aan de Prins van Oranje of aan Nederland teruggegeven. Engeland verklaarde de Kaapkolonie niet te willen afstaan.
- (2) De Prins of Nederland konden dus niet verkopen wat ze niet bezaten.
- (3) is er nooit door de Prins of Nederland één penny ontvangen voor Zuid-Afrika.
- (4) het britse Goevernement heeft met opzet het doen voorkomen alsof de Kaap verkocht was.¹

¹ In de Aantekeningen wordt deze kwestie nader toegelicht.

TIENDE HOOFDSTUK

DE KAAPKOLONIE TOT HET VERTREK VAN LORD SOMERSET (1826)

§ 143. **Goede Goeverneurs.**—Van het britse bestuur van 1795–1803 was niet zulk een aangename herinnering over, dat de kolonisten veel goeds van het nieuwe in 1806 verwachtten. Toch viel het hun in de eerste jaren nogal mee, daar **Generaal Baird** en de **Goeverneurs Graaf Caledon (1807–1811)** en **Sir John Cradock** vriendelijke, eerlike mensen waren. De kolonisten rekenden er trouwens op dat de **Kolonie** wel weer aan **Nederland** zou komen; men was hier ook vol vertrouwen op **Napoleon's** geluk in de strijd en zo beschouwden ze het **britse** bestuur slechts als tijdelijk.

§ 144. **Slavehandel in britse schepen verboden.**—In 1807 verbood het britse Parlement slavehandel in britse schepen. Een slave-opstand werd 1808 begonnen, maar terstond onderdrukt.

Hottentotten-zwerven verboden, 1809.—Dat de **Hottentotten** na 1809 een vaste woonplaats moesten hebben en niet langer als landlopers door het land mochten rondzwerven, was een uitstekende maatregel. In 1810 veroverden de Engelsen de eilanden **Bourbon** en **Mauritius** op de Fransen.

Distrikt George.—Een nieuw distrikt, **George**, ter ere van de Koning zo genoemd, werd in 1811 gevormd. De waterleiding te **Kaapstad**, aangelegd op bevel van Graaf Caledon, was van veel gemak voor de inwoners.

§ 145. **Sir John Cradock, 1811–1814.**—De naam van **Sir John Cradock (1811–1814)**, een oud-offisier uit de oorlogen tegen **Napoleon**, wordt nog bewaard in die van het in 1814 gevormde distrikt **Cradock**, nu nog als dorp bekend. Hij was een goed man. Van zijn regering zijn er twee belangrijke feiten vermeldenswaard:

- (1) de vierde **Kafferoorlog (1811–1812)**.
- (2) de **Zwarte Ommegang (1812)**.

§ 146. **Vierde Kafferoorlog, 1811–1812.**—De **Kaffers** waren op de Oostgrens nog steeds gevaarlijk en lastig als **veedieven**. Het distrikt

Uitenhage werd bijna onbewoonbaar. Cradock besloot Ndlambe en zijn volk met geweld terug te drijven, en Kolonel Graham (naar wie sedert 1812 **Grahamsstad** heet) werd het bevel over de gewapende burgers, europese soldaten en Hottentotten opgedragen. Tijdens een gesprek met de Kaffers werd Landdrost **Stockenström** met negen volgers verraderlik door hun vermoord (1811). Met kracht werd daarna opgetreden en in het begin van 1812 waren de inboorlingen over de Visrivier gedreven en kwam er vrede, waarbij het voordeel was aan de kant van de blanken.

§ 147. **Rondgaand Hof ingesteld, 1811.**—Een goede instelling, begonnen tijdens Graaf Caledon in 1811 was het **Rondgaand Hof**. Twee of meer leden van het Hooggerechtshof te Kaapstad zouden als kommissie het land doorgaan, recht spreken in belangrijke zaken, nagaan of de Landdrosten goed werk deden, enzovoorts. De kolonisten waren zeer ingenomen met het Rondgaand Hof, daar ze nu nog meer gelegenheid hadden om hun rechten te doen handhaven.

§ 148. **Dr. van der Kemp en Read veroorzaken de Zwarte Ommegang.**—De tweede tocht van het Rondgaand Hof zou niet zulk een sukses wezen. Tot heden is die tocht van 1812 bekend als de **Zwarte Ommegang**. De schuld van de mislukking lag niet bij het britse bestuur, maar wel bij het **Londense Zendinggenootschap** (zie § 135). Dit genootschap had de uitstekende bedoeling het Christendom aan de heidenen te brengen; maar de mannen die ervoor in Zuid-Afrika werkten, **Dr. van der Kemp en Read** gingen in hun vertrouwen in de inboorlingen te ver, zij namen de verhalen, die hun door Kaffers en Hottentotten verteld werden, voor waarheid aan; zo schreven de zendelingen brieven naar Engeland met berichten over wreedheden en moorden door kolonisten op inboorlingen gepleegd. De Regering in Engeland bemoeide zich ermee en het Rondgaand Hof kreeg opdracht om de beschuldigingen te onderzoeken en te straffen waar het nodig was.

§ 149. **De Zwarte Ommegang, 1812.**—Acht en vijftig blanken, mannen en vrouwen, stonden als beschuldigten te recht; voor het Hof traden ruim duizend personen van allerlei kleur op als getuigen. Het Hof vond dat geen enkel geval van moord werd bewezen; dat in de meeste gevallen de beschuldigingen vals waren en dan volgde natuurlijk vrijspraak; maar de verbittering van de kolonisten tegen het engelse Goevernement en vooral tegen het **Londense Zendinggenootschap** is te begrijpen.

§ 150. **Pokken, 1807 en 1812.**—In 1812, toen er (evenals in 1807) weer velen aan pokken leden, beval de Regering inenting van alle inwoners van Kaapstad; vele Slamsen hadden er bezwaren tegen om

zich te laten inenten. Het aantal van hen die aan pokken stierven was niet groot.

Caledon, Albany, Clanwilliam.—Onder Sir John Cradock kreeg het dorp Caledon zijn naam, het Zuurveld (zie § 107) kreeg de naam Albany en Clanwilliam heette naar Cradock's schoonvader. In 1814 verliet Sir John Zuid-Afrika, bij de kolonisten de herinnering nalatend van een goed en eerlijk man.

§ 151. **Lord Charles Somerset.**—De jaren na Cradock's vertrek waren verre van gelukkig voor de blanke bevolking van Zuid-Afrika. De nieuwbenoemde Goeverneur, Generaal Lord Charles Somerset (1814-1820 en 1821-1826), was een man van hoge afkomst; behalve de dorpen die zijn naam dragen is zijn familie herdacht in de namen Beaufort, Worcester, en Port Frances.

Ongeschiedt als Goeverneur.—Somerset was een man die geen tegenspraak duldde. Onder zijn voorgangers, die uitstekende mensen waren, had men niet gevoeld dat de Goeverneur alléén baas was, zonder aan iemand anders rekenschap verschuldigd te zijn dan aan de Staat-sekretaris in Engeland. Tijdens Somerset voelde men telkens dat men van de willekeur van één man afhing. Evenals onder Lord Macartney (zie § 129) werden de inkomsten van de Kolonie vergooid aan hoge salarissen voor de vrienden van de Goeverneur. Somerset's bestuur was noch aangenaam of nuttig voor Zuid-Afrika, noch gewild in Engeland. Aan zijn hoge afkomst had hij het te danken dat hij niet eerder werd teruggeroepen.

§ 152. Onder zijn lange regering vallen :

- (1) De geschiedenis van Slachtersnek, 1815.
- (2) De vijfde Kafferoorlog, 1818-1819.
- (3) De komst van de britse Landverhuizers, 1820.
- (4) De Taalbesluiten, 1825.
- (5) De instelling van een Raad naast de Goeverneur, 1825.

§ 153. **Slachtersnek, 1815.**—De Slachtersnekzaak (1815) ontstond als volgt: een kolonist op de Oostgrens, Bezuidenhout geheten, werd beschuldigd een van zijn gekleurde bedienden te hebben mishandeld; toen hij werd opgeroepen om zich te verantwoorden weigerde hij te verschijnen. In plaats van blanke soldaten om hem gevangen te nemen werden Pandoeren (zie § 115), die door de kolonisten gehaat werden (zie § 125) tegen Bezuidenhout gezonden. Dit was een grote fout. Bezuidenhout, die zich onschuldig achtte, wilde niet door gekleurd worden als een bandiet worden meegevoerd. Hij verdedigde zich door op de Hottentotten te schieten. Daarna vluchtte hij in een grot, waar hij, nadat hij weigerde zich over te geven, door een kogel dodelijk getroffen werd.

§ 154. **Gelofte van Jan Bezuidenhout.**—Bij zijn begrafenis deed Bezuidenhout's broeder Jan de gelofte niet te zullen rusten voordat de Hottentot-troepen van de grenzen waren verwijderd, en zij waren gestraft, die het ongeluk over zijn familie hadden gebracht. Enkelen sloten zich bij hem aan, een klein vijftigtal, maar een algemene opstand werd het niet. Een poging om Gaika tot bondgenoot te krijgen mislukte ook. Spoedig was het grootste deel van de rebellen gedwongen zich bij Slachtersnek over te geven. De rest, waaronder Jan Bezuidenhout, vluchtte naar Kafferland.

§ 155. **Dood van Jan Bezuidenhout.**—Daar achtervolgden hem de Pandoeren, en evenals zijn broeder wilde Bezuidenhout liever sterven dan zich overgeven aan gekleurden. Met zijn vrouw en zoontje bood hij tegenstand, doodde een Hottentot, maar werd ten slotte dodelijk gewond. Alle gevangenen stonden toen terecht te Uitenhage en in Januarië, 1816, hoorden ze hun vonnis. De lichtste straf was een maand opsluiting in de gevangenis, de zwaarste: de dood door ophanging. Zes kolonisten werden tot deze laatste straf veroordeeld, de anderen moesten de terechtstelling aanzien.

§ 156. **Terechtstelling te Slachtersnek.**—De straf van een van de zes werd veranderd, wegens diensten bewezen in de Kafferoorlogen. Vijf werden er gehangen; bij vier brak het touw; zij stonden op en smeekten om genade; dit laatste deden ook zij die de terechtstelling aanzagen. Maar de Landdrost had geen macht om in dit onvoorziene geval te handelen. Opnieuw beklommen de vier mannen het schavot en het vonnis werd voltrokken.

Somerset's houding.—Streng was het vonnis, maar het ergst van alles was dat de Goeverneur niet van zijn recht gebruik maakte om het doodvonnis in een andere straf te wijzigen. De kolonisten, die hadden meegeholpen om de rebellen te vangen, voelden zich mede schuldig aan de dood van hun landgenoten. Somerset's naam zal steeds verbonden blijven met Slachtersnek.

§ 157. **Veediefstallen.**—De Kaffers op de Oostgrens waren nog verre van rustig. Sir John Cradock had geen verbetering in de toestand kunnen brengen. Lord Somerset sprak in 1817 op een vergadering bij de Katrivier de hoofden toe; daar waren Gaika, Ndlambe, en vele anderen, en een afspraak betreffende veediefstallen werd gemaakt. Maar kort na deze vergadering werd opnieuw vee gestolen door de Xosa's en nam Ndlambe een vijandige houding aan.

Ndlambe's macht vergroot.—**Makana's invloed.**—Ndlambe werd in 1818 de machtigste van de Kafferhoofden, doordat zijn zoon Doe-shane met diens volk hem steunde en vooral doordat een bekwame Kaffer, Makana, die als profeet en tovenaars grote invloed op zijn volk

had, de partij van Ndlambe koos **tegenover Gaika**. Makana had van Dr. Van der Kemp, iets van het Christendom geleerd, maar was zelf geen Christen; hij leerde zijn volk ook de **doden te begraven** inplaats van die als een prooi voor de wilde dieren te laten liggen.

Gevecht in de Amalinda-vlakte.—Het kwam tot een **gevecht** tussen Ndlambe en Gaika; door een krijgslist van Makana had de strijd plaats in de **Amalinda-vlakte** (Kommetjesvlakte), en Gaika's volk leed een zware nederlaag; het opperhoofd zelf vluchtte naar de Winterberg en vroeg **hulp** bij de blanken **tegen Ndlambe**.

Somerset helpt Gaika.—Somerset meende verstandig te doen de sterkste van de twee opperhoofden te vernederen en liet zo Gaika helpen door een leger van britse troepen en kolonisten. Ndlambe's **kralen** werden **verwoest**, zijn vee werd genomen, maar hijzelf en zijn volk verscholen zich in de wildernis. Toen de troepen weggetrokken waren, nam Ndlambe **wraak op Gaika**, en zond zijn mannen over de Visrivier om de blanken te straffen voor hun hulp aan Gaika verleend.

Grahamsstad aangevallen.—Makana zweeptte de Kaffers op tot de strijd en beloofde hun de overwinning. In April, 1819, werd **Grahamsstad aangevallen**, maar het kleine garnizoen slaagde er in de duizende Kaffers met groot verlies te doen terugtrekken. Enige maanden daarna was een **kommando** van kolonisten en soldaten **gereed** een inval in Kafferland te doen. Ndlambe's volk werd **teruggedreven** tot de Kei-rivier, zijn vee buit gemaakt en Makana gaf zich over.

Makana's dood.—Op Robbeneiland was Makana bijna een jaar gevangen, maar toen hij, evenals Harry in Van Riebeeck's dagen, beproefde naar het vasteland te ontsnappen, **verdronk** hij (1820). Meer dan vijftig jaren hebben de Kaffers gehoopt op zijn terugkeer.

Lord Somerset maakte de **Keiskama tot grensrivier** (1819); een militaire sterkte, **Fort Willshire** (naar de officier die het bevel over de troepen in de oorlog gehad had) werd gebouwd aan de Keiskama; kort daarop werd **Fort Beaufort** gebouwd aan de Katrivier.

Eind van de Vijfde Kafferoorlog, 1819.—Verder zou het land tussen de Keiskama- en Visrivier **onbewoond** zijn en soldaten zouden beletten dat Kaffers naar en over de Visrivier trokken, een taak die spoedig te moeilijk bleek. Evenals de vierde was de **vijfde Kafferoorlog** in het voordeel van de blanken **afgelopen** (1819).

§ 158. **De Landverhuizers van 1820.**—Was de komst van de Hugenoten in de zeventiende eeuw van betekenis geweest vooral door de hoedanigheid van de nieuwe kolonisten, die van de **britse Landverhuizers van 1820** was het door de hoeveelheid.

Toestand in Groot Britannië na 1815.—Waar er toen omstreeks

40,000 kolonisten waren, kwam een toevloed van zowat 6000 Britten uit Europa; in Groot Britannië en Ierland was toen niet voor alle inwoners een bestaan te vinden, na de slag van Waterloo (1815). Op het vasteland van Europa was men veel gaan maken, wat vroeger uit Engeland werd ingevoerd; vele arbeiders waren zonder werk, daar de invoering van machines het handwerk verdrong. Grote ontevredenheid was er dus onder de lagere klassen, optochten en kleine opstanden kwamen voor, en de Regering was blij een groot aantal families naar Zuid-Afrika te kunnen zenden. Sommigen van de landverhuizers waren niet onbemiddeld en betaalden zelf hun overtocht; maar voor de meesten werd die door het britse Goevernement betaald. Aan elke landverhuizer werd een flink stuk grond gegeven en (evenals de Oostindische Compagnie in de eerste jaren aan de kolonisten gedaan had) verschaft de Regering hulp aan de landverhuizers gedurende de eerste zware jaren. Velen van de nieuwe kolonisten waren onbekend met landbouw en werden handwerksman of zochten een ander beroep. Na enkele jaren hadden de meesten een middel van bestaan gevonden en de oostelike provinsie werd door hun een welvarende streek.

Bathurst en Port Elizabeth.—Het dorp Bathurst (geheten naar de Staat-sekretaris) en Port Elizabeth (genoemd naar de overleden vrouw van Sir Rufane Donkin, de waarnemende Goeverneur tijdens Somerset's afwezigheid) ontstonden in deze tijd.

Soldaten als kolonisten.—Kafferland open voor handel, 1830.—Veel officieren en soldaten van het Royal African Corps hebben zich ook als kolonisten in de buurt van de Visrivier gevestigd. Die nieuwe kolonisten mochten hun grond niet door slaven laten bewerken; handel met de Kaffers over de Visrivier was ten strengste verboden, maar evenals in de hollandse tijd door de kolonisten werd er door de britse veel gesmokkeld, tot dat in 1830 Kafferland werd opengesteld voor de handel.

§ 159. **Engelse taal-kwesties.**—In § 138 zagen we dat de kolonisten al hun rechten en voorrechten zouden behouden onder het britse Bestuur. Maar reeds in Mei 1806 werd bevolen dat brieven en officiële papieren bij het Goevernement ingezonden, vergezeld moesten zijn van een *engelse vertaling*. De stadsbewoners (voor de bewoners van de Buitendistrikten gold het bevel niet) vonden die onnodige onkosten verre van aangenaam! In 1813 verklaarde Goeverneur Cradock dat voortaan bij aanstellingen door het Goevernement kennis van de *engelse taal* ge-eist zou worden.

Engels in rechtszaken.—In 1822 beval Lord Somerset dat in rechtszaken na Januarij 1827 uitsluitend Engels moest worden gebruikt, een maatregel die hollandse kolonisten belette als jurielid

zitting te hebben ; vervolgens dat beginnend met het jaar 1825 alle officiële stukken in het Engels moesten zijn.

Officiële stukken in 't Engels.—Na herhaald verzoek van de hollands kolonisten zou pas in 1828 Engels verplicht zijn in rechtszaken, in plaats van in 1827. Niet zonder een gevoel van bitterheid zagen de hollands kolonisten deze maatregelen tegen hun moedertaal.

Ontevredenheid van de Hollands sprekenden.—En was er nog een meerderheid van Engels sprekenden geweest, dan waren de taalbesluiten begrijpelijk, zij het ook niet billik, geweest. Maar na de komst van de britse landverhuizers van 1820 waren er **van elke acht kolonisten zeven van wie de taal hollands was**. Liefde voor de engelse taal is er zeker niet door gewekt, en het onderwijs in het engels werd door de kolonisten voor hun kinderen niet vurig begeerd.

§ 160. **Raad naast de Goeverneur, 1825.**—De instelling van een Raad naast de Goeverneur in 1825 maakte een eind aan de toestand dat men in Zuid-Afrika van de wil van één man, de Goeverneur, afhing.

Kommissie van onderzoek, 1822.—Zóveel klachten waren in Engeland gehoord over Somerset's willekeurig optreden, dat een Kommissie van Onderzoek in 1822 werd gevormd, die in Zuid-Afrika moest nagaan wat er in het bestuur verkeerd was. Daar de kommissieleden lange tijd in Kaapstad de gasten van de Goeverneur waren, en ze niet alle zaken door-en-door konden bestuderen, was hun rapport verre van voldoende.

Zes raadsleden.—Maar goed was hun aanbeveling om een Raad van zes leden in te stellen, die de Goeverneur zou bijstaan ; de macht van de Goeverneur bleef echter nog biezonder groot.

§ 161. **Verbeteringen tijdens Lord Somerset.**—Tijdens Lord Somerset zijn er verschillende nieuwe zendingstaties door verschillende kerkgenootschappen gesticht ; voor melaatsen werd een gesticht geopend, waar vooral Moraviese Broeders het lot van de ongelukkigen verzachtten ; het papieren geld kreeg namens de Regering een vaste waarde, en het verdween langzamerhand ; al verloren vele kolonisten door de maatregel, daar minder als de helft van de oorspronkelijke waarde ervoor betaald werd ; een maildienst op Engeland werd in 1815 begonnen ; tien jaren later kwam de eerste stoomboot uit Engeland in de Tafelbaai aan (1825) ; de Rooms-katholieken kregen te Kaapstad een kerk en in 1830 dezelfde rechten als andere Christenen ; uit Schotland werden predikanten ingevoerd, die in de Nederduitse Gereformeerde Kerk met vrucht werkzaam waren ; de ingevoerde schotse onderwijzers waren bij de hollands bevolking minder gewild (zie § 159).

§ 162. **Kerkzaken.**—De Classis van Amsterdam (zie § 41) had natuurlijk niet langer het toezicht op de kerken in de brits geworden

Kaapkolonie. De Mist (zie § 133 en 134) had het plan gekoesterd een Synode in Zuid-Afrika te doen houden; er was tijdens het korte bataafse bestuur niets van gekomen.

De eerste Synode.—In 1824 hield de Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika, met toestemming van Lord Somerset, en in tegenwoordigheid van twee vertegenwoordigers van de Regering, de eerste Synode, waar reed over een plan gesproken werd tot oprichting van een Theologische Kweekschool. De tweede Synode had in 1826 plaats, waar besloten werd dat voortaan om de vijf jaren de Synode zou vergaderen.

§ 163. **Kaapstad gaat vooruit.**—Kaapstad nam langzamerhand toe in belangrijkheid. Er kwam een beursgebouw, een weeshuis, een Dorcas-stichting, een hospitaal, een bibliotheek en een museum; niet ver van de stad werd een sterrewacht ingericht.

Kranten en tijdschriften.—Ook kranten en een maandblad verschenen tijdens Somerset's bestuur, b.v. de *South African Commercial Advertiser* (1824) die in de twee talen verscheen, maar spoedig op last van Lord Somerset moest ophouden te verschijnen. Een blad dat geheel onder invloed van de Regering stond was de *South African Chronicle and Mercantile Advertiser* die tot 1826 bestond. Het *Nederduitsch Zuid-Afrikaansch Tijdschrift* ontstond in 1824 (voortgezet tot 1842; hervat 1878) en het ongeveer gelijktijdig begonnen *South African Journal* bracht het, weer dank zij de Goeverneur, niet tot de derde aflevering.

Van algemeen nut waren de wegen die door het Goevernement werden aangelegd, bijvoorbeeld van Kaapstad naar Worcester.

§ 164. **Somerset op verlof.**—In 1826 verliet Lord Somerset Zuid-Afrika met verlof, van plan zijnde zich in Engeland tegen allerlei beschuldigingen te gaan verdedigen. Onder de vijanden die hem daar wachtten was Sir Rufane Donkin, die in 1820-21 tijdelijk voor Somerset had waargenomen, een man die een gunstige indruk op de kolonisten gemaakt had. Over Somerset's vertrek werd aan de Kaap niet getreurd.

Somerset's ontslag.—In Engeland nam hij zijn ontslag in 1827 als Goeverneur van de Kaapkolonie toen er een ander ministerie kwam (Canning). Lord Charles Somerset had in Zuid-Afrika zijn politiek graf gevonden. Niet lang na zijn ontslag stierf hij, in 1831.

§ 165a. **Distrikten veranderd.**—In de distrikten was door Lord Somerset ook verandering gebracht; er waren bij zijn vertrek elf distrikten: de Kaap, Stellenbosch, Swellendam, Graaff-Reinet, Uitenhage, Simonsstad, George, Grahamsstad, Beaufort West, Worcester en Somerset Oost. (De distrikten Tulbagh en Cradock waren verdoopt en vervormd.)

Aantal blanken.—Het aantal blanke kolonisten was niet ver van de 50,000 en zoals we in § 159 zagen van elke acht van hen spraken er zeven de hollands taal. Van het geduld van de hollands sprekende blanke Afrikaners is in de jaren die aan de Grote Trek voorafgingen veel, ja te veel, gevergd. Het was een tijd waarin nog **geen kabelgrammen** bestonden, of waarin brieven in korte tijd de Regering in Engeland konden inlichten over moeilijke kwesties, en er was **geen druk verkeer** van personen als in onze dagen, waardoor men in Europa de Zuidafrikaanse kolonist beter kon leren kennen.

§ 165*b*. **Het engelse Goevernement partijdig ingelicht over Zuid-Afrikaners.**—De kolonisten werden er dagelijks aan herinnerd dat het Goevernement in Engeland hun **niet vriendelijk gezind** was en hen niet begreep. De schuld hiervan komt in hoofdzaak neer op Dr. Philip, een zendeling van het Londense Zendinggenootschap, die in zijn boek, genaamd **Researches in South-Africa**, een menigte valse voorstellingen, **beschuldigingen** en lasterlike uitingen met betrekking tot de kolonisten meedeelde. Het Londense Zendinggenootschap telde personen van hoge rang als beschermers en leden, en de **Staat-sekretarissen** die elkaar (na 1827) vrij snel opvolgden, lieten zich door de zendelingen, en vooral door Dr. Philip, voorlichten over Zuid-afrikaanse zaken. Wie kon ook verwachten dat een man, die om Gods Woord te prediken naar Zuid-Afrika kwam, zó zijn invloed zou misbruiken?

ELFDE HOOFDSTUK

DE AFSCHAFFING VAN DE SLAVERNIJ

§ 166a. Twee grote grieven hadden de hollands sprekende kolonisten :

(1) de **vijandige politiek** van de rijksregering ten opzichte van hun taal.

(2) de **over-vriendelijke politiek** van de Rijksregering ten opzichte van de niet-blanke bewoners van Zuid-Afrika.

Landdrost en Heemraden afgeschaft.—**R. M. & C. C.—Attorney-general.**—In § 159 zagen we reeds hoe er wat de taal betreft door het Goevernement gezondigd was tegen het bij de Kapitulatie van Papendorp gegeven woord (§ 138). Om de taal konden hollandse kolonisten niet als jurielid dienst doen (1827); in 1828 werd een **Hooggerechtshof** ingesteld, en het ambt van **Landdrost** (zie § 53) **afgeschaft** en een **“Resident Magistrate”** kwam ervoor in de plaats; ook de **Heemraden** verdwenen en **“Civil Commissioners”** namen hun taak over. In plaats van de Fiskaal kwam de **“Attorney-general.”** Het oude was alles nieuw geworden, maar in de ogen van de kolonisten niet verbeterd; ze gevoelden zich **vreemden** geworden in hun **eigen vaderland**.

§ 166b. De **afschaffing der slavernij** heeft in Zuid-Afrika veel kwaad bloed gezet; niet dat de hollandse kolonisten met alle geweld de slavernij **wilden** doen voortbestaan, maar ze **wilden billik behandeld** worden door het Goevernement, dat de bevrijding van de slaven deed uitvoeren.

Engeland en Slavernij.—**Wilberforce, Pitt, Fox.**—Engeland heeft de verdienste in Europa het eerst over de afschaffing van de slavernij besluiten te hebben genomen; reeds in 1783 werd er over in het **Parlement** gesproken; in 1784 werd een **wet** gemaakt **ter bescherming** van slaven in britse kolonieën. **Wilberforce, Pitt** en **Fox** werden niet moe voor de afschaffing te pleiten. In 1807 werd de **Act for the Abolition of the Slave Trade** aangenomen en Engeland beproefde andere staten tot een dergelijke maatregel over te halen.

§ 166c. **Wet tot afschaffing van de Slavernij** (in Engeland genoemd : **Act for the Abolition of the Slave Trade**).—**Slaveregisters.**—In 1816

werd in de Kaapkolonie een slaveregister aangelegd en sedert 1819 werden te Londen alle slaven uit het Britse Rijk ingeschreven. In 1823 maakte het Goevernement allerlei voorschriften ter bescherming van de slaven en ter verbetering van hun toestand ; het merendeel der slaven genoot reeds vóór deze voorschriften waren gegeven een goede behandeling ; en het gevolg was dat de slaven parmantig werden en er voor slaveopstand werd gevreesd. In 1825 was er werkelijk een begin van opstand in het Worcesterdistrikt, waar enkele kolonisten door hun slaven werden vermoord.

Vergadering van eigenaars te Graaff-Reinet.—Plan tot langzame afschaffing. In 1826, nadat er opnieuw rechten door het Goevernement aan de slaven waren toegekend, werd op een vergadering van eigenaars van slaven in het Graaff-Reinet distrikt een voorstel gedaan waardoor slavernij geleidelik zou ophouden : alle slavemeisjes die zouden worden geboren na een vooraf vastgesteld jaar, zouden terstond vrij zijn, een plan waarmee de slave-eigenaars in andere distrikten zich konden verenigen.

Ongeschikte bepalingen worden van kracht.—Protestvergadering te Kaapstad.--In 1830 werden bepalingen over slaven van kracht in de Kolonie, zoals ze gemaakt waren voor de slaven op de Westindiese suikerplantages ; voor Zuid - Afrika waren die regulaties geheel ongeschikt. Grote ontevredenheid bij de slave-eigenaars, vooral te Stellenbosch, was het gevolg en het Goevernement verbood vergaderingen te houden waardoor de rust verstoord werd. Een zeer ordelijke protestvergadering werd met toestemming van de Regering in 1832 te Kaapstad gehouden, waar zowat 2000 belanghebbenden bijeen waren.

§ 166*d*. Toen in de Kolonie bekend werd, dat in 1833 de Regering in Londen had besloten tot afschaffing van de slavernij (beginnend 1 Desember, 1834) beschouwde ieder dit als een uitkomst. Maar de kolonisten rekenden op twee dingen : (1) een geldelijke vergoeding voor de slaven, die een deel van hun kapitaal vormden, (2) een landloperswet, waardoor men beschermd zou wezen tegen rondzwervende vrijgelatenen.

Twintig miljoen pond afkoopgeld.—Het Parlement in Londen stond 20 miljoen ponden sterling toe voor het vrijkopen van de slaven in alle britse kolonieën. Gladstone had bij de besprekingen in het Parlement er op gewezen dat 45 miljoen ponden sterling minstens moesten worden uitbetaald ! In het geheel zijn er 639,000 slaven bevrijd ; in de Kaapkolonie 39,000, waarvan er ruim 35,000 gezonde volwassenen waren. Hun waarde werd geschat op ruim 3 miljoen ponden sterling. Op 1 Desember, 1834, werden de slaven vrij, onder verplichting nog enige jaren bij hun vroegere meesters voor geld te dienen.

§ 166e. Teleurstelling in de Kaapkolonie.—Bezwaren bij het innen van het geld.—In 1835 werd bekend wat de Kaapkolonie kreeg van de twintig miljoen ; niet drie miljoen, maar nog minder dan de helft, slechts $1\frac{1}{4}$ miljoen zou worden uitbetaald als schadevergoeding, en niet in Kaapstad, maar te Londen, waar elke vordering moest worden bewezen voor kommissarissen. En om een deel van hun rechtmatig eigendom te krijgen hadden de kolonisten nog grote kosten te maken. Door zulk handelen van de Rijksregering werd de vrijlating van de slaven in Zuid-Afrika een ramp voor de blanken ; ongeveer 2 miljoen ponden sterling waren ze armer geworden.

De 50ste Ordonnantie.—Geen landloperswet.—Voldoende betaling bleef dus uit en evenzo de landloperswet. Sedert 1828 waren Hottentotten, Boesmans en andere vrije gekleurden, volgens de zogenaamde 50ste Ordonnantie, politiek gelijk aan blanken, en heel wat last hadden de kolonisten van hun sedert ondervonden. Dr. Philip was het alweer die bewerkte, dat een voorgestelde landloperswet niet van kracht werd, en zo hadden de kolonisten veel overlast te lijden van de niet blanke vrijen ; als bewijs hoe nodig zulk een wet was, kan vermeld dat gekleurden, die reeds enig bezit verkregen hadden, er bij het Goevernement om verzochten !

TWAALFDE HOOFDSTUK

DE KAAPKOLONIE NA HET VERTREK VAN LORD SOMERSET

§ 167*a*. **Sir Lowry Cole, 1828-1833.**—**Sir Benjamin D'Urban, 1834-1838.**—In deze tijd was **Sir Benjamin D'Urban** Goeverneur (1834-1838) over de Kolonie. Van die na Lord Somerset's vertrek aan het bewind waren is **Sir Lowry Cole (1828-1833)** te vermelden, naar wie **Colesberg** en **Sir Lowry's Pass** heet, een weg over de bergen van Hottentots Holland, die van veel nut was voor 'de kolonisten uit de buurt van Caledon. **Sir Benjamin** was een **knap en eerlik** man, die niet door hoge afkomst, maar door eigen verdienste was opgeklommen. Zijn naam wordt bewaard in die van de plaatsen **Durban** en **Durbanville**, maar bij de Zuid-Afrikaners behoort hij in dankbare herinnering te blijven voortleven als een man **die voor het recht van de kolonisten durfde opkomen**, ook al was het hemzelf tot nadeel.

§ 167*b*. **Bezuiniging.**—Behalve de **vrijlating van de slaven** is er tijdens D'Urban's bestuur te vermelden dat er **in het bestuur** veel **bezuinigd** werd om te trachten uitgaven en inkomsten gelijk te maken.

Wetgevende Raad, 1834.—Ook werd er in 1834 een **Wetgevende Raad** van 10 tot 12 personen, waarvan de Goeverneur voorzitter was gevormd; van die Raad waren **vijf voorname burgers** lid, maar in de Kolonie werd deze vertegenwoordiging geheel onvoldoende geacht. De Regering te Londen wilde echter niet meer vertegenwoordiging toestaan.

Uitvoerende Raad.—In een **Uitvoerende Raad** van 4 personen hadden geen kolonisten zitting.

§ 168. **Stuurman's roverbende.**—In § 124, zagen we hoe kort voor 1800 in de buurt van de Oranjerivier een bende plundersaars leefde onder hun hoofdman Afrikaner. Omstreeks 1830 was er weer zo'n **roverbende** onder een Hottentot, **Stuurman** geheten, die van eilanden in de Oranjerivier plundertochten deed tegen de kolonisten op de Noordgrens, de Batlapin in het Noorden en de Grikwa's onder **Andries Waterboer** in het Oosten.

Verdrag met Andries Waterboer, 1834.—In 1834 werd met Waterboer een verdrag gesloten door de Regering in de Kaapkolonie, waarbij Waterboer op zich nam Stuurman's benden te zullen bevechten. Werkelijk slaagde Waterboer er in hun uit te roeien.

§ 169. **Zesde Kafferoorlog, 1835.**—Eind 1834 deden de Kaffers op de Oostgrens weer een inval, wat leidde tot de **Zesde Kafferoorlog (1835)**; de ongeveer 20,000 Kaffers die de Kolonie binnendrongen vernielden wat op hun weg kwam, en groot was weer de schade door de Grensboeren geleden, een herhaling dus van wat reeds zo dikwels op de Oostgrens was ondervonden. Dit was de eerste oorlog waarin de Kaffers vuurwapenen gebruikten.

Kolonel Harry Smith.—Met veel beleid werd door Kolonel Smith (later als Sir Harry Smith welbekend) de strijd gevoerd en binnen het jaar kwam er vrede.

Fingo's krijgen land.—Het land tussen de Keiskama- en Visrivier werd toegewezen aan de Fingo's (een volk dat voor de Zoeloe's gevlucht was, afstammelingen van Amahloebi, Amabele en Amazizi) die bij de blanken bescherming zochten tegen de Xosa's; de Fingo's waren bijna 17,000 in aantal en zij waren de enigen die door de oorlog iets wonnen: zowel de kolonisten als de Xosa's hadden veel verloren.

Queen Adelaide.—**King William's Town.**—**Temboe's onder britse bescherming.**—Het land tussen Keiskama- en Keirivier, waar Xosa's als britse onderdanen woonden werd de provinsie van Queen Adelaide genoemd; aan de Buffalorivier werd King William's Town gesticht. Rust en orde keerden weer, zendelingen vestigden zich weer onder de inboorlingen (b.v. te Lovedale, een zendingstatie van het Glasgow Zendinggenootschap), de Noordgrens van de Kolonie werd uitgebreid en de Temboe's, bij de Keirivier kwamen onder britse bescherming, wat eigenlijk betekende dat men ze er dan beter kon nagaan. Zowel de hollandse als de engelse kolonisten waren zeer tevreden met het uitstekend bestuur van Goeverneur D'Urban.

§ 170. **Dr. Philip's tegenstand.**—Dr. Philip echter kon de gesloten vrede niet goedkeuren. Hij vond dat de Kaffers groot onrecht was aangedaan en om te trachten de vredesvoorwaarden veranderd te krijgen, reisde hij met twee Kaffers, die van zendelingen wat opvoeding hadden gehad, naar Europa. Het drietal werd er door de partij van de negervrienden met geestdrift ontvangen, en gaf voor een kommissie uit het Lagerhuis getuigenis over inboorlingen-zaken.

Lord Glenelg.—**Kapitein Stockenström.**—In die dagen was Lord Glenelg staat-sekretaris voor de kolonieën, een man zó onbekwaam voor dat ambt, dat hij na verscheidene misslagen, niet alleen ten opzichte van Zuid-Afrika, maar ook van andere britse kolonieën,

gedwongen werd ontslag te nemen. Hij was het volkomen eens met Dr. Philip's inzichten, en werd in zijn mening versterkt door het getuigenis van een Afrikaner die met verlof in Europa was, Kapitein Stockenström.

§ 171*a*. **Vrede herroepen, land aan Kaffers teruggegeven.**—Dr. Philip en zijn partij slaagden er werkelijk in het vredesverdrag herroepen te krijgen. Het land tussen de Keiskama- en Keirivier moest aan de Kaffers worden teruggegeven, zodat de Keiskama weer de grensrivier van de kolonie werd, met de Kafferhoofden werden verdragen gesloten, alsof ze de gelijken waren van het Kaapse Goevernement en Kapitein Stockenström werd benoemd tot Luitenant-Goeverneur in de Oostelike distrikten.

§ 171*b*. **Kolonisten verbitterd.**—Dit was bijna moedwillig de kolonisten, zowel hollandse als engelse, verbitteren. Geen wonder dat velen met hun gezin liever hun geboortegrond verlieten dan te blijven onder een regering die duizenden mijlen over zee bevelen gaf, waardoor de kolonisten werden achtergesteld bij de wilde inboorlingen op de grenzen.

§ 171*c*. **D'Urban's mening.**—Goeverneur D'Urban schreef aan Lord Glenelg ronduit wat hij meende dat zijn plicht was en pleitte voor "Zijner Majesteits schuldeloze en zwaarbeproefde onderdanen," de Grensboeren die nu weer opnieuw moord en diefstal hadden te lijden van de Kaffers. Ook de Fingo's werden door hun vijanden aangevallen en de britse bescherming bleek hun van weinig nut te zijn.

D'Urban's ontslag.—Goeverneur D'Urban werd van zijn post ontheven, maar bleef tot 1846 in Zuid-Afrika; in 1838 droeg hij het bewind over aan zijn opvolger. Van Zuid-Afrika ging hij als Opperbevelhebber naar brits Noord-Amerika, waar hij in 1859 stierf. Sir Benjamin D'Urban behoort steeds met dankbaarheid herdacht te worden als een man die zijn beste krachten en zijn positie gaf voor de welvaart van Zuid-Afrika.

§ 171*d*. **Nieuwe distrikten en municipaliteiten.**—In 1837 werden drie distrikten gevormd: Port Elizabeth, Colesberg en Cradock. Een onderdistrikt was Clanwilliam. Toen een wet betreffende het vormen van municipaliteiten werd uitgevaardigd, vroegen in 1837 Beaufort West, Somerset Oost, George, Grahamsstad en Cradock, erkenning als gemeenten. In 1840 werd Kaapstad als gemeente erkend.

§ 172. **De geschiedenis van Zuid-Afrika omstreeks het midden van de negentiende eeuw trekt zó de aandacht waar het de emigrantenboeren, de Boeren, geldt, dat wat in de Kaapkolonie gebeurt erdoor op de achtergrond komt.**

Goeverneur Napier.—Lord Glenelg treedt af.—Generaal George

Thomas Napier, die van 1838-1844 Goeverneur was, kwam naar de Kaapkolonie als sterke voorstander van de **Glenelgpolitiek** ten opzichte van de inboorlingen; maar hij was nog niet lang op zijn post of hij zag dat die niet deugde en de gesloten verdragen door de Kafferhoofden niet werden uitgevoerd. Hij kreeg zulk een medelijden met de kolonisten, dat hij er in Engeland op aandrong, dat hun £350,000 schadevergoeding zou worden gegeven voor de verliezen door plunderende Kaffers geleden. Maar de Rijksregering was doof aan dat oor. In 1839 trad Lord Glenelg af; zijn onkunde in koloniale politiek hielp de Kaapkolonie aan een Vertegenwoordigend Bestuur, want er bleek duidelijk door dat men in Zuid-Afrika beter afrikaanse toestanden kon beoordeelen, dan de Regering duizenden mijlen over zee.

§ 173*a*. **Kerkzaken.**—Kerkordonnantie van 1843.—Nieuwe dorpen.—In Kerkzaken kwam er wijziging: de Kerkorde van 1804, door De Mist gegeven (zie § 134), werd vervangen door de Kerkordonnantie van 1843, waardoor de Synode, niet de Regering, Kerkzaken zou regelen. Verscheidene kerken werden er gebouwd, waarvan vele het middelpunt werden van nieuwe dorpen; zo kwamen er kerken te Riversdale (naar de heer Rivers, civiele kommissaris van Swellendam), Bredasdorp (naar Michiel van Breda, lid van de Wetgevende Raad), Napier, Wellington en Prince Albert, later nog Richmond (naar de schoonvader van Goeverneur Maitland), Victoria West, Franse Hoek, Mosselbaai en in een gebied, toen buiten de Kolonie, Burgersdorp.

§ 173*b*. **Wolschapeteelt.**—Vrijgelaten slaven naar de steden.—Nieuwe kolonisten.—Vele boeren die in 1838, toen de leertijd van de vrijgelaten slaven (zie § 166*d*) om was, zonder werkvolk zaten, legden zich toe op wolschapeteelt. Het merendeel van de vrijgelatenen trok naar de dorpen en Kaapstad, waarvan er velen stierven door de mazelen (1839) en pokken (1840). Daar door de Grote Trek het blanken-aantal aanzienlijk verminderd was, trachtte men uit Europa nieuwe kolonisten te krijgen. Zowat 5000 werklieden en landbouwers uit groot Brittanje en Ierland vestigden zich en kwamen, daar ze een vak verstonden, goed vooruit. Enige honderde kinderen werden door de Children's Friend Society gezonden. Ook bleven er veel soldaten van wie de diensttijd om was in de kolonie.

§ 173*c*. **Onderwijszaken.**—Een nieuw stelsel van onderwijs, ingevoerd in 1839, was van nut voor de stadbewoners. Een Directeur van Onderwijs (Superintendent-general of Education) had het oppertoezicht. Toch bleven er naast goevernement-scholen ook vrije scholen, bijvoorbeeld die te Kaapstad van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, waar uitstekend hollands onderwezen werd.

§ 173*d*. **Stoombootdienst.**—Verzekeringmaatschappijen en banken

werden in menigte opgericht, een **stoombootdienst** tussen Kaapstad en Port Elizabeth kwam in 1838, **wegen en bergpassen** werden zonder grote kosten aangelegd, daar men de gevangenen er aan liet werken, **vuurtorens** maakten de gevaarlijke kust veiliger.

§ 174. **Gouverneur Maitland.**—Toen **General Maitland (1844-1847)** Gouverneur werd, was men flink aan 't vooruitgaan in alle opzichten. Alleen de inboorlingen-kwestie was onopgelost en de Kaffers bleven een voortdurende bedreiging van voorspoed en welvaart.

Bezuiniging.—Schulddelging.—Door bezuiniging waren de uitgaven van de Kolonie jaarliks minder geworden en toen men door de **Guano-eilanden** op de Westkust ongeveer £50,000 en uit de **verkoop van enige drostdijgebouwen** £10,000 trok, was de Kolonie vrij van schuld.

Een goede instelling in de Oostelijke provinsies was dat **niet-blanken** in een **locatie** moesten wonen in steden en dorpen.

In 1846 werden de **melaatsen** (zie § 161) overgebracht naar **Robben-eiland**, om het gevaar van mogelijke besmetting te verminderen. In datzelfde jaar werd Kaapstad voorzien van **gasverlichting**.

§ 175. **Zevende Kafferoorlog, 1846-47.**—Met de Kaffers hielden de moeilijkheden niet op. In 1845 werden de gesloten verdragen (zie § 171a) gewijzigd, maar de **Zevende Kafferoorlog (1846-47)** was nodig om de Kaffervrienden in Europa te doen inzien dat het behandelen van de inboorlingen als gelijken alleen nadeel opleverde.

Deze oorlog werd de **Bijoorlog** genoemd, omdat het stelen van een bijl door een Kaffer en het bevrijden van de boosdoener door zijn vrienden de aanleiding was tot de strijd. Veel fouten zijn begaan door de offisieren, **zware verliezen** werden geleden, en een menigte **transportwagens** maakten de Kaffers buit.

Gouverneurs Maitland, Pottinger, Smith.—Toen er bij de blanken geen vee om te stelen meer over was, eindigde de strijd. Drie Gouverneurs, **Sir Peregrine Maitland, Sir Henry Pottinger (Januarie-Desember, 1847), en Sir Harry Smith** beproefden hun krachten in de Kafferoorlog, maar de vrede was bij de Kaffers, die niet overwonnen waren, niet ernstig gemeend.

Brits Kafferland onder een Hoge Kommissaris.—'t Kaffergebied werd als **brits Kafferland** onder een Hoge Kommissaris gesteld, maar **niet ingelijfd** bij de Kaapkolonie; het zou onmiddellik van de Kroon afhankelijk zijn (1847).

§ 176a. **Achtste Kafferoorlog, 1850.**—**Gouverneur Cathcart, 1852-1854.**—Dat de Kaffers om de vrede van 1847 niet veel gaven bleek in 1850, toen opnieuw oorlog uitbrak (**Achtste Kafferoorlog**). Zo ernstig was de toestand, dat de **kolonisten**, ook uit de **westelijke provinsies** te **wapen** werden geroepen. Lang duurde de strijd en zware verliezen

leden de kolonisten, maar toen eindelijk de inboorlingen, Xosa's en Temboe's, gebrek aan voedsel kregen, eindigde de oorlog. Vóór er vrede was, was Sir Harry Smith teruggeroepen en vervangen door Sir George Cathcart (1852-1854).

§ 176*b*. Nog tijdens Sir Harry Smith vond te Kaapstad iets gewichtigs plaats : de Rijksregering wilde de **Kaapkolonie tot een strafkolonie** maken (zoals Botany Bay in Nieuw Zuid Wales, Tasmanië en West-Australië waren).

De 'Neptune', 1849.—De kolonisten drukten in protesten hun verontwaardiging er over uit en toen in 1849 de 'Neptune' met veroordeelden aan boord in Simonsbaai kwam, wilde niemand met het schip te doen hebben of er levensmiddelen aan leveren. De Regering aan de Kaap voorzag de schepelingen van voedsel en na vijf maanden stil liggen ging de 'Neptune' met de onwelkome last door naar Tasmanië.

§ 176*c*. **Schipbreuk van de 'Birkenhead', 1852.**—Een scheepsramp onder treffende omstandigheden was het vergaan van de 'Birkenhead', bij Danger Point, waarbij zowat 400 personen verdronken. In uitstekende orde namen vrouwen en kinderen plaats in de reddingsboten, terwijl de soldaten heldhaftig wachtten tot de stoomboot een wrak was (1852).

Temboe's krijgen nieuwe woonplaatsen.—Na de oorlog werd de Temboe's het distrikt dat nu Glen Grey heet, aangewezen als nieuwe woonplaats ; het opengekomen land (Queenstown later genoemd) werd aan blanken gegeven, die verplicht waren indien nodig, krijgsmacht te doen. In plaats van Kafferpolitie werden blanken aangesteld.

Fingo's bij de Amatola bergen.—De Fingo's, werden voor de hulp, aan de blanken in de strijd bewezen, beloond met land bij de Amatola bergen.

§ 177. **Gouverneur Grey, 1854-1861.**—Gouverneur Cathcart verliet in 1854 de Kolonie, vocht in de Krimoorlog tegen de Russen, en sneuvelde er. Zijn opvolger in de Kaapkolonie was Sir George Grey, die van 1854-1861 Gouverneur was, een voortreffelijk man, die zijn gaven en krachten gaf om de Kaapkolonie te ontwikkelen.

Het Parlement, 1854.—Een van de belangrijkste gebeurtenissen tijdens zijn bestuur is wel dat in 1854 aan de Kolonie een Parlement werd gegeven. Herhaaldelijk was er van uit Zuid-Afrika om verzocht, in 1853 stond de Rijksregering het verzoek toe en in 1854 kwam het tot uitvoering. De leden van de Wetgevende Raad (zie § 167*b*) hadden het Ontwerp voor de Grondwet gemaakt. Het Parlement zou zitting hebben te Kaapstad, en bestaan uit een Wetgevende Raad en een Wetgevende Vergadering.